

25
CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

TON

Ο
ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (335)

ΚΑΙ Η

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΑΣΧΑΛΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ε. ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΓΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

«Συμφωνοῦμεν... ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων
καὶ εὐχῶν, ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου,
δι' ἅπαντας τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς».
(«Ἐκκλητ. Ἀλήθεια» 24 Νομβρ. 1895).

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ ΣΥΡΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. ΦΡΕΡΗ

1903.

CONSTANTINOPLE

LIBRAIRIE S. H. WEISS - E. HEYDRICH SUCCESSEUR

Vis à-vis du Consulat de Russie (Pera).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

15
CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

Ο
ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ (385)

ΚΑΙ Η

ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΑΣΧΑΛΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Ε. ΤΟΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΤΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

«Συμφωνοῦμεν... ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων
καὶ εὐχῶν, ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου,
δι' ἅπαντας τοὺς Χριστιανικοὺς λαοὺς».
(«Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» 24 Νοεμβρ. 1895).

ΕΝ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΙ ΣΥΡΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΛΙΘΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Ν. ΦΡΕΡΗ

1903.

CONSTANTINOPLE

LIBRAIRIE S. H. WEISS - E. HEYDRICH SUCCESEUR

Vis-à-vis du Consulat de Russie (Pera).

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ
ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Α. ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

UNE TRIPLE DÉCLARATION

Les pages qui suivent n'ont pas été rédigées par l'auteur en grec, mais la traduction grecque, qu'il a diligemment revue, rend fidèlement l'original.

L'auteur exprime la confiance qu'en une question assez brulante, rien ne lui est échappé pouvant blesser les plus délicates susceptibilités nationales ou religieuses. Il apprécie, comme Italien, les premières; et ses sentiments à l'égard de l'Eglise orthodoxe sont les mêmes que ceux de l'illustre et regretté Cardinal Newman, à l'égard de l'Eglise anglicane. Tout en déplorant, comme Catholique, la désunion, il envisage, dans l'Eglise orthodoxe, un autre puissant rempart contre les envahissements de l'incrédulité.

Enfin, puisqu'il aborde une question aussi grave que celle d'une modification des règles pascales traditionnelles, l'auteur tient à garder, tout seul, l'entière responsabilité de ce qu'il avance, et déclare, tout simplement, qu'il n'est, dans cette question, mandataire de qui que ce soit.

ΤΡΙΠΛΗ ΔΗΛΩΣΙΣ

Αἱ ἐπόμεναι σελίδες δὲν ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιθεωρηθεῖσα, ἀποδίδωσι πιστῶς τὸ πρωτότυπον.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχει τὴν πεποιθήσιν ὅτι, ἐν τῷ φλέγοντι ζητήματι τοῦ ἡμερολογίου καὶ τῶν πασχαλίων κανόνων, δὲν ἐξέφυγεν αὐτόν οὐδὲν τὸ δυνάμενον νὰ θίξῃ τὴν λεπτοτέραν ἐθνικὴν ἢ θρησκευτικὴν εὐαισθησίαν. Ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ, ὡς Ἰταλοῦ, ἐκτιμᾷ τὴν πρώτην: τὰ δὲ αἰσθημάτων αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἶναι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ πολυκλαύστου Καρδινάλιου Newman ὡς πρὸς τὴν ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν. Καίπερ λυπούμενος, ὡς καθολικός, διὰ τὸν χωρισμὸν, βλέπει ἐν τῇ ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ ἄλλο κραταῖον προπύργιον κατὰ τῶν ἐχθρικών προσβολῶν τῆς ἀπιστίας.

Τέλος, πρᾶγμα τευόμενος ζήτημα τοσούτου σπουδαῖον ὅσον τυγχάνει ἡ τροποποίησις τῶν πατροπαράδοτων πασχαλίων κανόνων, ὁ συγγραφεὺς ἐννοεῖ νὰ ἀναλάβῃ, μόνος, πλήρη τὴν εὐθύνην τῶν ὧσων προτείνει καὶ δηλοῖ, ἀπλοῦστατα, ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ οὐδενὸς τυγχάνει ἐντολοδόχου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος πρώτον.

- Α') 'Επιστολὴ ἀφιερώσεως πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Μέγαν
Λογοθέτην Σελ. ε'.
- Β') Mémoire adressé en 1903 au Patriarcat œcumé-
nique de l' Eglise orientale. » ιθ'.
- Γ') Πασχάλιος Πρόλογος Θεοφίλου 'Επισκόπου 'Αλε-
ξανδρείας, μετὰ σημειώσεων. » ιγ'.
- Δ) 'Ωραία σελὶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Πατριαρχείου Κων-
σταντινουπόλεως . . . Τὸ σχέδιον τοῦ Καθηγητοῦ Κ.
Σπαθάρη καὶ ἡ ἐνοποίησης τῶν Χριστιανικῶν ἐορτῶν
ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ **Τυπικοῦ** τῆς 'Ανατολικῆς 'Εκκλη-
σίας » ιη')
- Ε'. Συνέντευξις μετὰ τοῦ κ. Αἰγινήτου, διευθυντοῦ τοῦ
'Αστεροσκοπείου 'Αθηνῶν περὶ τοῦ ἡμερολογίου. . . » κγ'.

Μέρος δεύτερον.

**'Η 'Ρωσθία καὶ ἡ συμφωνία πάσης τῆς Χριστιανωδύνης
εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα.**

- Α') Συμπτώματα προσεχοῦς μεταρρυθμίσεως τοῦ 'Ιου-
λιανοῦ ἡμερολογίου. — 'Ανάγκη διὰ τὴν 'Ρωσσίαν
ἵνα λάβῃ ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Πάσχα. Σελ. 1
- Β') Σοβαραὶ ἀταξίαι, σχετικῶς πρὸς τὸ πολιτικὸν ἔτος,
τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα ἐν ταῖς δύο 'Εκκλησι-
αῖς. — Συνέπεται καὶ πόθος ἵνα εὑρεθῇ μέσον θερα-
πείας. » 3
- Γ') Στάσις τῶν Κυβερνήσεων. — 'Απειλὴ ἐκχριστιανι-
σμοῦ τοῦ ἡμερολογίου. — Τί προμηνύεται εἰς 'Ρωσ-
σίαν. — 'Η πιθανὴ στάσις τοῦ προτεσταντικοῦ κό-
σμου. — Τίνες θὰ ᾧσιν αἱ συνέπειαι τῆς τοιαύτης
στάσεως αὐτῶν. » 5
- Δ) 'Η διττὴ ἀντιλογία τῶν 'Ορθοδόξων, διὰ τὴν ἀπο-

δ'.

δοχὴν τοῦ πασχαλίου κανόνος τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ. — Α'. Τὸ Πάσχα τελούμενον πρὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἀπάντησις. Β'. Τὸ Πάσχα τελούμενον μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἀπάντησις. — Εὐγενὴς στάσις τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας.	Σελ. 7
Ε') Ἐὰν εἶναι ἀρμόδιον ἵνα γίνεταί λόγος σήμερον περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα. — Τριπλὴ αὐτιαπάτη ἥτις δέον νὰ ἐκλείψῃ.	» 10
ς') Δημοσίᾳ ἀνακήρυξις τοῦ καθηγητοῦ Κ.υ Försrer τοῦ Βερολίνου, περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἀγίας Ἐδρας. — Ἐπιστολὴ τῆς Α. Ε. τοῦ Καρδινάλιου Ραμπόλλα.	» 13
Ζ') Τὸ κείμενον τοῦ θεσπίσματος τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου ἐπὶ τοῦ Πάσχα.	» 16
Η') Ἡ ἀστρονομικὴ καὶ ἡ διὰ τῶν κύκλων καθοριζόμενὴ Πανσέληνος τοῦ Πάσχα.	» 17

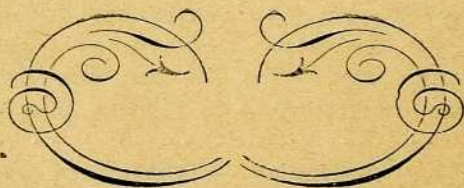
Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η

Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἀνυμναρίου

«Εἰκὼν ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν»
ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προβιλεγγίου, ἱερέως ἐν Σύρῳ.

Α') Τὸ ἀνεξάρτητον τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν τῆς Συναγωγῆς ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ Πάσχα.	Σελ. 19
Β') Ἄν ἀληθεύῃ ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐορτάζεται ἐνίοτε αὐθημερὸν μετὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ.	» 21
Γ') Ἐνδιαφέρουσα σημειώσεις.	» 25

Texte français de la lettre de S. E. le Card. Rampolla au Professeur W. Förster.	» 26

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΑ ΜΕΓΑΝ ΛΟΓΟΘΕΤΗΝ

ΣΤΑΥΡΑΚΗΝ ΒΕΗΝ ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΝ

ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗΝ

Ἐξοχώτατε !

Διὰ τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης κατέχει παρὰ τῷ οἰκουμενικῷ Πατριαρχείῳ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκπροσωπεῖ ταῦτοχρόνως τὴν ὑπεράσπισιν καὶ τὸν συμβιβασμὸν τῶν θρησκευτικῶν συμφερόντων, μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς ἐγκοσμίου κοινωνίας. Τοῦτο ἐνεθάρρυνέ με ὅπως ἀφιερῶσω πρὸς τὴν ὑμετέραν Ἐξοχότητα, τὰς ὀλίγας ταύτας σελίδας ἐπὶ ζητήματος ἐν ᾧ τὰ συμφέροντα τοῦ τε θρησκευματος καὶ τῆς πολιτείας, ἀπὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα αἰώνων, φαίνονται παρουσιάζοντα ἀνταγωνισμὸν, οὗτινος αἱ συνέπειαι τυγχάνουσι λίαν δυσάρεστοι. Ἀποτολμῶν νὰ θέσω, οὕτως εἰπεῖν, τὸ σύγγραμμα τοῦτο ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ὑψηλῆς Προσωπικότητος τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότητος, ἠθέλησα ἵνα κάλλιον καταδείξω τὸν μόνον σκοπὸν ὃν προτίθεμαι, ἥτοι τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ πράξω ἔργον συμφιλιώσεως. Τὸ συμβιβαστικὸν τοῦτο πνεῦμα, ὠδήγησέ πάντοτε πᾶσαν πράξιν μου, εἰς τὴν δυσχερεῇ ἐντολὴν δι' ἣν με ἐτίμησεν ἡ βασιλικὴ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν τῆς Βονωνίας. Τοῦτου ἕνεκα, καίτοι πεπεισμένος περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς τε καὶ κανονικῆς σημασίας τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως, ἀπέσχον πάντοτε τοῦ νὰ ζητήσω τὴν ἀπλὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐν λόγῳ μεταρρυθμίσεως. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1893, ἀπετόλμησα ἵνα ἀπευθύνω πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ Ὑπόμνημα ὅπερ ἐπισυνάπτω ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιστολῇ μου.

Ἡ ὑμετέρα Ἐξοχότης, δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἐν αὐτῷ ὅτι, ἀφοῦ ἐξέφρασα βαθυτεβάστως τὸν πόθον ὅπως μία ἀνακήρυξις τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, βεβαιώσῃ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς ὅτι τὸ νὰ διορθωθῇ τὸ ἡμερολόγιον, δὲν σημαίνει ὅτι οἴγεται πρὸς τὸ θρήσκευμα, ὑπεδείκνυσιν ἐγὼ αὐτὸς μίαν ἀναθεώρησιν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, τῶν κανόνων τῆς γρηγοριανῆς παρεμβολῆς, ἐπιπροσθέτων ὅτι ὁ καθορισμὸς τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ὡς καὶ ὅλων τῶν ἐορτῶν τοῦ ἔτους, κινητῶν καὶ μὴ, θὰ ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο, αἰέποτε πιστῶς ἠκολούθησα ἔκτοτε. Διὰ τοῦτο καίπερ γινώσκων ὅτι ἐξῆγοι σοφοί, οἷος ὁ καθηγητὴς κ. Förster διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου, καὶ

ὁ καθηγητὴς Backlund, διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τῆς Poulkova, ἀποτρέπουσι λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ πάσης τροποποιήσεως τὸν κανόνα τῆς γρηγοριανῆς παρεμβολῆς, ἀνηνέχθην πάντοτε, ὡς πρὸς τοῦτο, εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης. Συνάμα ὡς πρὸς τ' ἀφορῶντα τοὺς πασχαλίου κανόνας, ἂν καὶ ἐθεώρησα πρέπον νὰ ὑπερασπίσω κατ' ἀνοικείων μομφῶν τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν,—διότι, ὑπερασπίζων αὐτὸν, ὑπερήσπιζον ταῦτο χρόνως σύμπαντα τὸν Δυτικὸν Χριστιανισμόν, ὅστις ἀποδεχόμενος τὸν ἐν λόγῳ ὑπολογισμόν δὲν ἡγνῶει νὰ παραβῇ ποσῶς τὰς κανονικὰς διατάξεις,—ὅμως οὐδέποτε διετύπωσα τὸν πόθον τοῦ νὰ γίνῃ ἐνέργειά τις, ὅπως ὁ γρηγοριανὸς ὑπολογισμὸς ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους λαούς. Ἀπαγε! Καὶ ὄντως ἐν τῷ «Moniteur oriental» τῆς 22 Ἰουλίου 1902, ἀνεκήρυξα τὰ ἑξῆς· «Ὑπερήσπισα, λέγω, τὸν γρηγοριανὸν ὑπολογισμόν, πολὺ ὅμως ἀπέχω »τοῦ ν' ἀπαιτήσω τὴν ἀποδοχὴν του, διὰ τὸν ἀπλουστάτον λόγον »ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ εἰρημένου ὑπολογισμοῦ, καθ' οὗ διεμαρτυρήθησαν ὑπὲρ τοὺς τρεῖς ὅλους αἰῶνας, ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, θὰ »συνεπήγετο ταπεινώσιν ἀνευ λόγου, ἐνῶ τὸ Θεῖον ἡμῶν Ὑπόδειγμα »οὐδένα ἐταπεινώσεν.» (1) Ὀλίγον βραδύτερον, ἐξέφρασα καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν ιδέαν, εἰς δημοσίευμα προσωρισμενὸν διὰ τοὺς Καθολικούς. Ἀφοῦ ὑπέδειξα ἐν τῷ Almanach des familles catholiques de Constantinople pour 1903, τὰ ἄρθρα ἅτινα ἐδημοσίευσεν τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας «Glasnik pravoslavne Tsrkve ou Kraljevini Srbiyi», ἐν οἷς ὁ καθηγητὴς κ. Trpkovitch τοῦ Βελιγραδίου, δεικνύει ἡμῖν σύμπαντα τὸν Χριστιανισμόν, ὡς μὴ φρονοῦντα ὅτι παραβαίνει τοὺς κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου τελῶν, πρὸ τοῦ Φωτίου, πλέον ἢ εἰκοσάκις, τὸ Πάσχα ἐν Κυριακαῖς αἵτινες συνέπιπτον μετὰ τῆς 15ης τοῦ Νισσάν τοῦ ἡμερολογίου τῶν Ἰουδαίων, μολοντοῦτο, ἐπέφερα τὸ συμπέρασμα ὅτι «ἀπέχω τοῦ ν' ἀποφανθῶ, ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ »γρηγοριανοῦ πασχαλίου ὑπολογισμοῦ, διότι, κατ' ἐμέ, δυνατόν νὰ »γίνῃ κατὶ καλλίτερον διὰ τῆς συμφωνίας τῆς ὅλης Χριστιανοσύνης». (2)

(1) «J' ai défendu le comput grégorien, mais je suis à mille lieux d'en réclamer l' adoption, pour l' excellente raison que l' adoption de ce comput, contre lequel on a protesté pendant plus de trois siècles, impliquerait, bon gré mal gré et sans nul besoin, une humiliation; or notre divin Modèle n' a humilié personne. (Mon. or. 9, 22 juillet 1902). Ἰδε σελίδ. 17.

(2) «Qu' on adopte, ou non, le comput pascal grégorien, (ce sur quoi je m' abstiens de me prononcer, car il y aurait, à mon avis, quelque chose de mieux à faire, moyennant l' accord de toute la Chrétienté), ce comput est humiliation; maintenant, jugé avec plus de sérénité». Almanach des familles etc. p. 99. Constantinople, Zellich 1903.

Τούτου ἕνεκα, καίτοι ἀπευθυνόμενος πρὸς Καθολικούς, δὲν ἐδί-
στασα ἵνα ὑποδείξω ἐγὼ αὐτοὺς, συνεννόησιν τῆς ὅλης Χριστιανο-
σύνης, ἥτις θὰ τροποποιῶσα, ἂν τοῦτο ἐθεωρεῖτο καλὸν, τοὺς
πασχαλίους κανόνες, θὰ ἀπῆλλαττε τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς, ἔστω
καὶ ἀπὸ φαινομενικῆς μόνον ταπεινώσεως. Ἡδυνάμην ἄρά γε νὰ
φανῶ πλέον συμβιβαστικός ; Λαμβάνω τὸ θάρρος, Ἐξοχώτατε, νὰ
ὑπενθυμίσω ἐνταῦθα, τὰ ἐν λόγῳ προηγούμενα, διότι γινώσκω ὅτι
ἀποτελοῦσι τίτλους ἐπὶ τῆς εὐμενείας καὶ, περιστάσεως τυγούσης,
ἐπὶ τῆς ἀποτελεσματικῆς ὑποστηρίξεως τῆς ὑμετέρας Ἐξοχότη-
τος, διὰ τὸν σκοπὸν ὃν ἐπιδιώκω, ἥτοι τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ
ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου. Ἰδοὺ νῦν πῶς ἡ μικρὰ αὕτη συγγραφὴ
δύναται, κατ' ἐμὲ, νὰ συντελέσῃ πρὸς τοῦτο. — Ὅπόταν ἐν ἔτει 1893
ἐξέφραζον τὸν πόθον ἵνα μία λέξις τῆς ὑπερτάτης ἐν τῇ Ἀνατο-
λικῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀρχῆς, καθησυχάσῃ τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς,
ἀπαλλάσσουσα αὐτοὺς τοῦ φόβου τοῦ ὅτι ἡ διόρθωσις τοῦ ἡμερο-
λογίου θὰ θίξῃ τὸ θρήσκευμα, τότε πολὺ ὀλίγον προσεδόκων ὅτι
ἡ ταπεινὴ εὐχὴ μου θὰ ἐπραγματοποιεῖτο τοσούτον πανδήμως,
καὶ κατὰ τρόπον ὑπερακοντίζοντα πάσας τὰς ἐλπίδας μου.

Ἄς μοὶ ἐπιτρέψῃ ἡ ὑμετέρα Ἐξοχότης ἵνα ἐρανισθῶ ἀπὸ τῆς
πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς Ἐγκυκλίου τῆς 12ης Ἰουνίου 1902
(π. ἡμ.) τῆς ἀπευθυνομένης πρὸς τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ὀρθο-
δόξους Ἐκκλησίας, τὴν περικόπῃν δι' ἧς ἡ προσοχὴ τῶν εἰρη-
μένων Ἐκκλησιῶν ἐφιστάτο ἐπὶ τοῦ γεγονότος: ὅτι καὶ παρὰ
τοῖς Ὀρθοδόξοις αἱ γνώμαι διχάζονται ἐπὶ τῆς προτιμήσεως ἥτις
δέον νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐν ἧ τὸ ἕτερον τῶν δύο ἡμερολογίων, καὶ
ἐν ἧ προσκαλοῦνται ἵνα ζητήσωσιν αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, πῶς
δύνανται κάλλιον νὰ συμβιβάσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν διόρθωσιν
τοῦ ἡμερολογίου, μετὰ τῶν κανονικῶν διατρίψεων.

»Οὐχ ἥττονος προσοχῆς ἄξια λογιζόμεθα, καὶ τὰ περὶ κοινου
»ἡμερολογίου ἀφ' ἱκανοῦ ἤδη χρόνου λεγόμενά τε καὶ γραφόμενα,
»ἐν οἷς ἰδίᾳ τὰ προτεινόμενα συστήματα μεταβρύθμισεως τοῦ ἀπ'
»αἰώνων κρατοῦντος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ Ἰουλιανοῦ ἡμε-
»ρολογίου, ἢ ἀποδοχῆς τοῦ Γρηγοριανοῦ, ἐκείνου μὲν ὡς ἑλλι-
»πεστέρου ἐπιστημονικῶς, τούτου δ' ὡς ἀκριβεστέρου νομιζομένων,
»καὶ περὶ τῆς κατ' ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν μεταστάσεως τοῦ καθ'
»ἡμᾶς ἐκκλησιαστικοῦ πασχαλίου. Καὶ ἐν ταῖς τοῦ θέματος τού-
»του μελέταις διχάζομένης βλέπομεν τὰς παρὰ τοῖς εἰδικῶς ἐγ-
»κύψασιν ἡμετέροις ὀρθοδόξοις κρατούσας γνώμας. Τινὲς μὲν γὰρ
»τούτων τὸ ἐν ἡμῖν ἔκπαιλαι παραδεδογμένον ὡς μόνον ἀρμόζον τῇ
»Ἐκκλησίᾳ κρίνουσι διὰ τὸ εἶναι πατροπαράδοτον καὶ ἐκκλησια-
»στικῶς ἀνέκαθεν κεκυρωμένον, ἥκιστα δ' ἀναγκαίαν τὴν τούτου

»μεταρρυθμισιν, ἀλλὰ καὶ φευκτέαν μᾶλλον θεωροῦσι, διὰ λόγους,
 »οὓς ἀναπτύσσουν, ἔνιοι δ' ἀκρίβειαν χρονομετρικὴν ὅσον ἔνεστι
 »πληρεστέραν, ἢ καὶ τὴν τοῦ ὁμοιομόρφου κοινὴν χρησιμότητα
 »προβαλλόμενοι, ὑπέρμαχοι τοῦ τῶν δυτικῶν ἡμερολογίου καὶ τῆς
 »παρ' ἡμῖν εἰσαγωγῆς αὐτοῦ ἀποφαίνονται, συνηγορούντων αὐτοῖς,
 »ὡς εἰκός, καὶ τῶν ἐκ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ προσδοκία ἴσως
 »ἐνδεχομένων ὀρθοσκευτικῶν κατὰ τὰς ἰδίαις αὐτῶν ἐπόψεις ὠφε-
 »λειῶν. Οὕτω δ' ἐπιτεινομένης ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τῆς συζή-
 »τήσεως, καθ' ἣν ἐκατέρωθεν ἐμμόνως προτάσσονται ποικίλοι καὶ
 »σπουδῆς ἄξιοι ἰσχυρισμοί, πρὸς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ὀρθο-
 »σκείαν ταῦτοχρόνως ἀναφερόμενοι, ἐν ᾧ συνάμα ἐν τισι τῶν ὀρθο-
 »δόξων χωρῶν ἔφεσις τις ἐκδηλοῦται προσχωρήσεως εἰς τὴν γνῶ-
 »μην τῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡμερολογίου μεταλλαγῆς, ἢ τινος αὐτοῦ
 »διαρρυθμίσεως, πρόσφορον ἐπίσης ἡμῖν δοκεῖ, ἅτε δὴ τοῦ ζητή-
 »ματος τούτου, σὺν τῇ ἐπιστημονικῇ μορφῇ, προφανῇ ἔχοντος ση-
 »μασίαν ἐκκλησιαστικὴν, διαμείψασθαι πρὸς ἀλλήλας τὰς ἀγίας
 »ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας σχετικὰς ἀνακοινώσεις, ἵνα καὶ περὶ τούτου
 »διαμορφωθῇ κοινὸν ἐν αὐταῖς φρόνημα, μία δὲ γνώμη καὶ ἀπό-
 »φασις τῆς καθόλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἣ μόνῃ ἀπόκειται ἡ περὶ
 »τούτου κρίσις καὶ ἐξεύρεσις, ἐν ἀνάγκῃ, τρόπου συνδυάζοντος κατὰ
 »τὸ ἐφικτὸν τὴν ἐπιζητουμένην σχετικὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν
 »πρὸς τὴν ποθουμένην τήρησιν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν
 »ὁρισμῶν».

Ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ, Ἐξοχώτατε, ἡ διατήρησις τῶν πατρο-
 παραδότων πασχάλιων κανόνων, λέγεται ποθουμένη. Τούτου ἔ-
 νεκα, νομίζω ὅτι πράττω ἔργον εἰρηνοποιήσεως, ἀναδημοσιεύων
 ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς ἡμετέρας Ἐξοχότητος, Ἡτις τοσοῦτον τυγ-
 χάνει γνωστῇ, διὰ τὰ κριτικὰ καὶ ἱστορικὰ αὐτῆς συγγράμματα
 περὶ τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, ἔγγραφον ἥμισυ γνωστὸν, ἢ
 τοῦλάχιστον σπανίως ἀναφερόμενον, καὶ ὅπερ ὅμως εἶνε ἔγγραφον
 κεκτημένον σημασίαν μεγίστην διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἐφ'
 οὗ ἐπεζητήθη ἡ σύντονος μελέτη τῶν αὐτοκεφάλων ὀρθοδόξων
 Ἐκκλησιῶν. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο κειμήλιον, εἶνε ὁ πασχάλιος Πρό-
 λογος Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, τρίτου διαδόχου τοῦ μεγάλου
 Ἀθανασίου. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐτέθη, ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, ἐπὶ κεφα-
 λῆς τοῦ πασχάλιου πίνακος σειρᾶς ἑκατὸν ἐτῶν (Laterculus cen-
 tum annorum), τὸ καὶ σύγγραμμά του, ὁ γράφων ἀφιέρωσεν εἰς τὸν
 Αὐτοκράτορα Θεοδόσιον(1)· οἱ πάντες δὲ ἀποδίδουσιν αὐτῷ τὴν χρο-

(1) «Sumptis sanctis libris et divinæ legis inquisitione, credidi beatissimis temporibus vestris, ex primo consulatu amatoris Dei nominis tui, o beatissime Imperator, usque ad centum annos beatissimæ sanctæ Paschæ compotum enumerando describere. Quapropter

νολογίαν τοῦ ἔτους 385. Τὸ ἔργον λοιπὸν τοῦτο εἶνε κειμήλιον προσερχόμενον ἀπὸ ἐνὸς Ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀφιερωθὲν εἰς βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα καὶ γραφὲν κατὰ τὴν ἰδίαν αἰῶνα τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένηκῃς Συνόδου. Τὸ ἔγγραφον λοιπὸν παρουσιάζει τρεῖς περιπτώσεις αἵτινες δίδουσιν εἰς τὸν Πρόλογον τοῦ Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας κῦρος ὄντως ἐξαιρετικόν, ὅπως λύσῃ τὰς ἀντιρρήσεις αἵτινες ὑφίστανται μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν πασχαλίων κανόνων.

Ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης δὲν ἀγνοεῖ πρῶτος ὡς πρὸς τί κακίζουσι τὸν πασχαλίον ὑπολογισμόν τῆς δυτικῆς Χριστιανιστῆς. Τολμῶ λοιπὸν νὰ προτείνω ὅπως, τιθεμένης κατὰ μέρος πάσης ἀγόνου συζητήσεως, ἐρωτηθῇ ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτὸς ὁ Θεόφιλος· θὰ ἀποταθῶμεν λοιπὸν πρὸς αὐτόν, ἵνα μάθωμεν ἀκριβῶς τί δέον νὰ ἐννοῶμεν διὰ τῶν λέξεων, Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐὰν δηλαδὴ, διὰ τοῦ ὀνόματος νομικὸν Πάσχα, οὗτινος ἡ σύμπτωσης μετὰ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ἀπηγορεύθη ὑπὸ τῶν ἐν ἰσχύϊ κανόνων, ἐννοῆται ἡ 14ῃ ἢ ἡ 15ῃ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου. Ὁ Θεόφιλος θὰ εἴπῃ ἡμῖν, ἐὰν ἡ ἀστρονομικὴ παντέληνος, ἢ ἡ πανσέληνος ἦτις ὠρίζετο διὰ τῶν κύκλων, πρέπη νὰ καθορίσῃ τὴν Κυριακὴν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα. Ὁ Θεόφιλος θὰ μᾶς εἴπῃ προσέτι, ἐὰν τυχόν, ἡ περίπτωσις ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχίζουσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν τὴν ἑσπέραν, συνταυτίξῃ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν 14ην μετὰ τῆς 15ῃς Νισσάν, καὶ ἐὰν πρέπη νὰ θεωρῆται ὡς συμπίπτουσα μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, μία Κυριακὴ ἦτις συμπίπτει, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἑσπερινοῦ, μετὰ τῆς 15ῃς Νισσάν· τέλος ὁ Θεόφιλος θὰ μᾶς εἴπῃ καὶ ἂν πρέπη νὰ φροντίζωμεν περὶ τῶν ὑπολογισμῶν τῶν Ἰουδαίων, ἔστω καὶ ἂν συμπέσῃ νὰ τελεσθῇ ἡ Κυριακὴ τοῦ ἡμετέρου Πάσχα καὶ πρὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Pessah.

Μοὶ φαίνεται, Ἐξοχώτατε, ὅτι ἐὰν, ὡς ἐκφράζεται ἡ Α. Θ. Π. ἡ διατήρησις τῶν σήμερον ἐν ἰσχύϊ πασχαλίων κανόνων εἶναι ποθουμένη, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συντελέσῃ τις πλέον τελεσφόρος, ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, εἰμὴ συμβουλευόμενος ἐπὶ τῶν ὑπὸ συζήτησιν σημείων, ἐκεῖνον ὃν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς πατέρα τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχαλίου ὑπολογισμοῦ. Ἡ ἔκκλησις δὲ αὕτη εἰς τὸ κῦρος τῶν λόγων τοῦ Θεοφίλου, θὰ μᾶς χορηγήσῃ ἐπίσης τὴν μᾶλλον ἐναργῆ ἀπόδειξιν ὅτι ὁ ὑπολογισμὸς οὗτος

«quasi libamenta quædam fructuum bonorum Reverenciæ tuæ mittere dignissimum duxi». Epistola Theophili Episcopi Alexandrini ad Theodosium Augustum.

Ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη ἥς δὲν σώζεται τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Krusch (Bruno): Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen. Leipzig 1880. Weit, pp. 220—1

δὲν εἶνε σύμπαρς ἔργον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Καὶ πράγματι, βλέπομεν τὸν Θεόφιλον συζητοῦντα, κατὰ τὸ ἔτος 383, τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα εἰς τὴν μεθεπομένην Κυριακὴν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συμπτώσεως μετὰ τῆς 14ης ἡμέρας τῆς σελήνης. Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀναβολὴ αὕτη εἶχε θεσπισθῇ ὑπὸ τῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου, μόνον ἡ ὑπόμνησις τοῦ θεσπίσματος ἐκείνου, θὰ κατέπαυε πᾶσαν συζήτησιν, καὶ ὁ Θεόφιλος δὲν θὰ παρέλειπε ν' ἀναφέρῃ τὸ τοιοῦτον θέσπισμα. Τοῦναντίον ὁ Θεόφιλος δὲν λέγει οὐδὲ λέξιν περὶ τούτου, καὶ ποιεῖται μακρὰν συζήτησιν περὶ τῶν λόγων ὅτινες καθιστῶσιν ἀναγκαίαν, κατ' αὐτὸν, τὴν ἀναβολὴν ταύτην. Ἀλλὰ δὲν συζητεῖται ὅτι ἐγένετο ἅπαξ ἀποδεκτὸν, ὡς κεκτημένον κῦρος νόμου. Ἐτόνισα, Ἐξοχώτατε, τὸ περιστατικὸν τοῦτο, διότι μοὶ φαίνεται ὅτι διευκολύνει τὸ ἔργον τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν ᾗ περιπτώσει ἐνόμιζον ὅτι θὰ κατήντων, εὐχερέστερον, εἰς τὴν ἐνοποίησιν τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, διὰ τροποποιήσεων τῶν σήμερον ἐν ἰσχύϊ, πασχαλίων κανόνων. Τοῖς πᾶσι δῆλον γίγνεται, πράγματι, ὅτι ἐὰν σύμπασα ἡ Χριστιανοσύνη συνεφώνει ἵνα τροποποιήσῃ αὐτοὺς, θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδῇ τότε τὴν μεγαλητέραν δυσχερείαν, ἣτις μέχρι τοῦδε παρημπόδιζε τὴν ἐνοποίησιν τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, διότι δὲν θὰ ζητηθῇ τότε, παρὰ τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, οὐδεμία ὁμολογία, οὐδεμία θυσία δυναμένη νὰ προσβάλῃ οὐδεμίαν ὀρησκειυτικὴν ἢ ἐθνικὴν αὐτῶν φιλοτιμίαν. Σύμπασα ἡ Χριστιανοσύνη θὰ ὑποκύψῃ τότε εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ αἱ ἀντιδράσεις καὶ αἱ φιλονεικίαι τοῦ παρελθόντος, θὰ καθίσταντο κτῆμα χρόνων παρφυγμένων. Τὸ ζήτημα ὅμως τοῦτο εἶναι λίαν σοβαρὸν ὅπως ἀποτολμήσω νὰ ἐπηρεάσω τὴν λύσιν του, διότι ἀπαιτεῖ γινῶσιν τῆς διαθέσεως τῶν πνευμάτων τοιαύτην, ἣν μόνον οἱ ἱεραρχικῶς προεξάρχοντες τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν δύνανται νὰ κατέχωσι. Εἰς ἐμὲ ἀρκεῖ ὅτι ὑπέδειξα τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἤδη ἰσχύοντες πασχαλίοι κανόνες δὲν εἶνε, ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν, ἔργον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, διότι ἄλλως, ὁ ἅγιος Λέων ὁ Μέγας δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διαμαρτυρηθῇ λέγων ὅτι ὀρίζων τὸ Πάσχα τῇ 24ῃ Ἀπριλίου, διὰ τὸ ἔτος 453, ὁ Θεόφιλος εἰσῆγε νεωτερισμὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. (1)

(1) «Siquidem ab undecimo kalendarum aprilium (22 mart.) usque in undecimum kalendarum Maiarum (21 april.) legitimum spatium sit praefixum, intra quod omnium varietatum necessitas concludatur: ut Pascha dominicum nec prius possimus habere nec tardius». S. Leonis Magni Opera, t. 1, ed. Migne. Patr. lat. t. 53. Epist. CXXI (an. 453). Ad Marcianum Augustum, p. 1036.

«Obsecro clementiam vestram... ut in eum diem generalis observantia dirigatur, qui nec paternarum constitutionum normam relinquat, nec ultra praefixos terminos evagetur». Ib. id. p. 1038.

«Siquidem (Theophilus episc. Alex.) in octavum kalendarum Maiarum (24 apr.) Pascha transtulerit, praefinitos antiquitus limites nimis evidenter excedens. Ib. Ep. CXXII (an. 453). p. 1039.

Ἡ ἀνήκουσά μοι ἐργασία εἶναι εὐτυχῶς μετριωτέρα, καὶ ἀρμο-
δία διὰ τὰς ἐμὰς δυνάμεις, διότι περιορίζεται εἰς τὸ νὰ γνωρίσω
πρὸς τὸν Μέγαν Λογοθέτην τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ
δι' αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς Ὑψηλῆς αὐτοῦ θέσεως καὶ τοῦ κύρους ὅπερ
κέκτηται ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης, νὰ φέρω εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὑψη-
λῶν κύκλων τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅτι ἤδη ἐν Ῥωσσίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ
καὶ ἀλλαχοῦ, ἐγένετο ἤδη λόγος περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς μεγά-
λης κινητοποιήσεως τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα—ἔτι ἡ τροποποι-
ησις αὕτη προσκτᾶται ὁσημέραι πλείονας ὁπαδοὺς,—καὶ ἔτι ἡ
Ἀγία Ἐδρα ἐπερωτήθη ἤδη περὶ τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ
ζητήματος τούτου ὑπὸ τῆς Γερμανίας:—τέλος ὅτι μεταξὺ τῶν
ἐγγράφων τοῦ ἐξόχως εἰρηνοποιοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ποντίφηκος
οὗτινος τὸν θάνατον Ὁρηνεῖ σήμερον σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος
εὐρίσκεται ἐν ὅπερ δεικνύει ἡμῖν Λέοντα τὸν ΙΓ'. διατεθειμένον ἵνα
τροποποιήσῃ τοὺς πασχαλίους κανόνας, καθ' ὃν ἀνωτέρω ὑπέδειξα
τρόπον, ὑπὸ τὸν ὅρον μόνον, ὅπως τοιαύτη τροποποίησις ἦνε πο-
θητὴ ὑπὸ πάντων καὶ συντελέσῃ, οὕτω, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς Ἐκ-
κλησιαστικῆς εἰρήνης. Ἀπέχω παντὸς σχολίου.

Πρὸ δέκα ἐτῶν ὅπταν μόνις ἤρχιζον ἐνδιαφερόμενος περὶ τοῦ
ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης μὲ ἐτίμα,
ἀποστέλλουσά μοι, εἰς Παρισίους ἐπιστολὴν ἣτις ὑπεβοήθησε με-
γάλως τὸ θάρρος μου εἰς τὴν δυσχερῆ φροντίδα ἣν ἀνελάμβανον.
Τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην ἐχαρκτήριζεν ἡ ἀγάπη τῆς Ὑμετέρα
Ἐξοχότητος πρὸς τε τὸ ὑμέτερον ἔθνος, καὶ τὴν ὑμετέραν Ἐκ-
κλησίαν, σὺν τῷ πόθῳ λύσεως τοῦ ζητήματος, δυναμένης νὰ
ικανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν διεθνῶν
σχέσεων, χωρὶς νὰ προσβάλῃ, οὐδεμίαν δικαίαν φιλοτιμίαν, Ὁρη-
σκευτικὴν ἢ ἐθνικὴν. Ἀς θεωρήσῃ ἐν τῇ πραγματείᾳ ταύτῃ ἡ
Ὑμετέρα Ἐξοχότης τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐπιστολῆς δι' ἧς μὲ ἐτί-
μησε τότε, καὶ ἀπόπειραν ἀνταποκρινομένην πρὸς τὰς εὐγενεῖς
ὑμῶν εὐχάς.

Ἐπὶ τούτοις δέξασθε, Ἐξοχώτατε, μετὰ τῆς ἀφιερώσεως ταύ-
της, τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεως μεθ' ἧς διατελῶ

Ἐν Κωνσταντινουπόλει 26/8 Σεπτεμβρίου 1903.

Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος
πρόθυμος

CES. TONDINI DE QUARENGHI

MÉMOIRE ADRESSÉ EN 1903 AU
PATRIARCAT ŒCUMÉNIQUE DE L'ÉGLISE ORIENTALE
ET MENTIONNÉ DANS LA LETTRE PRÉCÉDENTE

»Le soussigné, encouragé par des conseils fort autorisés et par le souvenir de l'accueil si bienveillant qu'il a trouvé auprès de ce Patriarcat œcuménique de l'Église orientale, se permet de lui soumettre, très respectueusement, un désir qu'on a estimé digne de lui être exprimé.

»Si le soussigné doit en juger par les félicitations et les encouragements qu'il a reçus à la suite de ses deux conférences faites au Syllogue grec, le 7/19 et le 14/26 juin, même de la part des membres fort distingués de la nation grecque, le désir d'en arriver bientôt à l'unification du Calendrier serait assez général. Or le Patriarcat œcuménique de Constantinople pourrait avoir une grande influence dans la réalisation de cette mesure réclamée, à la fois, par la science et par le nombre toujours croissant des relations internationales.

»Chaque fois, en effet, qu'on a songé à la réforme du Calendrier julien, les Gouvernements se sont trouvés arrêtés par la crainte de froisser des susceptibilités religieuses, vu que, par manque d'instruction, plusieurs croient que toucher au Calendrier c'est toucher à la religion elle-même. Ce préjugé est d'autant plus regrettable que les ennemis de la religion s'en prévalent pour rendre cette dernière responsable de la gêne qui résulte, pour la science et pour les relations internationales, de la différence des Calendriers.

»Voilà pourquoi une déclaration de la première autorité de l'Église orientale, portant que rien ne s'oppose, de la part de cette Église, à la correction *astronomique* du Calendrier julien, rassurerait les croyants même les moins instruits, détruirait l'accusation des adversaires de la religion et donnerait aux Gouvernements une liberté d'action qui leur a manqué jusqu'à ce jour.

»Ce sera alors aux Gouvernements d'examiner si l'erreur d'un jour après plus de 3,000 ans, reprochée au Calendrier grégorien—erreur à laquelle on aura aussitôt remédié par l'omission d'un bissextile—peut l'emporter sur les inconvénients qu'aurait, surtout pour la chronologie, la création d'un nouveau calendrier et quelles seraient, en tout cas, les améliorations ou corrections à introduire dans le Calen-

drier grégorien, pour qu'il puisse devenir définitivement universel.

»Aussi les Gouvernements n'auraient à s'occuper que de la correction *astronomique* du Calendrier julien; tout ce qui concerne soit la détermination de la Pâque, soit la distribution de toutes les autres fêtes mobiles et immobiles de l'année, *demeurerait du ressort exclusif de l'Eglise.*

»Le soussigné exprime, en terminant, la conviction que tous les savants et tous les Gouvernements sauront gré à ce Patriarcat oecuménique de l'Eglise orientale, pour la déclaration dont il s'est permis d'exprimer très respectueusement le désir.

CÉS. TONDINI DE QUARENGHI

Représ. de l'Académie des sciences de Bologne.

Constantinople, St—Benoît Galata.

22 Août (3 Septembre) 1893.

(«*Moniteur Oriental*» 3 Avril 1902.)

ΠΑΣΧΑΛΙΟΣ ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μετὰ σημειώσεων.

Theophili alexandrini Episcopi ad Theodosium imperatorem Prologus de sancto ac salutari Pascha. (*)

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν θεῖον νόμον γιγνομένου κατ' ἑνιαυτὸν ἁγίου καὶ σωτηριώδους Πάσχα καὶ τῶν τούτου ζητημάτων σύντομος μετὰ ἀποδείξεως ἀπόλυσις.

Τὸ μὲν ἅγιον καὶ μακάριον Πάσχα τοῦ Θεοῦ διαρρήδην ὑπογράφει ὁ νόμος, ὁμοῦ καὶ τὸν μῆνα δηλῶν καθ' ὃν δεῖ τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν ἡμέραν κελεύων διατηρεῖσθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας. Θεοῦ γάρ ἐστιν ἐν αὐτῷ φωνῇ φερομένη τῷ νόμῳ, «φυλάττει τὸν

(*) Chronicon Paschale. Ed. Dindorf, Bonn 1837 p. 28.—Krusch (Bruno) Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen pp. 221, 226.—Patrol. græca, ed. Migne t. XCII pp. 97-98.—Van den Hagen. Observationes in veterum Patrum et Pontificum Prologos et epistolas paschales Amsterdam 1734. Prol. Theoph. Alex. Patr. gr. id t. LXV pp. 47-52.

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ σπουδαίου ἐγγράφου ὅπερ οἱ ἀναγνώσται ἔχουσιν ὑπ' ὄψιν, προκαλεῖ πολλὰς σχέσεις· ἀρκούμαι εἰς ἐκείνας αἵτινες ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν εἰδικὸν σκοπὸν τῆς παρούσης πραγματείας.

μῆνα τῶν νέων, καὶ ποιήσεις τὸ Πάσχα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου τῇ τεσσαρισκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ πρώτου μηνός». Μῆνα δὲ νέον λέγει ὃν καὶ πρῶτον καλεῖ ἐν ᾧ τεθηλότες οἱ καρποὶ τὴν γενομένην τῶν παλαιῶν προσημαίνουσι κατάπαυσιν. Ἐν δὲ τῇ τεσσαρισκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός τοῦ πρώτου ἐπιτηρεῖσθαι τὸ Πάσχα συνέταξεν, οὐκ ἄλλου τοῦτο χάριν ἢ ἵνα κατὰ μίμησιν τοῦ τῆς σελήνης φωτὸς πλήρη τὸν ἴδιον κύκλον ἐχούσης, τὸν μὲν τῆς διανοίας φωστῆρα ἡμεῖς τέλειον ἔχοντες ἐν σκότῳ τῆς ἁμαρτίας μὴ διατρίβωμεν, θάλλοντες δὲ πῶς παντοδαπέσιν ἀρεταῖς καὶ τοῖς τούτων πετάλοις οἷα τερπνὰ φυτὰ σκεπόμενοι ληθίων δίκην φαιδροὶ διαμείνωμεν. Τεσσαρισκαιδεκάτην δὲ τοῦ μηνός λέγει οὐ κατὰ τὸν ἡλιακὸν κύκλον ἀλλὰ κατὰ τὴν σελήνην. (**)

Ἑβραίων γὰρ παῖδες οὐκ ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ δρόμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ τῆς σελήνης κύκλου τὸν μῆνα ποιεῖν ἐπαιδεύθησαν, ἐπειδὴ καὶ ὁ μῆν κατὰ τὸ ὄνομα τῆς σελήνης λέγεται· μῆνη γὰρ αὕτη ὀνομάζεται ἐλλὰδι τῇ φωνῇ. Αἰγύπτιοι γοῦν πρῶτοι διὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἐξώτατον εἶναι, καὶ ἐκ τούτου συμβαίνειν, πλάνην τῶν ἡμερῶν παρά τιτι γίνεσθαι, ἐξ ἡλίου τὰς τοῦ μηνός ἡμέρας ἐπενόησαν ψηφίζεσθαι, βραχύτερον τοῦ τῆς σελήνης κατὰ τὸν ἑαυτοῦ δρόμον κινουμένου, ὥς καὶ δυναμένου τούτου ῥῆον καταλαμβάνεσθαι.

(**) Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, καὶ εἰς ἅπαντα τὸν Πρόλογον, εὐρίσκεται ἡ μᾶλλον ἐναργὴς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων (νομικὸν φάσκα) εἶνε ἡ 14η Νισάν καὶ οὐχὶ ἡ 15η τοῦ Νισάν τοῦ θρησκευτικοῦ ἡμερολογίου τῶν Ἰουδαίων. Οὐδέποτε δὲ, ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τῆς Δυτικῆς Χριστιανισμοῦ, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 14ης Νισάν.

Σὺν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Πρόλογος τοῦ Θεοφίλου, χρησιμεύει ὡς εἰσαγωγὴ εἰς πασχάλειον πῖνακα ὅλης ἑκατονταετηρίδος (L'atereculus centum annorum, 380—479), ἐνθα ἡ ἡμερομηνία τῆς πανσελήνου τοῦ Πάσχα τυγχάνει ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη, κατὰ τὸν ἀλεξανδρινὸν κύκλον, ἔχουσαν ἐνταῦθα τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶδε οὐδεμίαν προσοχὴν εἰς τὰς διαφορὰς αἵτινες ἐν οἰωδῇποτε σεληνιακῷ κύκλῳ συμβαίνουσι, κατ' ἀνάγκην, μετὰ τῶν μέσων σεληνιακῶν περιόδων τοῦ κύκλου οὐτινος ἡ διάρκειά εἶναι ἀμετάβλητος, καὶ τῶν ἀστρονομικῶν σεληνιακῶν περιόδων, ὧν ἡ διάρκειά διαφέρει πρὸ πάντων ἀναλόγως τῆς διαφόρου ἀποστάσεως καὶ θέσεως τῆς σελήνης, ἐν σχέσει πρὸς τὴν γῆν καὶ πρὸς τὸν ἥλιον. (Ἰδὲ κατωτέρω σελ. 17. Ἡ ἀστρονομική, καὶ ἡ διὰ τῶν κύκλων καθοριζομένη πανσέληνος τοῦ Πάσχα).—Προσθέτω ἐνταῦθα τὰς ἐπομένας γραμμὰς ἐνὸς νεωτέρου γερμανοῦ κριτικοῦ:

«Ἐπὶ ἀφοῦ τὸ Πάσχα δὲν ὀρίζεται ποτὲ, εἰς τὸν γρηγοριανὸν ὑπολογισμόν, τὴν 14ην τῆς σελήνης, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ὅποταν, ἕνεκα τῶν ὑπολογισμῶν τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἰουδαϊκὸν Πάσχα ἤθελε συμπεσεῖ τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναστάσεως, τὸ τοιοῦτον δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ οὐδεμίαν ἀναβολὴν τοῦ Χριστιανικοῦ Πάσχα».

«Da indess, durch die gregorianische Berechnung, Ostern niemals dem 14ten Mondtage zugewiesen wird, so wäre es nöthiger gewesen daran zu erinnern, dass der Passahabend der guten, wenn er auf Grund der jüdischen Berechnung mit dem christlichen Auferstehungstage zusammenfiel, gleichwohl zu einer Verlegung des letzteren keinerlei Anlass bieten könnte. Berfried (Edgar), Die alttestamentlich-jüdische Passah-Berechnung und die 84 jährige Osterperiode, Mittelwalde 1891 pp. 9—10.

Τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων, πολλοὶ καὶ τὸν πρῶτον μῆνα τοῦ ἐνιαυτοῦ, συντέλειαν ὄντα τῆς χειμερινῆς τροπῆς, ὡς πρῶτον διόλου τάττουσι. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν ἀγνοῦντες ὅτι τῆς ἑαρινῆς τροπῆς ἀρχομένης ἀπὸ τῆς πρὸ 16' καλανδῶν Ἀπριλίων τυγχάνει, ὅ ἐστι Φαμενώθ κῆ, κατὰ δὲ Σύρους, Ἀντιοχείας καὶ Μακεδόνας Δύστρου μιᾷ καὶ εἰκάδι κατὰ τὸν ἡλιακὸν δρόμον (***), ἣν ἐπιτηρεῖν προσήκει μάλιστα, μή πως ταύτης κατωτέρω πεπλανημένως τις τὴν τεσσαρισκαιδεκαταίαν κατὰ σελήνην τάξας διαμάρτη τοῦ Πάσχα, ὡς τοῦ πρώτου μηνὸς νομίζων εἶναι ταύτην. Οὐ γὰρ ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ χειμερινῆς τροπῆς, ὡς προεῖπον οὕσης, ὁ τῶν νέων τάττεται μῆν, οὐπω τὸν καρπὸν τῶν νέων πεποννημένων οὐδὲ δυναμένου δρεπάνου ἐν ἀμνητῷ πέμπεσθαι· τοῦτο γὰρ μάλιστα σημεῖον τοῦ πρώτου μηνὸς ὁ θεὸς ἔταξεν νόμος.

Ἄλλ' ἐπεὶ συμβαίνει προφάσει τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίης κατὰ σελήνην τοῦ αὐτοῦ πρώτου μηνὸς εἰς πλάνην ἐμπίπτοντάς τινας,

(***) Ὁ Θεόφιλος ἐνταῦθα ἔχει ὑπ' ὄψιν τὴν διάστασιν μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἡμερομηνίας τῆς πρώτης πασχάλιου σελήνης· ἡμερομηνίας ἣτις, διὰ μὲν τοὺς Ῥωμαίους, ἦτο ἡ 18 Μαρτίου διὰ δὲ τοὺς Ἀλεξανδρινούς ἡ 21 Μαρτίου. Θὰ ἀρκεσθῶ ἐνταῦθα εἰς διττὴν παρατήρησιν.

α') Ἐξάγεται πρῶτον ἐναργῶς ἐκ τοῦ γνωστοῦ τούτου, ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένη Σύνοδος δὲν ἐθέσπισε τίποτε ὡς πρὸς τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἱσημερίας. Ἐὰν δὲ, ὡς γενικῶς πιστεύεται, ἡ ἡμερομηνία τῆς 21ης Μαρτίου, εἶχεν ὁρισθῇ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ὁ Θεόφιλος· Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας καὶ διάδοχος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, δὲν θὰ παρέλειπε, βεβαίως, ν' ἀναφέρῃ τὸ θέσπισμα αὐτῆς, ἀντὶ νὰ εἴπῃ ὅτι πολλοὶ ἠγνόουν τὴν ἡμερομηνίαν τῆς ἱσημερίας. Θέσπισμα Συνόδου οἰκουμένης δὲν ἠδύνατο νὰ παραμῆνῃ ἀγνωστον, οὔτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὔτε ἐν Ῥώμῃ.

β') Παρατηρῶ ἐπίσης ὅτι ἐγνώριζον καλῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ καὶ τῇ ὅλῃ Ἰταλίᾳ ὅτι ἡ ἱσημερία ἐγένετο τῇ 21ῃ Μαρτίου. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ *Episcopi per Aemiliam constitutis*, γραφείῃ ἐν ἔτει 386, ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος λέγει ῥητῶς ὅτι «*primus mensis*» ὁ καθωρισμένος διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Πάσχα «*incipit, secundum consuetudinem peritorum, ab æquinoctio, qui dies est XII. Kal. Aprilis* (21 Μαρτ.), et finitur XI. Kal. Maii (21 Ἀπρ.)» [*Patrol. lat. ed. Migne, t. XVI, p. 1032*]. Ἡ διαφωνία μεταξὺ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι, ὅσκις ἦτο αὐτόνατον νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐντὸς τῶν ἀρχικῶν ὁρίων τῆς 22ας Μαρτίου καὶ τῆς 21ης Ἀπριλίου εἴτε ἡ 14η σελήνη, ἥτοι ἡ πασχάλιος πανσέληνος, εἴτε ἡ ἐπομένη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα—ὅποτε π. γ. ἡ 14η τῆς σελήνης συνέπιπτε ἡμέρᾳ Τρίτῃ 18 Ἀπριλίου—οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐπροτίμων νὰ διατηρῶσιν ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, θεωροῦντες ὡς πασχάλιον τὴν προηγούμενην πανσέληνον, ἂν καὶ πρὸ τῆς ἱσημερίας γενομένην, ἐνῷ οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ἐπροτίμων νὰ διατηρῶσι ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων τὴν 14ην σελήνην, θέτοντες ἐκτὸς αὐτῶν τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Ἡ περίπτωσις αὕτη, ἐπαρουσιάσθη ἐν ἔτει 349· αὐτὸς δὲ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἐπροτίμησε τότε νὰ θεωρήσῃ ὡς πασχάλιον τὴν προηγούμενην πανσέληνον, ἥτις συνέπιπτε τῇ 19ῃ Μαρτίου, τῇ πρὸ τῆς παραμονῆς τῆς ἱσημερίας, καὶ διέταξε νὰ τελεσθῇ τὸ Πάσχα τῇ 26ῃ Μαρτίου, ἀντὶ νὰ ὑπερβῇ, ὀρίζων τὸ Πάσχα τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, τὸ σύνθηδες ὅριον τῆς 21ης Ἀπριλίου. ("Ἰδε *Opera Scti Athanasii t. II. Epistolæ heortasticæ*. *Patrologia graeca ed. Migne t. 26, pp. 1331 et seq.* καὶ τὴν σημείωσιν ἐν σελ. 1'.

«Οἱ Δυτικοὶ, λέγει ὁ διάσημος Mommsen, ἀπᾶς διὰ παντός δὲν ἠγνόουν πλέον νὰ παραδεχθῶσιν ἵνα τελεῖται τὸ Πάσχα μετὰ τὴν 21 Ἀπριλίου *Die Occidentalen, die Ostern* «ein fur einmal, nicht nach dem 21 April gefeiert wissen wollten...» Mommen (Theod), *Zeitzer Ostertafel vom Jahre 447*. Εἰς τὰς *Abhandlungen der königl. Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, 1862, p. 560.

ἀπαντώσης αὐτῆς ἐν Κυριακῇ, [ἡ] (1) ἐν Σαββάτῳ περιλύειν τὰς νηστείας, τρισκαιδεκάτης εὐρισκομένης τότε κατὰ σελήνην, ὡς ξένα τοῦ νόμου πράττειν, τοῦτο σκοπεῖν προσήκει, ὅτιπερ εἰ συμβῇ τὴν αὐτὴν τεσσαρισκαιδεκαταίαν τῆς σελήνης ἐν Κυριακῇ εὐρίσκεισθαι, εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα ἄμεινον ὑπερτίθεσθαι δύο τούτων ἕνεκα· πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ τρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην Σαββάτου τότε εὐρισκομένου περιλύσωμεν τὰς νηστείας· (2) ὅπερ οὐκ ἀκόλουθον, τοῦ νόμου τοῦτο μὴ προστάξαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωστῆρος τῆς σελήνης ἔτιπερ ἀτελοῦς περὶ τὸν κύκλον τὸν ἑαυτοῦ ὄντος· ἔπειτα ἵνα μὴ καὶ Κυριακῆς οὐσης καὶ τεσσαρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην ὑπαρχούσης ἀναγκασθῶμεν νηστεύειν, ἀπρεπὲς πρᾶγμα ποιοῦντες. Μανιχαίων γάρ ἐστιν ἴδιον πρᾶγμα τὸ τοιοῦτον. Οὐκοῦν ἐπειδὴ οὔτε τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίας κατὰ σελήνην ἐν Κυριακῇ εὐρισκομένης νηστεύειν δεῖ οὔτε ἀκόλουθον ἐν Σαββάτῳ τρισκαιδεκάτης ἀπαντώσης περιλύειν τὰς νηστείας, ἀναγκαῖα ἡ ὑπέρθεσις εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα, ὡς ὀλίγῳ πρόσθεν εἴρηται, οὐ παραλύσεως γιγνομένης ἐν τῷ Πάσχα διὰ τῆς ὑπερθέσεως, ἀλλ' ὥσπερ ὁ δέκατος ἀριθμὸς περιλαμβάνει τὸν ἐννέα, οὕτως ἡ τεσσαρισκαιδεκαταία τῆς σελήνης ἐν Κυριακῇ εὐρισκομένη διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐν ταύτῃ νηστεύειν εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδομάδα ἡ ὑπέρθεσις γιγνοίτο, οὐ τοῦ Πάσχα ἐλάττωσιν ποιοῦσα τῶν ἐξ ἡμερῶν ἡ ὑπέρθεσις περιλαμβανουσῶν καὶ τὰς ἄλλας.

Ἄλλως τε ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τῇ μὲν τρισκαιδεκαταίᾳ παρεδόθη, τουτέστι τῇ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου, τῇ δὲ τεσσαρισκαιδεκαταίᾳ ἐσταυρώθη, ἐν τριημέρῳ ἀναστὰς, τουτέστι τῇ ἐξκαιδε-

(1) Οἱ κριτικοὶ παρέτησαν ὅτι τὸ ἦ ἐκεῖνο εἶνε ἐσφαλμένη προσθήκη τοῦ ἀντιγραφῆως, καὶ πρέπει νὰ διαγραφῇ. *Illud ἦ, quod sensum turbat, delendum esse probe conjecit Hagen, l. c. p. 10. Krusch op. cit. p. 221.* Καὶ πράγματι ὁ Θεόφιλος ὁμιλεῖ ἐνταῦθα περὶ τῆς συνηθείας τοῦ λύειν τὴν νηστείαν τῇ ἐσπέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἐν προκεχωρημένῃ ὥρᾳ τῆς ἐσπέρας. Οὕτω, π. γ. ἀναγινώσκουμεν ἐν τέλει τῆς 11ης πασχαλείου ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (339): «Θὰ λύσωμεν τὴν νηστείαν, κατὰ τὴν ἐσπερινὴν ἀκολουθίαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ἐν τῷ σκότει τῆς ἐσπέρας (obscuro serotino), μεθ' ὃ ἡ ἀνατίλη δι' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου· ἦτοι ὁ ἀναλάμψῃ δι' ἡμᾶς, ἡ ἁγία ἡμέρα τῆς Κυριακῆς». Νῦν οὐδεὶς ἤκουσε ποτε ὅτι ἡ νηστεία ἡδύνατο νὰ λυθῇ τῇ ἐσπέρᾳ τῆς μεγάλης Παρασκευῆς. (!) Ἐξ ἄλλου αὐτὸς ὁ Θεόφιλος περιορίζει ὅλον τὸν συλλογισμόν του εἰς τὴν σύμπτωσιν τῆς 14ης τῆς σελήνης μετὰ τῆς Κυριακῆς.

(2) Ἐκ τῶν λόγων τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ Θεόφιλος οὐδῶς ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων τοῦ ν' ἀρχίζωσι τὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας. Κατὰ τὸν Θεόφιλον, ἀπαντώσης τῆς τεσσαρισκαιδεκαταίας ἐν Κυριακῇ, τὸ Σάββατον, μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, ἦτο ἡ 13ῃ Νισάν ἥτοι ἡ 13ῃ ἡμέρα τῆς σελήνης.

Ὁ ἀναγνώστης θὰ εὕρῃ παρακατιῶν σελ. 19 τὴν ἀπόδειξιν τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Συναγωγῆς. Ἀρκουμαι νὰ παρατηρήσω ἐνταῦθα ὅτι ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ κύκλῳ καὶ ἐν τῷ Laterculus centum annorum τοῦ Θεοφίλου τὸ Πάσχα τοῦ 475 ἐπίπετε τῇ 6ῃ Ἀπριλίου συμπεπτον, ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ ἡμερολόγιῳ, μετὰ τῆς 13ης Νισάν. Σύμπασα λοιπὸν ἡ Χριστιανωσύνη ἐν ἔτει 475 ἑόρτασε τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων.

κάτη κατὰ σελήνην, ἥτις ἡυρέθη τότε ἐν Κυριακῇ ὡς καὶ τῶν εὐαγγελίων ἔχει παρατήρησις, ἔχουμεν παραμύθιον τοῦ καλῶς ποιεῖν τὸ Πάσχα, κὰν ὑπέρθεσις γένηται διὰ τὴν καταλαβοῦσαν ἀνάγκην. Ἄν μὲν οὖν ἡ τεσσαρεςκαιδεκάτη τοῦ ἁγίου Πάσχα ἐρχεται ἐν Σαββάτῳ ἢ πρὸ τοῦ Σαββάτου, ἐν ταῖς ἄλλαις τῆς ἐβδομάδος ἡμέραις ἀραρότως τοῦτο ποιεῖν προσήκει· (1) ἐὰν δὲ ἐν κυριακῇ ἀπαντήσῃ ἡ τεσσαριςκαιδεκαταία τῆς σελήνης τοῦ πρώτου μηνός, ὑπερθετέον πάντως εἰς τὴν ἐξῆς ἐβδόμαδα· ἡ γὰρ κυριακὴ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος ἐστίν, ὡς προεῖρηται.

(1) Ἐνταῦθα ὁ Θεόφιλος, οὐ μόνον δὲν ἀπαγορεύει νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα τῇ 15ῃ τῆς σελήνης ἢ τῇ 15ῃ Νισάν, ἀλλὰ διατάσσει ὅτι· ἐὰν ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπέσῃ Σάββατον, ἢ οἰανδήποτε ἄλλην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς, τὸ Πάσχα δεόν νὰ τελεῖται, κατὰ τὸν συνήθη κανόνα [ἀραρότως τοῦτο ποιεῖν προσήκει], ἥτοι οὐχὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, καθ' ἣν συμπίπτει ἡ 14ῃ Νισάν, ἀλλὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην Κυριακὴν. Ἄλλ' ἐὰν ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπέσῃ Σάββατον, εἶνε προφανές ὅτι τὴν ἐπαύριον Κυριακῇ θὰ ἔχουμεν τὴν 15ῃν τῆς σελήνης, ὑπολογιζομένου ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀπὸ μεσονυχτίου εἰς μεσονύκτιον, δηλαδὴ τὴν 15ῃν Νισάν.—Συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν ταύτην τοῦ νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα τῇ 15ῃ νισάν, ὁσάκις ἡ 14ῃ τῆς σελήνης συμπίπτει τὸ Σάββατον, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τελεῖ τὸ πάσχα πραγματικῶς τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ 76 φορές δι' ἑκατὸν κύκλον ἐκ 532 ἐτῶν. Ἐν σελίδι 24ῃ θὰ ἴδῃ ὁ ἀναγνώστης τὸν πίνακα 76 ἐτῶν καθ' ὃν συνωδὰ πρὸς τὸ πασχάλιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 15ῃς τῆς σελήνης εἰς τὸν μέγαν τρέχοντα κύκλον, ὅστις ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1409 φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1940.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου (325) μέχρι τοῦ 500, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συνέπεσε μετὰ τῆς 15ῃς Νισάν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου τρεῖς καὶ δεκάκις ἥτοι τῷ 367 (1ῃ Ἀπριλίου), τῷ 370 (28ῃ Μαρτίου), τῷ 374ῳ (13ῃ Ἀπριλίου), τῷ 394ῳ (2ῃ Ἀπριλίου), τῷ 401ῳ (14ῃ Ἀπριλίου), τῷ 414ῳ (22ῃ Μαρτίου), τῷ 418ῳ (7ῃ Ἀπριλίου), τῷ 421ῳ (3ῃ Ἀπριλίου), τῷ 441ῳ (23ῃ Μαρτίου), τῷ 445ῳ (8ῃ Ἀπριλίου), τῷ 465ῳ (28ῃ Μαρτίου), τῷ 496ῳ (14ῃ Ἀπριλίου), τῷ 499ῳ (11ῃ Ἀπριλίου).

ΩΡΑΙΑ ΣΕΛΙΣ

ΕΝ ΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τὸ σχέδιον τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπαθάρη καὶ ἡ ἐνοποιήσις
τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ΤΥΠΙ-
ΚΟΥ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Λίαν εὐτυχῶς διὰ τὸ γόητρον τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ τέσσαρες τελευταῖοι Πατριάρχαι, οἵτινες ἀνέβησαν τὸν πατριαρχικὸν οἰκου-
μενικὸν θρόνον, κατέδειξαν ὅτι δυνατόν νὰ συνενωθῇ μετὰ τῆς προ-
νήσεως, τὸ μᾶλλον εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐνοποιήσιν τοῦ
ἡμερολογίου. Τῇ 7/19 Ἰουνίου 1893 ἡ Α. Π. ὁ Πατριάρχης
Νεόφυτος Η΄. εὐηρεστήθη ν' ἀντιπροσωπευθῇ διὰ τοῦ γραμμα-
τέως Αὐτοῦ, κ. Τανταλίδου, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἡμερολογίου γενο-
μένην διάλεξιν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1895, ἡ Α. Π., ὁ Πατριάρχης Ἀνθι-
μος Ζ΄., καίτοι ἀπαγορεύσας ἵνα συζητηθῇ ἐν τῷ Συλλόγῳ τὸ
ζήτημα τῶν πασχαλίων κανόνων, ἠυδόκησεν ἵνα ἐπιτρέψῃ ὅπως
κοινοποιηθῇ διὰ τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας» τῆς 24 9/βρίου
(σελ. 313) «συμφωνοῦμεν ἐν τῇ ἐκφράσει πόθων καὶ εὐχῶν ὑπὲρ
» τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου, δι' ἅπαντας τοὺς χριστιανικοὺς
» λαοὺς».—Κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1897, ἡ Α. Π. ὁ Πατριάρχης
Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. δὲν ἐδίστασε νὰ μοι εἴπῃ, εἰς συνέντευξιν ἧς
μὲ ἡξίωσεν, ὅτι, «πᾶν ὅ,τι ζητεῖ ἡ Ἐκκλησία, εἶνε νὰ μὴ θίξωσι
τὰς ἐορτὰς χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς», ἣν δῆλωσιν εὐχαρί-
στως ἀνεκοίνωσα αὐθωρεὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγα-
ρίας καὶ Ρουμανίας.

Τέλος, ὁ ἐπιφανὴς Ἱεράρχης ὁ κατέχων σήμερον τὸν πατριαρ-
χικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Α. Θ. Π. Ἰωακείμ ὁ Γ΄.
ἔλαβεν ὡς πασίγνωστον τὴν μᾶλλον εὐγενῆ καὶ μᾶλλον ἐνερ-
γητικὴν πρωτοβουλίαν, προτείνων, τῇ ἐπαύριον σχεδὸν τῆς
ἀναρρήσεως αὐτοῦ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, (*) εἰς τὴν
Σύνοδον αὐτοῦ, ἵνα προσκληθῶσι πᾶσαι αἱ αὐτοκέφαλοι ὁρθόδοξοι
Ἐκκλησίαι ὅπως μελετήσωσι τὸν τρόπον τοῦ συμβιβᾶσαι τὰς
ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων, μὲ τὴν πο-
θουμένην τήρησιν καθιερωμένων ἐκκλησιαστικῶν ὁρισμῶν. Ἡ
πατριαρχικὴ Σύνοδος ἐπεδοκίμασε τὴν ἐν λόγῳ πρότασιν, τοῦτο
δὲ προσεπόρισεν ἡμῖν τὸ βαρυσήμαντον ἐγγράφον οὗτινος ἀνέφερα

(*) «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 11 Ἰανουαρίου 1902.

ἐν σελίδ. ζ'—η' ὅλον τὸ μέρος τὸ ἀφορῶν τὸ ἡμερολόγιον. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁργανισμοῦ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ πρώτη Αὐθεντία τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ περισσότερον ὥπως ἐπιταχύνῃ τὴν ἐνοποίησην τοῦ ἡμερολογίου. Λογίζομαι δὲ εὐτυχῆς ἀναφέρων σελίδα ἣν θεωρῶ ἐνδοξον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, φρονῶ ὅτι ἀνταποκρίνομαι εἰς τὴν εὐγενῆ πρωτοβουλίαν τοῦ Ἰωακείμ Γ'. παρατηρῶν ὅτι ἡ εὐχὴ ἡ ἐκφρασθεῖσα ἀπὸ τοῦ 1894 διὰ τοῦ ἐπισήμου πατριαρχικοῦ ὀργάνου· «ὑπὲρ τοῦ ἐνιαίου ἡμερολογίου δι' ἅπαντας τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς», δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἀμέσως ἀνεὺς ἀνάγκης οὐδεμιᾶς ὥπως ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδεχθῇ τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν. Καὶ ὄντως, ἀρκεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τοὺς πατροπαραδότους πασχάλιους κανόνας, ὡς οὗτοι τυγχάνουσιν ἀναγεγραμμένοι ἐν τῷ **Τυπικῷ** τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις :

Ἐν ἔτει 1880, ὁ αἰδιδίμος καθηγητὴς κ. Σπαθάρης, ὃν ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω προσωπικῶς, ἀξιέρου τῇ Α. Θ. Π. τῷ οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Ἰωακείμ τῷ Γ', σπουδαίαν πραγματείαν ἐπιγραφομένην «Μελέτη περὶ τοῦ πασχάλιου,» ἥτις τυγχάνει γεγραμμένη ἐν γλώσσῃ λίαν συμβιβαστικῇ καὶ ἥς ἰδοὺ τὸ συμπέρασμα.

«Αἱ Ἐκκλησίαι δύνανται νὰ συμμορφωθῶσι πληρέστερα καὶ »ἀκριβέστερα πρὸς τὰς ἀρχαιωτάτας αὐτῶν παραδόσεις, περὶ »τῆς μνηολογίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, αἵτινες ἐπὶ τῆς πρώ- »της οἰκουμενικῆς Συνόδου ἔλαβον κύρος νόμου, ἐὰν παραδε- »χόμεναι ὡς ἡμερολόγιον αὐτῶν τὸ Ἰουλιανόν, καταστήσωσι »πάσας τὰς ἐπισήμους αὐτῶν ἑορτὰς κινητὰς μετὰ τοῦ Πάσχα, »καὶ ἀναθέσωσιν εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα τὴν σύνταξιν τοῦ ἐπι- »σίου πασχάλιου καὶ ἑορτολογίου». (1)

Ἐν τῇ περικοπῇ ταύτῃ ὁ διαπρεπὴς καθηγητὴς ζητεῖ τρία τινά. Πρῶτον, τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ τῆς ὅλης Χριστιανωσύνης τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Δεύτερον, τὴν διατήρησιν τῶν πατροπαραδότων κανόνων τῶν ἀποδιδωμένων εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, καὶ τρίτον, τὴν συμφωνίαν τῶν κανόνων τούτων πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἀστρονόμων παρεχόμενα ἡμῖν διδόμενα.

(1) Μελέτη περὶ τοῦ Πασχαλίου, ὑπὸ Α. Σπαθάρη (ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880. Τύποις Βουτυρά καὶ Σας σελ. 119.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, παρτηρῶ ὅτι τὸ **χαρακτηρίζον** τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον τυγχάνει ὁ κανὼν τῆς παρεμβολῆς του. Τῶντι :

«Τὰ δίσεκτα ἔτη, εἰς μὲν τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, τὸ ὁποῖον »ἀκολουθοῦμεν ἡμεῖς καὶ οἱ λοιποὶ Ὀρθόδοξοι, ἐπανέρχονται κατὰ »τετραετίαν (ἀνευ ἐξαιρέσεως), καὶ εἶναι ἐκεῖνα τῶν ὁποίων ὁ »ἀριθμὸς διαιρεῖται διὰ τοῦ 4· εἰς δὲ τὸ Γρηγοριανὸν, τὸ ὁποῖον »ἀκολουθοῦν οἱ Καθολικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, τὰ αἰώνια »ἔτη,—τὰ ἔτη τῶν ἀκεραίων αἰώνων,—δὲν εἶναι δίσεκτα, ἐκτὸς »ἐκείνων τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰώνων διαιρεῖται διὰ τοῦ »4. Οὕτω τὰ ἔτη 1600 καὶ 2000 εἶναι δίσεκτα, τὰ δὲ 1700, 1800 καὶ 1900 δὲν εἶναι τοιαῦτα». (1)

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, τὸ ἔτος 2000 δὲν εἶναι δίσεκτον, τὸ **χαρακτηρίζον** τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἥτοι ὁ κανὼν τῶν δισεκτῶν, ν' ἀκολουθῆται ἐπίσης διὰ περίοδον 196 ἔτων (1903—2100) εἰς τὰ δύο ἡμερολόγια, οὕτως ἕως τοῦ ἔτους 2100 δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἡ παραμικρὰ διαφορὰ ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν δύο ἡμερολογίων. Πᾶσα ἡ Χριστιανώσυνη δύναται λοιπὸν νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπαθάρη, τόσον εὐκολώτερον ὅσον, ὡς παρτήρησα ἤδη, οἱ διασημότεροι τῶν ἀστρονόμων συμφωνοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποτρέπωσιν, ἐν τῇ σημερινῇ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης, ποίαν τροποποίησιν τοῦ ἐν ἰσχύει Γρηγοριανοῦ κανόνος. Κατὰ τὸ ἔτος 2100, οἱ **μεταγενέστεροι** θὰ σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου.—Μέχρις τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ ἔτους 2100, ποία θὰ ᾖ τὴν ἡμερομηνία, ἡ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἢ ἡ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ; Τὸ ζήτημα τοῦτο θὰ λυθῇ διὰ τοῦ **Τυπικοῦ** τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

«Τέσσαρά τινα—ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ **Τυπικῷ** —ἀναγκαῖα »ζητοῦνται διὰ τὸ ἡμέτερον Πάσχα. **Πρῶτον**, τὸ Πάσχα πρέπει »νὰ γίνηται πάντοτε μετὰ τὴν ἰσημερίαν τῆς ἀνοιξέως, **τὴν »θεωρουμένην κατὰ τὴν 21 Μαρτίου. Δεύτερον**, ὅτι δὲν »πρέπει νὰ γίνηται εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν μὲ τὸ **νομικὸν Φά- »σκα τῶν Ἰουδαίων. Τρίτον**, δὲν πρέπει νὴ γίνηται ἀπλῶς »καὶ ἀορίστως μετὰ τὴν ἰσημερίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην παν- »σέληνον τοῦ Μαρτίου, ἢ ὁποῖα ἤθελε τύχει, ἢ ἐν τῇ ἰσημερίᾳ »ἢ μετὰ τὴν ἰσημερίαν. Καὶ **τέταρτον**, πρέπει νὰ γίνηται τὴν »πρώτην Κυριακὴν ἣτις ἤθελε τύχει μετὰ τὴν πανσέληνον» (2)

Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν κανόνων τούτων γίνεται λόγος περὶ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, καὶ προστίθεται ἡ φράσις «τὴν θεωρουμένην

(1) Φλαμμυρίων—Αἰγυπτίου. Ὁ οὐρανός, (Ἐκδόσις τοῦ Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων ἀριθ. 1,) ἐν Ἀθήναις 1900 σελ. 34.

(2) **Τυπικὸν ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας** κ.τ.λ.... Venezia 1884. Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ἑρμηνείας τοῦ Πασχαλίου σελ. 289—290.

κατὰ τὴν 21ην Μαρτίου». Τοῦτο ἦτο ἀληθὲς κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὅποτε ἔλαβε χώραν ἡ ἐν Νικαία οἰκουμένηκῃ Σύνοδος, καὶ ἡ περὶ τούτου ἀπόδειξις εὗρηται ἐν τῷ Πασχαλίῳ Προλόγῳ τοῦ Θεοφίλου, ἐν ᾧ λέγεται (σελ. ιέ) ὅτι ἡ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21ῃ τοῦ συρομακεδονικοῦ μηνὸς Δύστρου ὅστις, ὡς γνωστὸν, τότε ἀντεστοίχει εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν μῆνα Μάρτιον. (1) Ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀνακριθείας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, τὸ τοιοῦτον δὲν εἶνε πλέον ἀληθὲς σήμερον· διὰ τοῦτο καὶ εἰς ὅλα τὰ ἡμερολόγια τῶν Ὁρθοδόξων, ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἡ ἰσημερία συνέπεσεν ἐφέτος 1903 τῇ 8ῃ Μαρτίου, καὶ εἰς ὅλα δὲ τὰ ὀρθόδοξα σχολεῖα διδάσκεται ὅτι ἡ ἰσημερία καθυστερεῖ ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ δέκα τρεῖς ἡμέρας. Ἰνα λοιπὸν συμμορφωθῇ πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἡμερολόγιον, καθ' ὃ ἡ ἰσημερία νὰ συμπίπτῃ τῇ 21ῃ Μαρτίου.

Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἡμερολόγιον δὲν εἶνε ἄλλο εἰμὴ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Δύσεως, ἐν ᾧ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἰσημερίας προηγεῖται ἀκριβῶς ἡμέρας δέκα τρεῖς τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, οὕτως ὥστε ἡ ἰσημερία κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος συνέπεσεν ἀκριβῶς τῇ 21ῃ Μαρτίου. (8/21 Μαρτίου).

Ὡς πρὸς τὸν δεύτερον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, οὐδέποτε θὰ γίνῃ παράβασις αὐτοῦ, διότι, κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον (σελ. ιδ'.) ἡ ἡμέρα τοῦ **ἰουδαϊκοῦ Πάσχα**, οὕτινος ἡ σύμπτωσης ἀπαγορεύεται ὑπὸ τῶν σήμερον ἐν ἰσχύει κανόνων, εἶνε ἡ 14ῃ τοῦ πρώτου μηνὸς τοῦ θρησκευτικοῦ ἡμερολογίου τῶν Ἰουδαίων, δηλαδὴ ἡ 14ῃ Νισάν. Ἀλλ' ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ ἡμερολογίῳ, τῷ ἐν χρήσει ἀπὸ τοῦ ἔτους 360, ἡ 14ῃ Νισάν δὲν συμπίπτει οὔτε δύναται ποτὲ νὰ συμπέσῃ ἡμέραν Κυριακὴν.

Τέλος, ὁ καθηγητὴς κ. Σπαθάρης ζητεῖ ἵνα διὰ τὸν ἐπιστημονικὸν καθορισμὸν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, κατὰ τὸν τρίτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ** ν' ἀνατελῇ ἡ φροντίς «εἰς τὰ ἀστεροσκοπεῖα». Βεβαίως οἱ διευθύνται τῶν ἀστεροσκοπεύων δὲν θὰ εἴπωσιν ποτὲ ὅτι ἡ ἰσημερία συμπίπτει τῇ 21ῃ Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ἀλλὰ 13 ἡμέρας ἐνωρίτερον· δηλαδὴ τῇ 8/21 Μαρτίου. Ἐπομένως αὐτὸς ὁ καθηγητὴς κ. Σπαθάρης ὑποδεικνύει τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ προτιμεῖν τὰς ἐτησίας ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις, τῆς χρήσεως τῶν κύκλων, εἶνε ζήτημα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λύσῃ ἡ Ἐκκλησία. Ἀρκοῦμαι νὰ παρατηρήσω ὅτι, ἀπὸ τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἡ Ἐκκλησία προῦτίμησεν σταθερῶς τοὺς κύκλους. Εἴτε τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμοὺς προτιμᾷ ἡ ὀρθό-

(1) Ideler (Ludwig) *Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie*. Berlin 1825 I. σελ. 429—431.

δοξος Ἐκκλησία, εἴτε τὸν κύκλον, ἐὰν μόνον συμμορφωθῇ πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τοῦ **Τυπικοῦ**, ἡ συμφωνία ἐν ταῖς ἐορταῖς μετὰ τῆς λοιπῆς Χριστιανωσύνης θὰ γίνῃ ἀφ' ἐαυτῆς καὶ φυσικῶς οἱ δὲ ὀρθόδοξοι λαοὶ δὲν θὰ ὑποκύψωσιν εἰμὴ εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν **Τυπικὸν** καὶ εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος.—Ἐὰν παρουσιασθῇ περίπτωσις τις διαφωνίας, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Χριστιανωσύνης θὰ λάβωσι τὰ ἀρμόδια μέτρα.

Πρὶν ἢ περάνω τὸ μέρος τοῦτο τῆς πραγματείας μου, παρατηρῶ ὅτι θὰ ἡδύνατό τις νὰ δικαιολογήσῃ ἐν μέρει τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐὰν ἐπὶ πλεόν των τριῶν αἰώνων συνέχεε πάντοτε τὸ νομικὸν φάσκα τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῆς 15ης Νισάν. Τρία τινὰ συνετέλεσαν πρὸς τοῦτο.

1ον Τὸ γεγονὸς ὅτι, τοῦλάχιστον πολλοὺς αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ, οἱ Ἰουδαῖοι ἀρχίζουν τὴν ἡμέραν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐσπέρας, ἐνῷ ἡμεῖς ἀρχίζομεν αὐτὴν, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Ρωμαῖοι, τὸ μεσονύκτιον ἐπομένως ἐκάστη ἰουδαϊκὴ ἡμέρα ἀντιστοιχεῖ εἰς δύο χριστιανικὰς ἡμερομηνίας καὶ τάνάπαλιν. Τούτου ἕνεκα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Εὐαγγελίῳ, ἡ ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων, φαίνεται συνταυτιζομένη μὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, ὡς π. χ. ἐν τῷ χωρίῳ ἐνθα ὁ ἅγιος Λουκᾶς, ὁμιλῶν κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν ἔθος, λέγει: «Ἠγγίξε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων. ἡ λεγομένη Πάσχα, ... ἡ δὲ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, ἐν ἣ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα», (XXII, 1), τοῦθ' ὅπερ φαίνεται ἀντιφάσκον πρὸς ὅ,τι ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ Λευϊτικόν, ἐνθα ἡ 14η ἡμέρα τοῦ πρώτου μηνὸς ἀποκαλεῖται «ἐορτὴ τοῦ Πάσχα», καὶ ἡ 15η «ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων», (XXIII, 4—6).

2ον Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ λέξις Πεσάχ ἢ Πασσάχ ἀπώλεσε, παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἣν ἔχει ἐν τῷ Πεντατεύχῳ τοῦ Μωϋσέως σημασίαν. Ἐπὶ τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως ἡ λέξις Πεσάχ ἐσήμαινε τὴν θυσίαν τοῦ πασχαλινοῦ ἀμνοῦ καὶ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν αὕτη ἐτελεῖτο (Λευϊτικόν XXIII, 4—6). Βραδύτερον ἡ αὕτη λέξις ἤρχισε νὰ χρησιμεύῃ πρὸς ἔνδειξιν ὅλης τῆς ἐβδομάδος τῶν Ἀζύμων. (*) Ἐν τισι σημερινοῖς ἰουδαϊκοῖς ἡμερολογίοις, ἡ λέξις Pessah δηλοῖ ὅλον τὸ ἀπὸ τῆς 15ης μέχρι 22 διαστήμα. Καὶ ὅμως ἡ 14η Νισάν, ἣτις ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Μωϋσέως ἦτο τὸ ἀληθινὸν Πάσχα, ἀπώλεσε σήμερον καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομά της, καὶ ἐν τοῖς σημερινοῖς ἡμερολογίοις τῶν Ἰουδαίων σημειοῦται ὡς παραμονὴ τοῦ (veille) Πάσχα. (Annuaire des Archives israelites etc).

(*) «Zu Moses' Zeit wurde bloss der Anfang des ganzen dem Andenken des Auszuges gewidmeten Festes Pesach oder Passah, und das übrige, vom fünfzehnten Morgens an, Chag hamazoth, das Fest der ungesäuerten Brode genannt, weil von «be en haarb aahim» am 14ten bis zum 21sten einschliesslich, kein gesäuertes Brot gegessen werden durfte. Späterhin findet man wol zuweilen den Namen Passah dem ganzen sieben-tägigen Feste beigelegt». Ideler, op. cit. I, pp. 496—7, καὶ pp. 515.

Βον Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ οἱ καθολικοὶ συγγραφεῖς, συμμορφούμενοι πρὸς τὴν σημερινὴν συνήθειαν τῶν Ἰουδαίων, ἀπεκάλεσαν Ἰουδαϊκὸν Πάσχα τὴν 15ῃν Νισάν.

Ἰδοὺ πῶς ἐξηγεῖται ἡ παρανόησις ἡ διαρκοῦσα ἐπὶ τρεῖς ὄλους αἰῶνας, καὶ τὸ ἀνάθεμα ὅπερ, ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον (341) κατὰ τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν, ἐφηρμόσθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου τοῦ 1593 εἰς τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἐν ᾧ ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα δὲν συμπίπτει, οὐδὲ δύναται νὰ συμπέσῃ ποτὲ, μετὰ τῆς 14ης Νισάν, ἥτοι μετὰ τῆς ἡμέρας ἐν ἣ κατὰ τὴν Γραφὴν, (Λευϊτ. 23, 4), κατὰ τὸν Ἀλεξανδρείας Θεόφιλον, καὶ κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας συμπίπτει τὸ **νομικὸν Φάσκα** τῶν Ἰουδαίων. (*)

Τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἀφορῶσι τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἦν νόη νὰ διατηρήσῃ τοὺς πατροπαράδοτους κανόνας. Ὡς πρὸς τὴν περίπτωσιν τροποποιήσεως, θὰ πραγματευθῶ ἐν τῷ Βῳ μέρει.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΚΟΥ ΑΓΙΝΗΤΟΥ

Διευθυντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ καθηγητοῦ
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΥ

«... Τὸ ζήτημα τοῦτο, ἤρξατο λέγων ὁ διαπρεπὴς μας ἀστρονόμος, δι' ἐμὲ εἶναι λελυμένον. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην οὐδεὶς εἴτε Ἀρχιερεὺς εἴτε πολιτικὸς ἀνὴρ, ὅστις ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου νὰ ἔχῃ ἑτέραν γνώμην. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία καὶ ἡ ἐπιστήμη, ὡς τοιαύτη, παραδέχεται τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ὡς τὸ μόνον ὀρθὸν καὶ ἐφαρμόσιμον.

— Ἀλλὰ τινες ἐξέφρασαν τὴν γνώμην ὅτι καὶ τοῦτο δεῖται μεταρρυθμίσεως, καὶ ὅτι ἐν ἣ ἂν περιπτώσῃ ἤθελεν ἀποφασισθῇ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἡμερολογίου οὐχὶ τὸ Γρηγοριανόν, ἀλλ' ἕτερον ἥτοι τρίτον τι ἡμερολόγιον ὧφειλε νὰ ἐγκολπωθῇ ἡ ἀνθρωπότης.

— Νομίζω, ὑπέλαβεν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δὲν ἔχουσι ἐντελῶς δίκαιον. Διότι ναὶ μὲν τὸ Γρηγοριανὸν ἔτος διαφέρει τοῦ τροπικοῦ, ἀλλ' ἡ διαφορὰ εἶναι τόσον μικρὰ ὥστε δὲν καταλογίζεται. Ἰδοὺ περὶ τοῦ προκειμένου τί γράφω ἐν τῷ ἐμῷ συγγράμματι. «Ἡ κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον ὑπεροχὴ τοῦ πολιτικοῦ ἔτους

(*) Ἡ 14ῃ Νισάν οὐδέποτε δύναται νὰ συμπέσῃ Κυριακῇ, διότι ἡ πρώτη τοῦ μηνὸς Τισαρεῖ, ἐξ ἧς ἐξαρτᾶται ἡ διαίρεσις τῶν ἡμερῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐξ διαφόρων ἐτῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, (ὧν τρία μὲν εἶνε κοινὰ ἐξ ἡμερῶν 353, 354, 355 καὶ τρία ἐμβολιμαῖα ἐκ 383, 384 καὶ 385 ἡμερῶν) οὐδέποτε δύναται νὰ συμπέσῃ οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν Τετάρτῃ, οὔτε ἐν Παρασκευῇ.— Ideler o. p. cit. I pp. 564, 562.

ἀνέρχεται εἰς Θ^ημ., 1132 ἐντὸς 400 ἐτῶν ἤτοι Θ^ημ., 000 283 ἐτησίως, ὅθεν τὸ Γρηγοριανὸν ἔτος εἶναι 365 ἡμέραι καὶ 2425 τῆς ἡμέρας ἤτοι ἐλάχιστα διαφέρει τοῦ τροπικοῦ ὅπερ ἰσοῦται 365 ἡμέρας καὶ 242217 τῆς ἡμέρας καὶ πρέπει, κατὰ τὸ Γρηγοριανόν, νὰ παρέλθωσι 3354 ἐτὴ ἵνα ἡ χρονολογία τοῦ ἑαρινοῦ σημείου προχωρήσῃ κατὰ μίαν ἡμέραν. Ἄρα τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον «δέον νὰ θεωρῇται ὡς ἐπαρκὲς διὰ μακρὰν σειρὰν αἰώνων».

Βλέπετε λοιπὸν, φίλε μου, ἐξηκολούθησε λέγων ὅτι οὐχὶ ἐπιστημονικοὶ ἀλλὰ λόγοι Ἐκκλησιαστικοί, λόγοι πολιτικοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἵτινες κακῇ τύχῃ παρακωλύουσι τὴν ἐνοποίησιν τῶν ἡμερολογίων.

— Ἀλλὰ δὲν νομίζετε ὅτι πρὸ τῆς ἐπιστήμης ἐν τῷ αἰῶνι ἡμῶν πᾶσα ἄλλη αἰτία δέον νὰ ὑποχωρήσῃ;

— Ναί, οὐδεμία περὶ τούτου ἀντίρρησης, ἀλλὰ δυστυχῶς προβάλλει ἐκάστοτε τὸ ζήτημα μὴ τυχὸν οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ οὗτοι λόγοι ὑποκρύπτουσι συμφέροντα ἔθνικα, μὴ τυχὸν ἀποβλέπουσι τὸν Ἑλληνισμόν ὁλόκληρον, ὅτε ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δέον ν' ἀναμείνωμεν ὅπως ἐν καιρῷ ἀπελευθεροῦντες καὶ τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς μας καὶ ἀποκαθιστάμενοι ἐν παντὶ ἀνεξάρτητοι, ἐπιτελέσωμεν καὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο πρὸς τὸν πολιτισμὸν βῆμα. Φρονῶ ὅμως ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει Βουλγαρία καὶ Σερβία ἀποδεχθῶσι τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, δι' ἡμᾶς ἤθελεν εἶσθαι βλάβη ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν ἐμμένοντες ἐν τῷ Ἰουλιανῷ.

Ναὶ τὴν πολιτικὴν πρὸ πάντων, φίλε μου, ζήτησον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ καὶ ἰδίως ἀναζήτησον ταύτην ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐὰν ὅμως δι' ἡμᾶς ἐν Ἑλλάδι τοιοῦτοι τινὲς λόγοι δὲν ὑπάρχωσι, φρονῶ ἀδιστακτικῶς ὅτι οὐ μόνον ἡ στιγμή εἶναι κατὰλληλος, ἀλλὰ καὶ ἡ συνειδήσις τοῦ λαοῦ ὥριμος ὅπως ἀφόβως δεχθῇ τοιαύτην μεταβολήν. Καλὸν δὲ θὰ ἦτο, ναὶ εὐτύχημα ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν νῦν ἀρχομένου τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος πάντες οἱ λαοὶ, ὡς ἔπραξαν οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τὸ 1752, ἡσπάζοντο τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

Εὐτύχημα δὲ ἐπαναλαμβάνω ἤθελεν εἶσθαι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ παραδοχὴ τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου διότι οὕτω θὰ δείξῃ ὅτι μόνη αὕτη ἐν τῇ Βαλκανικῇ προηγεῖται ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ταῖς ἐπιστήμασι.

Δὲν θὰ εἶπω δ' ὑπερβολὴν ἐὰν ὁμολογήσω ὅτι εὐχαρίστως ἤθελον ἀναλάβῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὡς ἔργον, πᾶσαν ἄλλην ἀπασχόλησιν κατὰ μέρος τιθεῖς, ἂν μὴ πάντοτε ὁσάκις σκεφθῶ τὸ ζήτημα ἔρχεται εἰς τὸν νοῦν μου ὅτι τίς οἶδεν ὅποιοι λόγοι ἐθνικοῦ ἴσως συμφέροντος ἀπαιτοῦσι τὴν ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἀκόμη ἐγκαρτέρησιν ἐν τῷ Ἰουλιανῷ ἡμερολογίῳ».

Η ΡΩΣΣΙΑ

ΚΑΙ Η

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΑΣΗΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΣΥΝΗΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ (*)

Α'.

Πολλάκις ἐγένετο λόγος ἐν τῷ τύπῳ, καὶ ἔτι περισσότερο ἐν τοῖς διοικητικοῖς κύκλοις τῆς Ῥωσσίας, περὶ τῆς τροποποιήσεως τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Πρὸ δύο ἐτῶν, ἡ «Novoië-Vremia» τῆς 21 Ἰουνίου (4 Ἰουλ. 1901) ἐδημοσίευσεν κατάλογον αὐτοκρατορικῆς ἐπιτροπῆς, προεδρευομένης ὑπὸ τῆς Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆς Ὑψηλότητος τοῦ μεγάλου δούκῃς Κωνσταντίνου καὶ ἦτις ἐν τῷ φθινοπώρῳ ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς : «pro preobrazovaniiu Ioulianskago Kalendaria», ὁ δὲ κατάλογος οὗτος οἰωνὸς τυγχάνει ἀγαθοῦ μέλλοντος. Φρόνιμον εἶναι πάντοτε, ὅπου ἐπρόκειται περὶ Ἀνατολῆς τὸ νὰ μὴ πιστεῦῃ τις τὰς πιθανότητας τὰς μᾶλλον παρέχούσας ἐγγύησιν βεβαιότητος, εἰμὴ τὴν ἐπιούσαν τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν· δὲν εἶναι ὅμως δυνατόν ν' ἀρνηθῇ τις ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ διὰ Σιβηρίας σιδηροδρόμου, καθιστῶσα πλέον ἐπαισθητὰ τὰ ἄτοπα τῆς διαφορᾶς τῶν ἡμερολογίων, δυνατόν ἴσως νὰ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐνοποιήσεως τῶν ἡμερολογίων ἐν χρόνῳ λίαν προσεχεῖ. Ἡδὴ ἡ «Novoië-Vremia» τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ 1896 λίαν

(*) Δύο μέγα ὑπάρχουσι πρὸς καθορισμὸν τοῦ Πάσχα, ἡ μᾶλλον δύο καθορισμοὶ αὐτοῦ· ὁ μὲν εἰς εἶναι ὁ μέσος ἢ ὁ σχετικὸς, καθορισμὸς τῆς ἐν λόγῳ ἑορτῆς· (ἐκφρασίς ἣτις εὐρίσκεται εἰς ἐν ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς Ἀγίας Ἐδρας.) Ὁ ἕτερος καθορισμὸς εἶναι ὁ ἀπόλυτος καθορισμὸς αὐτοῦ.

Ὁ ἀπόλυτος καθορισμὸς τοῦ Πάσχα συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὑπαγάγωμεν αὐτὸ εἰς οἵανδήποτε μερίδα ὠρισμένου μηνός, ὡς εἰπεῖν τοῦ Μαρτίου ἢ τοῦ Ἀπριλίου. Οἱ πάντες ἐννοοῦσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ συμβαίνει προκειμένου περὶ τοῦ Πάσχα ὅ,τι συμβαίνει καὶ περὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν λοιπῶν ὠρισμένου χρόνου ἑορτῶν, δηλαδὴ τὸ Πάσχα θὰ πίπτῃ ὅτε μὲν εἰς τὴν μίαν, ὅτε δὲ εἰς τὴν ἄλλην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος. Μοι φαίνεται ὅτι τοῦτο θὰ διαρρήξῃ τὴν παλαιὰν χριστιανικὴν παράδοσιν, ἐκτὸς δὲ σπανίων ἐν Ἀσίᾳ ἐξαιρέσεων, θὰ ἐγένετο ἐναντίον τῆς συνηθείας πάντων τῶν αἰώνων ἡ τελετὴ τοῦ Πάσχα. Ἀρκεῖ νὰ σκεφθῶμεν πράγματι ὅτι ἡ Κυριακὴ (ἡμέρα Κυρίου) ὀνομάσθη καὶ ἐβλέγη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος ἀντὶ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἰουδαίων, ἀκριδῶς εἰς ἀνάμνησιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἣτις ἔλαβε χώραν τὴν ἐν

χαριέντως περιέγραφεν ἡμῖν ἀμαξοστοιχίαν ἐπιβατῶν, οἵτινες ἀφ' οὗ διέτρεξαν κατὰ τὸ αὐτὸ πλάτος χρόνου, πάντα τὸν χώρον ἀπὸ Παρισίων μέχρι τῶν Ῥωσικῶν συνόρων, θὰ εὕρισκοντο ἀμέσως περιπεσόντες εἰς βάραθρον 12 (σήμερον 13) ὕψους.

Νῦν ἡ ἀστρονομικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Ἰουλιανοῦ Ἡμερολογίου θέτει τὴν Ῥωσίαν, καὶ μετ' αὐτῆς σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον, οὗτινος ἡ Ῥωσσία ἀνεκήρυξεν ἑαυτὴν Ἀντιπρόσωπον καὶ Προστάτιδα, εἰς τὸ ἀναπόφευκτον δίλημμα, ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἔχῃ διὰ τὰς ἐορτάς τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον, ἢ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἐορτάς μετὰ τοῦ νέου ἡμερολογίου τροποποιουῖσα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, τὰ Πασχάλια, ἅτινα σήμερον εἶναι ἐν ἰσχύϊ. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν, ἤθελεν ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν τῇ ὁποίᾳ οἱ Ὀρθόδοξοι συμμορφοῦνται, διὰ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον, πρὸς τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον τοῦ κράτους, καίπερ διατηροῦντες διὰ τὰς ἐορτάς τὸ ἴδιον αὐτῶν ἡμερολόγιον· τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττουσι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, εἴτε ἐν Αὐστροουγγαρίᾳ, ἢ ὁπουδήποτε ἀλλ' αὐτοῦ. Εἶναι ὅμως ἥκιστα πιθανὸν ὅτι ἡ Ῥωσσία θὰ θελήσῃ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ κράτος αὐτῆς, καὶ διὰ τὰς ὀρθόδοξους χώρας ἐν τῇ ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ, τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἥτις παραχωρεῖται εἰς τὴν Συναγωγὴν.

Ἐὰν ὅμως θέσωμεν κατὰ μέρος τὴν πρώτην περίπτωσιν, πῶς ἡ Ῥωσσία θὰ κατορθώσῃ νὰ τροποποιήσῃ τὰ Πασχάλια; Ἐνταῦθα ἡ λατινικὴ ἐμβριθεὶα προσέρχεται ἡμῖν ἀρωγὸς μετὰ τοῦ «distingue frequenter (συχνάκις διάκρινε).»

Καὶ πράγματι, τὸ ζήτημα ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἑτέρου τούτου ζητήματος. «Ἡ Ῥωσσία, ἣν θεωρῶ ἐνταῦθα ὡς ἐκπροσωποῦσαν τὴν ὅλην ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, θὰ ἐξακολουθήσῃ ἄρά γε νὰ συμμορφῶται πρὸς τοὺς πασχαλίους κανόνας τοὺς ἀποδιδόμενους εἰς τὴν

πιούσαν τοῦ Σαββάτου τῶν Ἰουδαίων. Ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι τὸ Πάσχα, ἐορτὴ ἥτις εἰδικῶς ὑπενθυμίζει τὴν Ἀνάστασιν, νὰ μὴ πίπτῃ εἰς ἡμέραν Κυριακὴν, θὰ ἦτο ὡς ἀν' ἡμέρα ἥτις ὥρισθ' εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος δὲν ἦτο πλέον Παρασκευή.

Τὸ χριστιανικὸν αἶσθημα θὰ διεμαρτύρετο, ἐγὼ δὲ πρῶτος θὰ ὑπέγραφον κατὰ τοιοῦτον ἀπολύτου καθορισμοῦ τοῦ Πάσχα.

Ὁ σχετικὸς ἢ μέσος καθορισμὸς τοῦ Πάσχα—ὁ μόνος περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ,—συνίσταται εἰς τὴν προσάρτισιν τοῦ Πάσχα, εἰς μίαν **Κυριακὴν** τοῦ Μαρτίου ἢ τοῦ Ἀπριλίου ἥτις δέον νὰ ὀρίζηται ἀπὸ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἰσημερίαν. Χωρὶς νὰ προεξοφλῶμεν τὴν ἀπόφασιν τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως, νομίζομεν, τρόπος τοῦ νὰ ὀρισθῇ τοιοῦτοτρόπως τὸ Πάσχα, χωρὶς νὰ θυσιάσωμεν τίποτε ἐξ ὧν ἔχουσι βάσιν **ὁτιοῦν** ἐν τῇ παραδόσει τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν αἰώνων.

Εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσωμεν, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ θρησκεία διασύρεται ὡς πρόσκομμα εἰς τὰς νομίμους ἀπαιτήσεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου, ὅτι τὸ κοινωνικὸν συμφέρον ὅπερ συνεπάγεται ὁ περιορισμὸς μεγάλῃς μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, ἀπὸ πολλοῦ καὶ ἐπανελημμένως ὑπεδείχθησαν ὑπὸ μελῶν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀρκοῦμαι ἵνα ἀναφέρω τὸ σύγγραμμα τοῦ Mastrolini «Amplissimi frutti da cogliersi ancora dal calendario gregoriano» ἐκδοθὲν ἐν Ῥώμῃ ἐν ἔτει 1834 μετὰ τριῶν *Nil obstat* καὶ δύο *Imprimatur*,

ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, (1) ἥ θὰ δράξηται τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἀπαλλαγῇ τούτων καὶ τροποποιήσῃ αὐτούς.

Ἐχω πλείστους λόγους ἵνα πιστεύω ὅτι ἡ Ῥωσσία σκέπτεται νὰ τροποποιήσῃ μᾶλλον τοὺς πασχαλίους κανόνας, καὶ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοῦδε ἡμιεπίσημα περὶ τούτου ἔγγραφα, ἂν καὶ μὴ ὅλως ἐπίσημα, καὶ ἅτινα καθιστῶσι τὴν γνώμην ταύτην σχεδὸν βεβαιότητα. Ὑπάρχει προπάντων τροποποιήσις ἣς ἡ Ῥωσσία φαίνεται ἐπιδιώκουσα ἀπὸ πολλοῦ χρόνου τὴν πραγματοποίησιν, μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς : εἶναι δὲ αὕτη ὁ περιορισμὸς τῆς μεγάλης μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, ἣτις ὑπάρχει σήμερον. Ἀμφιβάλλω πολὺ ἂν ἡ Ῥωσσία θὰ κατορθώσῃ εὐκόλως τὸ τοιοῦτον, τὰ πάντα ὅμως πιθανὰ καὶ συμφέρει πάντοτε νὰ ἀντιμετωπίζωμεν ἀπὸ τῆς σήμερον τοιαύτην πιθανότητα.

Διὰ τοὺς Καθολικοὺς ἰδίως, τὸ ζήτημα εἶναι τόσω μᾶλλον ἐνδιαφέρον, ὅσω ἡ Ῥωσσία ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἤθελε μᾶλλον οἰκειοποιηθῇ πρότασιν καθολικῆς προελεύσεως, πρότασιν ἣτις ἐσυζητήθη ἐπὶ τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἣτις τότε ἐτέθη κατὰ μέρος, προπάντων, ἔνεκα τῆς ἐμμονῆς τῆς τότε ἀνατολικῆς Χριστιανωσύνης, εἰς τοὺς πασχαλίους κανόνας τῆς ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένης Συνόδου. Ἰδῶμεν πρὸ πάντων περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται.

Β΄.

Γινώσκουσι πάντες ὅτι τὸ χριστιανικὸν Πάσχα κυμαίνεται μετὰ τῆς 22ας Μαρτίου καὶ τῆς 25ης Ἀπριλίου. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἐποχὴ τοῦ Πάσχα ὀριζομένη ἀπὸ τῆς πανσελήνου ἣτις συμπίπτει μετὰ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας, ἡ ἀκολουθεῖ αὐτὴν, παρουσιάζει ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον πολλὴν ἀστάθειαν. Οὕτω π. χ. τὸ ἔτος 1901 τὸ ἡμέτερον Πάσχα συνέπεσε τῇ 7ῃ Ἀπριλίου· τῷ 1902 συνέπεσε τῇ 30ῃ Μαρτίου καὶ τῷ 1905 θὰ συμπέσῃ τῇ 23ῃ Ἀπριλίου ν. ἡμ. Ἀρκοῦσι τὰ παραδείγματα ταῦτα, μόλις δὲ ἔχω ἀνάγκην νὰ προσθέσω ὅτι, ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀτάκτου τῆς ἡμερομηνίας, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον πολιτικὸν ἔτος, διότι οὐδὲν ὑπάρχει τὸ ἀτάκτον ὡς πρὸς τὴν κίνησιν τῶν ἄστρον, καὶ ἐὰν ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς γῆς ἡ ἰδία τάξις ὅποια ἐπικρατεῖ ἐν τῷ στερεώματι, ἡ γῆ θὰ ἦτο πραγματικὸς ἀντιθάλαμος τοῦ παραδείσου. (2)

(1) Ὡς πρὸς τοὺς λόγους δι' οὓς οἱ κανόνες οὗτοι ἀποκαλοῦνται κοινῶς κανόνες τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, καίτοι ἡ Σύνοδος αὕτη οὐδὲν ἄλλο ὥρισεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν τέλει τοῦ Πάσχα, εἰμὴ ὅτι ἡ ἐορτὴ αὕτη δεῖν νὰ τελεῖται τὴν Κυριακὴν, βλέπε «Εἰκὼν ἱστορικὴ καὶ θρησκευτικὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν, ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προδελεγγίου, ἱερέως, ἐν Σόφῳ 1902, σελ. 271—273.)

(2) Αἱ κινήσεις τῶν ἄστρον, δύνανται νὰ παρουσιάζωσι φαινομενικὰ ἀνωμαλίας, αἵτινες ὀφείλονται εἰς αἰτίας αἵτινες εἰσὶ δὲν ἐμελετήθησαν δέοντως, ὡς ὑπάρχουσι παραδείγματα ὡς πρὸς τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν. Οὐδὲν ὅμως ὑπάρχει ἀνώμαλον ὑπὸ τὴν σημασίαν ἣτις συνήθως ἀποδίδεται εἰς τὴν λέξιν ταύτην.

Αἱ ἡμερομηνίαι τὰς ὁποίας ἀνέφερον εἶναι αἱ ἡμερομηνίαι τοῦ Πάσχα τοῦ Καθολικισμοῦ, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἀταξία, ὡς πρὸς τὸ πολιτικὸν ἔτος, παρουσιάζεται ἐπίσης ὅσον ἀφορᾷ τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων, πλεόν ὅτι σπανίως συμπίπτει μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Καθολικῶν, καὶ ὅτι χάρις τῇ διαφορᾷ τῶν ἡμερολογίων, τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων ἀναβάλλεται ἐνίοτε μέχρι τῆς πρώτης ἐβδομάδος τοῦ Μαΐου τοῦ δυτικοῦ ἡμερολογίου.

Ὁ ἐπόμενος συγκριτικὸς πίναξ τοῦ καθολικοῦ μετὰ τοῦ ὀρθοδόξου Πάσχα, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1902 μέχρι τοῦ ἔτους 1910, θὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ἀρκεῖ δὲ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος ἔργου. Θὰ συνοδεύσω δὲ τὸν πίνακα τοῦτον ὑπὸ τινων παρατηρήσεων.

Πάσχα Καθολικὸν		Πάσχα Ὁρθόδοξον	
1901	25 Μαρτ. (7 Ἀπριλίου)	1 Ἀπριλ. (14 Ἀπριλ.)	
1902	17/30 Μαρτίου	14/27 Ἀπριλίου	
1903	30 Μαρτ. (12 Ἀπριλίου)	6/19 Ἀπριλίου	
1904	21 Μαρτ. (3 Ἀπριλίου)	28 Μαρτ. (10 Ἀπριλ.)	
1905	10/23 Ἀπριλίου	17/30 Ἀπριλίου	
1906	2/15 Ἀπριλίου	2/15 Ἀπριλίου	
1907	18/31 Μαρτίου	22 Ἀπριλ. (5 Μαΐου)	
1908	6/19 Ἀπριλίου	13/26 Ἀπριλίου	
1909	29 Μαρτίου (11 Ἀπριλ.)	29 Μαρτ. (11 Ἀπριλ.)	
1910	14/27 Μαρτίου	18 Ἀπριλ. (1 Μαΐου)	

Τὰ ἔτη 1902, 1905, 1907, 1908, 1910, εἶνε εἰς ὅσα πίπτει τὸ ὀρθόδοξον Πάσχα μετὰ τὴν 25ην Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, τοῦθ' ἔπερ συμβαίνει πεντάκις ἐντὸς δέκα ἐτῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην σύμπτωσιν· ἐνταῦθα θὰ παρατηρήσω ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ 1907 καὶ τὸ 1910, τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων πίπτει κατὰ Μαΐον τοῦ δυτικοῦ ἡμερολογίου.

Τὰ ἔτη 1906 καὶ 1909 τὸ Πάσχα τῶν Ὁρθοδόξων συμπίπτει μετὰ τὸ Πάσχα τῶν Καθολικῶν.

Τὸ τοιοῦτον δὲν συμβαίνει μέχρι τοῦ 1910 παρὰ δύο μόνον φορές.

Καὶ ὅμως τόσον τὸ καθολικὸν ὅσον τὸ ὀρθόδοξον Πάσχα παρουσιάζουσιν, ἢ μερικῶς ἐξεταζόμενα ἢ παραβαλλόμενα τὸ ἐν πρὸς τὸ ἕτερον, μεγάλας διαφορὰς ἐν τῇ τελέσει αὐτῶν· τοῦθ' ὅπερ ὑπὸ πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν ἔποψιν ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς

συνθήκας καὶ διεθνεῖς σχέσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ παρουσιάξῃ ἄτοπὰ τινα, ἅτινα ὑπερβολικῶς μὲν κάπως παρουσιάζονται, ἀλλὰ δι' ἃ δὲν παύουσι πολλαχόθεν παραπονούμενοι. Δι' αὐτὸ τοῦτο καθυποβάλλεται συνεχῶς ἡ εὐχὴ ἵνα αἱ ἀρμόδιοι ἀρχαὶ λάβωσιν ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν τὴν ἐξεύρεσιν μέσου οὐχὶ αἰρου-
σαι ἀλλὰ περιορίζουσαι τὴν μεγάλην κινητοποίησιν τοῦ Πάσχα καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένων ἐορτῶν. (*) Καὶ πάλιν εὐτυχῶς, ἀ-
ποτείνονται εἰς τὰς ἀρμοδίους ἀρχάς, διότι εἷς τινας κύκλους ἐν-
νοοῦσι νὰ λύσωσι τὸ ζήτημα μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν οὐδεμίαν
Ἐκκλησίαν.

Γ'.

Πολλοὶ ἀναγνώσται θὰ μ' ἐρωτήσωσι· τίνι τρόπῳ δύναται νὰ λυθῇ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα ἀνεξαρτήτως πάσης Ἐκκλη-
σίας ;

Ὁ τρόπος εἶναι λίαν εὐκολος, ἀρκεῖ νὰ ἀγνοῶσιν αἱ Κυβερ-
νήσεις τὴν Ἐκκλησίαν. Ἴδου πῶς. Εἰς ὅλα τὰ κράτη, αἱ κυβερ-
νήσεις, εἰς οἵασδήποτε καὶ ἂν διατελῶσι σχέσεις μετὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας, λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν τὸ Πάσχα ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν ἡμε-
ρολόγιῳ.

Ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας, Βελγίου, Ἰσπανίας καὶ Αὐ-
στρουγγαρίας, ἡ Ἀγγλία καὶ τὰ διαμαρτυρόμενα κράτη θέ-
τουσι τὴν μεγάλην ταύτην ἡμέραν, καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμέ-
νας, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναγνωριζομένων ἐορ-
τῶν. Ἀλλὰ τὸ μεταβλητὸν τοῦ Πάσχα, ἐνέπνευσε τὴν ιδέαν τοῦ
νὰ μὴ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν ἡ ἐορτὴ αὕτη εἰς τοὺς διαφόρους διοι-
κητικούς κλάδους τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ ἀνέφερον τὴν Γαλλίαν,
τὸ ἐν λόγῳ κράτος δύναται ἔτις νὰ προσπαθήσῃ ὅπως μὴ ὑφί-
σταται πλέον εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν αὐτῆς ἡμερολόγιον
οὐδὲν ἔχον Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ἐπάνοδος ἀπὸ τοῦ 1876 καὶ 1877 ἐν τῷ *Annuaire du
Bureau des Longitudes* καὶ ἐν τῇ *Connaissance des Temps*
τοῦ δημοκρατικοῦ ἡμερολογίου «*Calendrier républicain*» ἐν τῇ
«*Concordance des Calendriers*» δὲν μοὶ φαίνεται ὡς ἀσκόπως γε-
νομένη. Ἀξιοπεριέργον δὲ εἶναι ὅτι εἷς τῶν μᾶλλον ἐνθέρμων ὑπο-
στηρικτῶν καὶ θιασωτῶν τῆς διαδόσεως τῆς ιδέας τοῦ περιορισμοῦ
τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προλάβῃ
τὸν ἀπεκχριστιανισμὸν, (ἐπιτραπήτω μοι ἡ λέξις) τοῦ ἡμερολογίου
τοῦ κράτους, ἦτο ὁ πολύκλαυστος ἱερεὺς Crozes ἐφημέριος τῆς
Roquette, τῆς ἐν Παρισίοις φυλακῆς τῶν καταδικασμένων εἰς θά-

(*) Βλέπε τὴν ἐν τῇ 5ῃ σελίδι ἐνδιαφέρουσαν σημείωσιν.

νατον. Δὲν λέγω δὲ τίποτε ἀπίστευτον, ἐκφράζων τὴν γνώμην ὅτι ὁ διηνεκὴς συγχρωτισμὸς μετὰ προσώπων ἅτινα ἐλάτρευον τὴν ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ ὅτι ἡ λατρεία αὕτη δὲν περιωρίζετο εἰς τὰς φυλακάς τῆς Roquette, ἦτο λόγος, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, ὑπαγορεύσας τὸν ζῆλον μεθ' οὗ ὁ ἱερεὺς κύριος Crozes ὑπεστήριζε τὴν ἰδέαν του, ἣν καὶ ἤθελε νὰ μοι ἀναθέσῃ δι' εἰδους διαθήκης. Πράγματι, ὀλίγον καιρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐζήτησε νὰ μὲ ἰδῇ εἰς τὸ θεραπευτήριον τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἵνα μοι ἐγχειρίσῃ πολυγραφημένον χειρόγραφον, ἐνῷ εἶχε συλλέξει τοὺς κυριωτέρους λόγους οἵτινες ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν παρεκίνουν αὐτὸν ἵνα ζητήσῃ ὅπως ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα καθορισθῇ εἰς ὠρισμένην τινὰ Κυριακὴν.

Ἡ πιθανότης ὅμως τοῦ ὅτι ἔνια τῶν κρατῶν, θὰ προφασισθῶσι τὸ μεταβλητὸν τοῦ Πάσχα, ἵνα φανῶσιν ἀγνοοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ διοικητικῷ αὐτῶν ἡμερολογίῳ (1), δὲν εἶναι ἡ μόνη, ἣν δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἀπὸ τοῦδε τὸ ζήτημα τοῦτο, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἀπασχολεῖ τὰ ὀρθόδοξα κράτη. Ἀπὸ τοῦ 1864, ἐδημοσιεύθη εἰς ρωσικὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἐν Πετροπόλει ἐφημερίδα τοῦ Ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἡ διὰ λέξεις, ἣν ἐποίησατο γερμανιστὴ εἰς Hanovre ὁ διάσημος Maedler, καθηγητὴς τῆς ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Dorpat (σήμερον Yourieff). Παρέβαλον τὸ γερμανικὸν πρωτότυπον πρὸς τὴν ῥωσικὴν μετάφρασιν, καὶ εἶδον ὅτι ἡ λογοκρισία περιέκοψε μερικὰ τεμάχια, ἀλλὰ τὸ μέρος ἐνθα ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ τοῦ νὰ ὀρίσῃσι τὸ Πάσχα εἰς ὠρισμένην τινὰ Κυριακὴν εὐρίσκεται ὀλόκληρον. Δὲν εἶναι μόνον τοῦτο.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1894, ἤμην εἰς Πετροῦπολιν, καὶ ἡδυνήθην νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἰδέα ἦτο πόθος διακαὴς τῶν ὑψηλοτέρων κύκλων, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπίστευον ὅτι θὰ εὔρω εἰς τοὺς κύκλους ἐκείνους. Φρονῶ ἐπίσης ὅτι καὶ ἄλλαι ὀρθόδοξοι κυβερνήσεις, ἥδη ἐπελήφθησαν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ ἔλαβον περὶ τῆς λύσεως αὐτοῦ ἐνδιαφέρον, διότι αὕτη ἐν ἡ εὐρίσκονται ἀμνηχανία, χορηγεῖ αὐτοῖς τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μετορρύθμισιν τοῦ ἡμερολογίου των, χωρὶς νὰ φανῶσιν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ των, ὅτι προδίδουσι, διὰ παραχωρήσεως ἀποδιδόμενης πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, τὴν Ἐθνικὴν αὐτῶν ἰδέαν, ἥτις οὕτως ἢ ἄλλως συνεδέθη μετὰ τῶν Πασχαλίων αὐτῶν. Ἴνα ἐννοηθῇ καλῶς, τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχει ἀνάγκην μακρᾶς ἀναπτύξεως· ἀλλ'

(1) Ἦκουσα παρὰ διπλωμάτου τὰ ἑξῆς: «Ὁ μόνος τρόπος τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τοῦ ἡμερολογίου, εἶναι νὰ συνεννοηθῶσιν αἱ κυβερνήσεις περὶ τῆς παραδοχῆς του εἰς ὅ,τι τὰς ἐνδιαφέρει δι' ἡμερολόγιον μόνον πολιτικὸν ἀφήνουσαι τὰς Ἐκκλησίας νὰ συζητῶσι μετὰ τῶν διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐορτῶν».

οἱ γνωρίζοντες τὸν ὀρθόδοξον κόσμον οὐδόλως ἔχουσιν ἀνάγκην τοιαύτης καὶ φρονοῦσιν, ἀναμφιβόλως, ὅτι αἱ πληροφορίαι μου εἶνε ἀκριβεῖς· ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς, παρακαλῶ αὐτοὺς ἵνα πιστεύσωσι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μου, ἐκτὸς ἐὰν ἐπιθυμῶσι νὰ ἐπιχειρήσωσι ταξιδίδιον εἰς χώραν ὀρθόδοξον, καὶ πεισθῶσιν ἐπίσης προσωπικῶς.

Μεταξὺ δὲ τῶν πιθανότητων, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὑπάρχει καὶ ἡ πιθανότης τοῦ ὅτι ἡ Ῥωσσία, θεωροῦσα τὰς ἀνάγκας τῆς προόδου καὶ τὰς διεθνεῖς σχέσεις, θ' ἀναλάβῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, ὑφ' ὃν ὑπέδειξα τρόπον, ἐπαυξάνουσα τὸ γόητρόν της· οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία ὅτι, ἐὰν τὸ θελήσῃ, τοῦλάχιστον αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ ἀρχαὶ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων κρατῶν, θὰ ἐπικροτήσωσι τὸν νεωτερισμὸν, καὶ θὰ σπεύσωσιν ἵνα παρέξωσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν τὴν ὑποστήριξίν των.

Ἐὰν ὅμως τοῦτο συμβῇ, ὅπερ δὲν εἶναι διόλου ἀπίθανον, οἱ Διαμαρτυρόμενοι θὰ βραδύνωσι τόσον ὀλιγώτερον ν' ἀχολουθήσωσι τὸ παράδειγμά της ὅσον θὰ εὕρωσιν ἐν τῷ ὀρθοδόξῳ κόσμῳ τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν πραγματοποιήσιν μέτρον ὑποδεικνυομένου ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Römer πρὸς τὸν Leibnitz (1700). (1)

Ὡς ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὅτι οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν εἶνε τοσοῦτον προσκεκολλημένοι εἰς τὸν κανόνα τοῦ πασχάλιου τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἀναφέρω τὸ γεγονός ὅτι ἡ παροιμία τῶν εἰς Σόφίαν Διαμαρτυρομένων, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν τελεῖ τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων τοῦθ' ὅπερ εἶναι σύμπτωμα ἀξιοσημεῖωτον.

Συνελόντι εἰπεῖν, καλὸν εἶνε νὰ ληθῇ ὑπ' ὅψει ἡ πιθανότης καθ' ἣν, τῶν Διαμαρτυρομένων παραδεχομένων τὴν ἀπόφασιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, οἱ Καθολικοὶ θὰ εὕρισκοντο μεμονωμένοι ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖον μόνον παρὰ τοῖς Καθολικοῖς θὰ ἐξηκολούθει τελούμενον εἰς ἐποχὰς ἀτάκτους ἐν σχέσει πρὸς τὸ πολιτικὸν ἔτος, τοῦθ' ὅπερ βεβαίως ἥκιστα ἐπιθυμητὸν τυγχάνει.

Δ'.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ κάμω μίαν παρέχασιν.

Ἐσημείωσα ὡς γεγονός μεγάλης σημασίας ὅτι τῷ 1902, 1905, 1907, 1908 καὶ 1910 τὸ Πάσχα τῶν Ὀρθοδόξων, πίπτει μετὰ τὴν 25ην Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου. Διατὶ τὸ τοιοῦτον ἔχει σπουδαίαν σημασίαν; Διότι δεικνύει ὅτι ἡ ὀρθόδο-

(1) "Ἐχω ὑπ' ὄψιν χωρίον ἐρανισθὲν ἐκ προσφάτου συγγράμματος Geistliche Gedanken eines Nationalökonomien τῆς Wilhelm Roscher, ὅπερ φαίνεται σοβαρὰ εἰδοποιήσις· ἰδοὺ αὕτη : «Ὁ πόθος τοῦ νὰ τελεῖται τὸ Πάσχα εἰς ὀρισμένην τινὰ Κυριακὴν, εἶναι λίαν εὖλογος (sein wohlbegründeter), ἐνῷ τὸ μεταβλητὸν τῆς σήμερον δίδει χώραν εἰς πολλὰς διαφωνίας καὶ ἐγωῖστικάς ἐρμηνείας, καὶ συνεχῶς δημιουργεῖ σοβαροὺς ἠθικοὺς πειρασμοὺς, (und oft schwere sittliche Versuchungen darbietet)».

ξος Ἐκκλησία εὐρίσκεται εἰς ἐντελῇ ἀντίφασιν, σχεδὸν ἀνὰ 2 ἢ 3 ἔτη, πρὸς τὰς διατάξεις τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, τὰς ὁποίας ἐπικαλοῦνται κατὰ τῶν Καθολικῶν. Καὶ πράγματι πάντες δύνανται νὰ ἀναγνώσωσιν ἐν τῷ Τυπικῷ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐκείνη ἐθέσπισεν ὅτι τὸ Πάσχα δεόν νὰ τελεῖται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἣτις ἀκολουθεῖ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν ἢ συμπίπτει μετ' αὐτῆς. Ἀλλὰ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας λαμβανούσης χώραν τῇ 21ῃ Μαρτίου κατὰ τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον, ποτὲ ἡ πρώτη Κυριακὴ ἣτις ἀκολουθεῖ τὴν ἐν λόγῳ πανσέληνον, δὲν δύναται ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει νὰ πέσῃ βραδύτερον τῆς 25ῆς Ἀπριλίου τοῦ Γρηγοριανοῦ Ἡμερολογίου· ἐνὶ λόγῳ οὐδέποτε τὸ Πάσχα δεόν νὰ τελεῖται πέραν τῆς 35ῆς ἡμέρας μετὰ τὴν ἰσημερίαν.

Οἱ Ὀρθόδοξοι προφασίζονται ἀναφέροντες τὰς διατάξεις πολλῶν συνόδων, καθ' ὅς τὸ χριστιανικὸν Πάσχα πρέπει νὰ τελεῖται πάντοτε μετὰ τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ κακίζουσιν ἐπὶ τούτῳ τοὺς Δυτικούς διότι χαρίζομενοι νεωτερισμῷ παρέβησαν τὰς παναρχαίας παραδόσεις τοῦ ὅλου Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο δὲ διότι πράγματι, ἡμεῖς οἱ Δυτικοὶ τελοῦμεν τρεῖς φορές καθ' ἕκαστον Ἰσραηλιτικὸν κύκλον 19 ἐτῶν, τὸ Πάσχα πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν σημερινῶν Ἰσραηλιτῶν. Ἐξ ἄλλου ὅμως, οἱ πάντες δύνανται ν' ἀναγνώσωσιν, εἰς τὰς ὁδηγίας αἵτινες ἀναγράφονται εἰς πᾶν βιβλίον λειτουργίας καὶ ἱερατικῆς ἀκολουθίας τὸ ἐξῆς· «de anno et ejus partibus», ὅτι τὸ ἡμέτερον Πάσχα πρέπει νὰ τελεῖται πάντοτε μετὰ τὴν 14ην σελήνης Νισάν, ἡμέραν τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. (1)

Πῶς λοιπὸν παρὰ τὴν ἐν λόγῳ διάταξιν τὸ ἡμέτερον Πάσχα τελεῖται λίαν συνεχῶς, πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων;

Ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀπλουστάτη. Ἰνα μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν τοῦ διδάκτορος Schwarz εἰς τὸ σύγγραμμά του· Der jüdische Kalender, σύγγραμμα βραβευθὲν ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας θρησκευτικῆς ἀρχῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν: «Οὐτε αἱ περίοδοι τῆς σελήνης, οὐτε αἱ ἐποχαί, δὲν συμφωνοῦσι πλέον, εἰς τὸ σημερινὸν Ἰουδαϊκὸν ἡμερολόγιον, μετὰ τοῦ στερεώματος». (2) Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, οἱ

(1) «Quoniam, ex decreto sacri Concilii Nicæni, Pascha, ex quo reliqua festa mobilia pendent, celebrari debet die dominico qui proxime succedit XIVae lunae primi mensis (sic, vero, apud Hebræos vocatur primus mensis ejus XIVa luna vel cadit in diem verni æquinoctii, quod die 21 mensis Martii contingit, vel proprius ipsum sequitur). proximus dies dominicus hunc XIVum diem sequens (ne cum Judæis conveniamus, si forte dies XIVae lunae caderet in diem dominicum) sit dies Paschæ. » De anno et ejus partibus. De festis mobilibus.»

(2) «Weder die Moledoth noch die Tekuphot mit dem Himmel übereinstimmen. » Schwarz (Dr Adolph), Der jüdische Kalender historisch und astronomisch untersucht. — Eine vom jüdisch theologischen Seminar gekrönte Preisschrift. Breslau, 1872 p. 120.

Εἰς ἕκαστον κύκλον 19 ἐτῶν, τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων τελεῖται σήμερον τρεῖς φορές ἓνα μῆνα βραδύτερον τοῦ ἑσπέρου. Τότε τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα, σύμφωνον πρὸς τὸ στερεῶμα, συμπίπτει κατὰ τὸν προηγούμενον σεληνιακὸν μῆνα, τοῦτο δὲ συμβαίνει κατὰ τὰ

Ἰουδαῖοι δὲν τελοῦσι πλέον τὸ Πάσχα αὐτῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν ἐντέλλεται αὐτοῖς ἡ τέλεσις τῆς ἐν λόγῳ ἐορτῆς.

Οἱ πάντες ἐννοοῦσιν ὅτι οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἔστω καὶ ὑποθετικῶς, ἡ Ἐκκλησία θὰ ὑπεχρεοῦτο νὰ λάβῃ ὡς ἀφετηρίαν τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων (1) δὲν θὰ ὑπεχρεοῦτο ὅμως ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὁπόταν ἀκόμη σφάλλωνται ὁδόν διότι τὸ τοιοῦτον θὰ ἔφερεν ὡς λογικὸν συμπέρασμα τὸ ὅτι ἐὰν ἐφρατίζοντο ποτὲ οἱ Ἰουδαῖοι, νὰ τελέσωσι τὸ Πάσχα αὐτῶν τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα, θὰ ὑπεχρεοῦμεθα τότε ἀκριβῶς διὰ τοῦτον καὶ μόνον τὸν λόγον νὰ μεταβάλλωμεν τὸ ἡμέτερον Πάσχα, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐσήμαινεν, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀρχὴ ἡ ὀρίζουσα τὴν ἐποχὴν τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα θὰ ἦτο ἡ Συναγωγὴ αὐτὴ μετὰ τῶν σφαλμάτων τῆς. Ἰδοὺ διατὶ ὁσάκις οἱ Ἰουδαῖοι τελοῦσι τὸ Πάσχα αὐτῶν, ἓνα μῆνα κατόπιν τῆς ἐποχῆς ἣν ὑπέδειξεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς, (2) ὑποθέτομεν ὅτι τελοῦσι τὸ Πάσχα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἣν διατάττουσιν οἱ νόμοι αὐτῶν, δηλαδὴ ἓνα μῆνα ἐνωρίτερον, καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀναβάλλομεν ποσῶς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἡμετέρου Πάσχα διὰ τὸν λόγον τοῦτον. Ἐχομεν ἀδικον ἢ μᾶλλον δίκαιον οὕτω πράττοντες ;

Ἐτέρα σοβαρώτερα κατὰ τὸ φαινόμενον κατηγορία, ἣν μετὰ τὴν γρηγοριανὴν μεταρρύθμισιν (1582) οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν παύουσι προσάπτοντες, εἰς τὸν χριστιανισμὸν τῆς Δύσεως εἶναι ὅτι τελεῖ τὸ Πάσχα ταυτοχρόνως μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ὅπως ἀντιφατικῶς πρὸς τὸν πρῶτον κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου, ἥτις, ἀναθεματίζει οἰονδήποτε ὅστις ἤθ' ἔλε τολμήσει νὰ πράξῃ αὐτό. Ἐνταῦθα εὕρισκόμεθα ἐνώπιον ἀντικαταστάσεως (ἀθώας μὲν καὶ ἀκουσίας, ἀπαρατηρήτου ἴσως, ἀλλὰ πάντοτε ἀντικαταστάσεως) τῆς 15ης σελήνης εἰς θέσιν τῆς 14ης σελήνης.

Ἐτη 8ον, 11ον καὶ 19ον ἐκάστου Ἰουδαϊκοῦ κύκλου. Τοιοῦτοτρόπως π. χ. ἐν τῷ 298ῳ κύκλῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἡμερολογίου, ἡ σύμπτωση τῶν δύο ἐορτῶν τοῦ Πάσχα κατὰ τὰ ἔτη 8ον (1891), 11ον (1894) καὶ 19ον (1902) τοῦ κύκλου τούτου ἦτο ἡ ἐξῆς. Τὸ 1891, τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐτετέλεσθη τῇ 29ῃ Μαρτίου, τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων συνέπεσε τῇ 22ῃ Ἀπριλίου. Τῷ 1894, τὸ Πάσχα τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου ἦτο τῇ 25 Μαρτίου, τὸ δὲ τῶν Ἰουδαίων τῇ 20ῃ Ἀπριλίου. Τὸ ἔτος 1902, τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα συνέπεσε τῇ 30ῃ Μαρτίου, τὸ δὲ Ἰουδαϊκὸν τῇ 21ῃ Ἀπριλίου ν. ἡμ.

(1) *Aequinoctium et lunae decimamquartam, libere et solum propter congruentiam quamdam ac similitudinem cum Pascha Hebraeorum (Ecclesia) in hoc negotio considerat.* Clavius (Chr. S. I.) *Romani Calendarii a Gregorio XIII P. M. restituti, explicatio* c. V. § 13.

(2) « . . . Ποιεῖτωσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ Πάσχα καθ' ὥραν αὐτοῦ, τῇ τεσσαρῆςκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου πρὸς ἑσπέραν, ποιήσεις αὐτὸ κατὰ καιροῦς. . . . Ἄνθρωπος, ὅς ἐάν γένηται ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ὁδῷ μακρὰν ὁμῖν, ἢ ἐν ταῖς γενεαῖς ὁμῶν, καὶ ποιῇ τὸ Πάσχα Κυρίῳ ἐν τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ. . . . καὶ ἄνθρωπος ὅς ἐάν γένηται ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ἀνθρώπου, ἢ ἐν ὁδῷ μακρὰν ὁμῖν, ἢ ἐν ταῖς γενεαῖς ὁμῶν, καὶ ποιῇ τὸ Πάσχα Κυρίῳ ἐν τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ . . . καὶ ἄνθρωπος ὡς ἐάν καθαρὸς ᾖ, καὶ ἐν ὁδῷ μακρὰν οὐκ ἔστι, καὶ ὑστεροῦν » ποιῇ τὸ Πάσχα, ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, ὅτι τὸ δῶρον Κυρίῳ οὐ προσήνεγκε κατὰ τὸν καιρὸν αὐτοῦ. Ἀριθμοί, IX, 2—3, 11—13.

Πράγματι, πᾶσαι αἱ περιπτώσεις τῆς λεγομένης συμπτώσεως τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα, μετὰ τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων αἵτινες ἀναφέρονται ἐναντίον ἡμῶν, δὲν παρουσιάζουσι καὶ δὲν δύνανται πράγματι νὰ παρουσιάσωσιν εἰμὴ σύμπτωσιν τοῦ πρώτου οὐχὶ μετὰ τῆς 14ης ἀλλὰ μετὰ τῆς 15 Νισάν!

Νῦν ἡ 15 Νισάν εἶναι ἡ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων, καὶ οὐχὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Pessah ἥτοι τοῦ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων. (1) Εὐτυχῶς αὕτη ἡ Σερβικὴ Ἐκκλησία, μεθ' εἰλικρινείας ἦν εὐγνωμόνως θ' ἀναφέρει ὁ σύμπας χριστιανισμὸς, ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τοῦ Ἰανουαρίου 1901 τοῦ ἐπισήμου αὐτῆς δημοσιογραφικοῦ ὀργάνου (2), σπουδαῖον ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ κ. Trpkovitch τοῦ Βελιγραδίου, ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Ἀπαγορεύεται ἄρά γε τὸ τελεῖν τὸ Πάσχα μετὰ τοῦ Pessah τῶν Ἰουδαίων; Yeli zabranjeno praznovati Ouskrs sa yevreiskom Paskhom» καὶ ἐνθα ὁ σοφὸς Σέρβος ἀνὴρ τὴν ἐν λόγῳ μομφὴν ἀναφέρων αὐτὴν τὴν συνήθειαν πάσης τῆς πρὸ τοῦ σχίσματος Ἐκκλησίας. Ἐπραγματεύθην περὶ τούτου ἐν ἐκθέσει ἣν ἀνέγνωσα τῇ 21ῃ Ἰουνίου 1901 ἐν τῇ Académie des Inscriptions et belles lettres καὶ ἥτις πραγματεία κατεχωρίσθη ἐν τοῖς πρακτικοῖς αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «La fin d'une contestation pascalle de trois siècles»: παραπέμπω δὲ τοὺς ἀναγνώστας εἰς τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν.

Ἡ παρέχσας αὕτη, μοὶ ἐφάνη ἀναγκαία, ἵνα προλάβω πιθανὴν ἐνστάσιν ἐπὶ τούτου· ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὸ ἡμέτερον θέμα. «Ὁ περιορισμὸς τῆς μεγάλης κίνητοποιήσεως τοῦ Πάσχα».

Ε'.

Εἶπον ὅτι, διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως, ἐσκόπουν ἵνα προλάβω πιθανὴν ἐνστάσιν· ἡ ἐνστάσις αὕτη εἶνε ἡ ἐξῆς·

«Θὰ εἴπωσιν ἴσως ὅτι· ἀφοῦ ὁ πασχαλῖος ὑπολογισμὸς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, ὅστις εἶναι ἀπρόσβλητος, ἔτυχε εἰλικρινοῦς δικαιολογίας ἐκ μέρους ἐπισήμου ὀργάνου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν συνεπάγεται τοῦτο τὴν ἐκ τῶν προτέρων καταδίκην πάσης τροποποιήσεως τῶν πασχαλίων κανόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου; Διατὶ λοιπὸν νὰ ὑποκινήσωμεν τὸ ζήτημα

(1) «Αὗται αἱ ἑορταὶ τῷ Κυρίῳ κληταὶ ἁγίαι, αἷς καλέσετε αὐτὰς ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν. Ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἀναμέσον τῶν ἐσπερινῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐν τῇ πεντεκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός τούτου, ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ.» Λεβιτικὸν XXIII 4—6.

(2) «Glasnik pravoslavne Crkve ou Kraljevini Srbiji.» (Μηνήτωρ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῷ Σερβικῷ βασιλείῳ). Ὅργανον τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου Βελιγραδίου.

(3) Ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἀναφέρει πλεον τῶν 20 συμπτώσεων τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα μετὰ τῆς 15ης Νισάν. Ἄλλως τε, τῆς 14ης Νισάν οὐδέποτε συμπίπτουσης Κυριακῇ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα δὲν δύναται νὰ συμπέσῃ μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ.

τοῦτο ; διατὶ νὰ μὴ χαίρωμεν μᾶλλον, θεωροῦντες τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν οὕσαν συνεπῆ πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἀποδεχομένην σήμερον τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν ; Διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἀδίκον ἀντίδρασιν τριῶν αἰώνων.

Ὁ συλλογισμὸς οὗτος, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται δεινὸς καὶ λογικός· «*laborat triplici falso supposito*», ἐρείδεται, δηλονότι ἐπὶ τριῶν ψευδῶν ὑποθέσεων, ἡ μᾶλλον ἐπὶ τριῶν ἰνδαλμάτων φαντασίας, ἅτινα πρέπει νὰ διασκεδασθῶσιν.

Ἐν πρώτοις ὁ ἐν λόγῳ συλλογισμὸς ὑποθέτει ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τυγχάνει διατεθειμένη σήμερον ἔν' ἀποδεχθῇ τὸν γρηγοριανὸν πασχάλιον ὑπολογισμόν. Ἀλλ' ἰδοὺ τί ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ ἐπίσημον ὄργανον τῆς σερβικῆς Ἐκκλησίας, ἔνθα ἐδημοσιεύθη ἡ δικαιολογία τοῦ γρηγοριανοῦ ὑπολογισμοῦ, διὰ τοῦ καλάμου τοῦ καθηγητοῦ κ. Trpkovitch, ἡτοὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ γράψαντος τὴν ἐν λόγῳ δικαιολογίαν.

«Πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι, λέγει, ὅσοι ἐμελέτησαν ἐμβριθῶς τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα, ὀφείλουσιν νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι τὸ μεγαλείτερον ἐμπόδιον πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τῆς (πασχάλιου) γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως, συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ὁγλαδὴ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τοῦτο πράττουσα θὰ ὑπεχώρει πρὸ τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας (*da bi se tim tehinom istotchna Tsrkva poklonila pred zapadnom*). Τὸ ἐμπόδιον τοῦτο, τὸ μεγαλείτερον πάντων, τοσοῦτον διερεθίζει, ὥστε δέον ἐν τῷ μέλλοντι νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν πρὸ παντὸς ἄλλου, διότι θίγει τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, καὶ ἰδίως τοῦ κλήρου αὐτῶν. Δέον ν' ἀνομολογήσωμεν ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον συμβιβαστικοὶ ἐξ αὐτῶν, δυσκόλως θ' ἀποφασίσωσι τοιοῦτον διάβημα, πρὸ πάντων ἐὰν σκεφθῶμεν ὅτι διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία θὰ φανῇ ἀσυνεπὴς (*nedosljedna*) πρὸς ἑαυτήν. Πράγματι, ἐπὶ τριακόσια ἔτη, ἀντέστη εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς γρηγοριανῆς μεταρρυθμίσεως, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐξ ἄλλου ἀπεφάνθη ἡ μεγάλη ὀρθόδοξος Σύνοδος ἡ γενομένη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1593. Πρέπει, ὡς πρὸς τοῦτο νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ σεβώμεθα τὰς βλέψεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Δι' αὐτὸ πρέπει ἅπαξ διὰ παντὸς ν' ἀποφεύγωμεν τοιαύτας ἀποπείρας. (*S toga sa pokuchaïma takve vrste treba, jednom za svagda, prestati*) (1)»

Εἶναι, νομίζομεν ἀρκούντως καθαρὸν . . . ὅς ἐξακολουθήσωμεν.

Ἡ δευτέρα ἀπατηλὴ ἐλπίς, ἣν ἐγκλείει ὁ ἀνωτέρω συλλογι-

(1) Glasnik pravoslavne Tsrkve on Kraljevini Srbiji, ὄργανον τοῦ μητροπολιτικοῦ συμβουλίου τοῦ Βελιγραδίου, Δεκεμβρίου 1907. "Δρθρον Projetak za reformou ioulianskago Kalendara τοῦ καθηγητοῦ Μαξίμου Trpkovitch, σελὶς 47.

σμός, καὶ ἥτις πρέπει νὰ διασκεδασθῇ, εἶναι τὸ νὰ θεωρῶ-
μεν τὴν στάσιν οἰασδήποτε αὐτοκεφάλου ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας,
ὡς στάσιν ὁλοκλήρου τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ τὴν
πρωτοβουλίαν οἰουδήποτε ὀρθοδόξου κράτους ὡς πρὸς τὸ ζήτημα
τοῦ ἡμερολογίου, ὡς ὀφείλουσαν νὰ συνεπιφέρῃ καὶ τὴν ἀποδοχὴν
τῆς Ῥωσσίας. Γεγονότα λίαν πρόσφατα ἀποδεικνύουσι τοῦναντίον
(1). Χωρὶς νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων κρατῶν καὶ
ἵνα περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν Σερβίαν, σχέδιον μεταρρυθμί-
σεως τοῦ ἡμερολογίου, προταθὲν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κυρίου
Trpkovitch καὶ δημοσιευθὲν ἐν τῷ «Glasnik» τῆς ὀρθοδόξου
Ἐκκλησίας τοῦ σερβικοῦ βασιλείου.—σχέδιον διὰ τοῦ ὁποίου, χω-
ρὶς νὰ ἦνε δυνατόν νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ὀρθόδοξος κόσμος παρέλαβεν
ὅ,τι δῆποτε παρὰ τῆς Δύσεως, κάμνει νὰ συμπίπτωσιν αἱ ἡμε-
ρομηνίαι καὶ αἱ ἑορταὶ τῶν δύο ἡμερολογίων—δὲν ἠδυνήθη νὰ
δημοσιευθῇ (2), ἐν τέλει, εἰς σπουδαῖον ῥωσικὸν περιοδικόν,
ὅπερ, ὡς λέγουσιν, ὑπεσχέθη νὰ τὸ δημοσιεύῃ. Ὅθεν ἔσον
ἐπιθυμητὴ καὶ ἂν ἦνε ἡ ἀποδοχὴ τοῦ σχεδίου τούτου ὑπὸ τῆς
ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπάρχουσι πολλοὶ λόγοι κωλύοντες νὰ
πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἰσχυρὰ καὶ κολοσσιαία Ῥωσικὴ Αὐτοκρα-
τορία θὰ παραδεχθῇ οὕτως εἰπεῖν, νὰ διδαχθῇ ὑπὸ τῆς σμικρο-
τάτης Σερβίας.

Ἡ τρίτη ὑπόθεσις ἢ αὐταπάτη ἦν συνεπάγεται ὁ συλλογισμὸς
οὗτος, καὶ ὅς ἀνάγκη νὰ διασκεδασθῇ εἶναι ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς
μεγάλης μετακινήσεως τοῦ Πάσχα, εἶναι ζήτημα ὅπερ οὐδεὶς
λαμβάνει ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν· ζήτημα νέον καὶ ὅπερ συμφέρει
κάλλιον ν' ἀφεθῇ κατὰ μέρος. Ἐὰν ὅμως αἱ πληροφορίες μου
εἴνε ἀκριβεῖς, καὶ εἶναι πράγματι ἀκριβεῖς, ἐν μέσῳ δυσμενῶν τῇ
Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ κύκλων, θὰ ἐλογίζετο μεγάλη εὐτυχία, ἐὰν ἡ
εἰσαγωγὴ νεωτερισμοῦ ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτῶνται ἀναμφισβήτητα
πλεονεκτήματα κοινωνικά, προήρχετο ἐκ τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς.
Ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξ ἄλλου, εἶναι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου
ἐπὶ τοῦ τάπητος, οὐ μόνον ἐν Ῥωσίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ τοῦ
προτεσταντικοῦ κόσμου, οὐδεὶς ἀγνοεῖ ἐν Γερμανίᾳ. (3) Θὰ προ-
σθέσω μόνον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ θέματος τούτου ὅτι· ἐν ἔτει

(1) Ἰδὲ ἐν τῇ «Quinzaine» τῶν Παρισίων τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1901, τὸ ἄρθρον· «L'atti-
tude de la Russie dans la question du Calendrier.»

(2) Ἰδὲ ἔλθεσιν τοῦ σχεδίου τούτου εἰς τὴν «Revue générale des sciences» τῆς 28
Φεβρουαρίου 1901, ὑπὸ τὸν τίτλον· «La réforme des calendriers grégorien et julien.» Ἰδὲ
περὶ τούτου «Ἡ Σερβία καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἡμερολογίου», ἄρθρον δημοσιευθὲν σερβιστὶ
εἰς τὴν «Епископскую Завѣзду (ὁ ἀστὴρ)» τοῦ Βελιγραδίου Μωσίου κατ' Ἀπριλίον 1901.

(3) Θὰ ἀρκεθῶ ἵνα ἀναφέρω τοὺς Bode, Ideler, Alt, Röscher, Förster κλπ. εἰς οὓς θὰ
προσθέσω τὴν Katholische Kirchenzeitung τοῦ Salzbourg, εἰς τὸν ἀριθμὸν τῆς 7 Ἀπριλίου
1899. Ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ Κου Jäger,

1897 ὁ καθηγητὴς Wilhelm Förster διευθυντὴς τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου, καὶ πρόεδρος τῆς διεθνοῦς ἐπιτροπῆς τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν ἐκοινοποίησεν εἰς τὸν καρδινάλιον Ῥαμπόλλαν, τὴν ἔκφρασιν τοῦ πόθου ὑψηλῶν προσώπων τῆς διαμαρτυρομένης γερμανικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἡ Ἀγία Ἐδρα, λάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν πρωτοβουλίαν τοιοῦτου τινὸς μέτρου, ὃ δὲ ἐλλόγιμος καθηγητὴς ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ ἀπάντησιν. Ὅταν τὰ πράγματα φθάσωσιν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ζήτημα δὲν εἶνε δυνατόν πλέον νὰ παραγκωνισθῇ. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ρωσσία ἔκρινεν ὅτι δύναται ἤδη ν' ἀνακηρύξῃ ὅτι δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν δεσμευομένην πλέον ὑπὸ τῶν πασχάλίων κανόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, (1) θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παραδεχθῶ ὅτι τὸ ζήτημα λαμβάνει μεγίστην σπουδαιότητα διὰ τὸν σύμπαντα Χριστιανισμόν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, θεωρῶ καθῆκον διὰ πάντα χριστιανόν, δυνάμενον νὰ συντελέσῃ πρὸς τοῦτο, ἵνα ἐργάζεται οὐχὶ ἵνα προλάβῃ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπὸ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἐποψιν, διότι ὁ χριστιανικὸς κόσμος θὰ ἴδῃ τί ὀφείλει νὰ πράξῃ, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται εἰς τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἀντὶ νὰ γίνῃ πρόξενος νέων διενέξεων, ἢ μεταρρυθμίσας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου νὰ καταστῇ τοῦναντίον ὄργανον εἰρηνοποιήσεως, παράγουσα τὴν συνεννόησιν συμπάσης τῆς Χριστιανωσύνης ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα.

Τοιοιυτοτρόπως τοῦ ζητήματος ἀπαλλαγέντος ἀντιλογίας ἥτις δυσχεραίνει λίαν τὴν ὑπόθεσιν, προβαίνω ὡς ἑξῆς·

ΓΙ'.

ὑπὸ τὸν ἑξῆς τίτλον «*Das neue Jahrhundert und die Unifikation des Kalenders*» ὁ καθηγητὴς Κορ Förster ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ «*Lotse*» τοῦ Ἀμβούργου τῆς 9ης Μαρτίου 1901, σπουδαῖον ἄρθρον, ὅπερ ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐθεντικότητος τοῦ γράφοντος, καὶ ἔνεκα τοῦ τρόπου μεθ' οὗ τὸ ζήτημα ἐπραγματεύετο, παρήγαγεν εἰς τοὺς ὑψηλοτέρους κύκλους τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ρωσσίας μεγάλην ἐντύπωσιν. (2)

(1) Ἰδὲ «*Quinzaine*» ἄρθρον ἀναφερόμενον, ἰδὲ καὶ «*Bessarione*» βωμᾶϊκὸν περιοδικὸν δι' ἀνατολικά ζητήματα, ἀριθ. 47 καὶ 48. Μαρτίου καὶ Ἰουνίου 1900. «*La cristianizzazione del Calendario e la riforma pasquale in Russia.*»

(2) Τὸ ἐν λόγῳ σύγγραμμα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τελευταία λέξις τῆς ἐπιστήμης, ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιστημονικῆς σημασίας, τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου. Μόνον ἐν τέλει, γίνεται λόγος περὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς κινητοποιήσεως τοῦ Πάσχα, χωρὶς νὰ παρασιωπηθῇ ὅτι· (ὅπερ καὶ ἀκριβῶς ἀληθές) τὸ ζήτημα ἐσυζητήθη παρὰ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Λέοντος Ι'. (1513—1531). Ὡς λοιπὸν ἕκαστος δύναται νὰ ἴδῃ δὲν φθάνομεν λίαν βραδέως.

Πρὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ ὁ διαπρεπὴς ἐπιστήμων, ὑπενθυμίζει τὴν ἀνταπόκρισιν ἣτις ἀντηλλάγη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς σελήνης, μετὰξὺ τοῦ ἀστρονόμου Römer, καὶ τοῦ Leibnitz, κατόπιν ἀροῦ ἀπέδειξε τὸ ἐνδιαφέρον ὅπερ τὸ ζήτημα ἐκτίσασατο ἐν μέσῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ὁ συγγραφεὺς δὲν διαστάζει ἵνα ἐπιπροσθέσῃ τὰ ἐξῆς· «Εἶμαι εἰς θέσιν σήμερον νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ ὅτι ἡ Ἀγία Ἐδρα αὐτὴ κατανοεῖ πληρέστερα, τὸ εὐκαιρον τοιοῦτου τινὸς μέτρου, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν τὸ τοιοῦτον, ἤθελε γίνῃ ἀποδεκτὸν ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἐγένετο ἤδη ὑπὸ τῶν Διαμαρτυρομένων». (1)

Ὁ λόγος δι' ὃν ὁ καθηγητὴς κ. Förster ἀπεφάσισε, βεβαίως, νὰ ἐκφρασθῇ μετὰ τοσοῦτον μεγάλης βεβαιότητος περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἀγίας Ἐδρας, ἥτις ἡ ἀπάντησις ἣν ἔλαβεν ἐπὶ τούτῳ συνεπεία τοῦ προαναφερομένου διαδήματος, παρὰ τοῦ καρδινάλιου Ῥαμπόλλα. Ἡ ἀπάντησις αὕτη δὲν ἐγράφη ἵνα παραμείνῃ ἄγνωστος ἀλλ' ἐκοινοποιήθη εἰς τὴν γερμανικὴν κυβέρνησιν καὶ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς κύκλους τῆς αὐτοκρατορίας τοσαύτην εὐαρέσκειαν, ὥστε ἔγινε λόγος ὅ,τι ἡ εὐαρέσκεια αὕτη νὰ ἐκφρασθῇ πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, διὰ μέσου διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως παρὰ τῇ Ῥωσσίᾳ, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ ἐπισπευθῇ ἡ ἐνοποιήσις τοῦ ἡμερολογίου.

Οἱ ἀναγνώσται θὰ καλίσωσι, βεβαίως, τὸν γράφοντα, εἰς κατόπιν τῶν ἀνωτέρω, δὲν γνωρίσω αὐτοῖς τοσοῦτον βαρυσήμαντον ἔγγραφον. Καὶ ὄντως, τὸ ἔγγραφον τοῦτο, διαγράφον τὸ τί δέον γενέσθαι ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, μοι φαίνεται προωρισμένον ὅσσον ἢ βράδιον νὰ προκαλέσῃ ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ ἐδάφους συνδιάσκεψιν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, γονιμωτέραν εἰς ἀποτελέσματα παρ' ὅ,τι ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους, ἡ συνδιάσκεψις τῆς Χάγης.

Ὅπως δὲ ποτε ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τοῦ καρδινάλιου Ῥαμπόλλα, πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ ἀστεροσκοπείου τοῦ Βερολίνου. (2)

(1) «Ich bin sogar in der Lage jetzt öffentlich mittheilen zu dürfen, dass auch bei der römischen Kurie eine volle Würdigung der Zweckmässigkeit einer solchen Reform, falls ihr von der ganzen Kulturwelt einmütig zugestimmt werde, vorhanden ist, ebenso wie dieses in der protestantischen Welt, durch zweifellos autorisierte Ausserungen erwiesen ist.»

(2) Αἱ ὑποστημιόμεναι ἐκφράσεις μοι ἀνήκουσι.

Ῥώμη 6η Μαΐου 1897.

Κύριε Διευθυντά,

Ἐλαβον μετὰ πραγματικῆς εὐχαριστήσεως. καὶ ἀνέγνων μετὰ ζωνοῦ ἐνδιαφέροντος τὴν ὑμετέραν ἐπιστολὴν τῆς 18ης παρελθόντος Ἀπριλίου, καὶ ἀφορῶσαν τὸν μέσον ὄρον τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα,

Ὁ ζήλος ὑμῶν ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, καὶ ἡ πεποίθησις μεθ' ἧς ἀπευθύνεσθε πρὸς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν ἵνα ἐκθέσῃτε τὰς ὑμέτερας σκέψεις ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, μοὶ εὐπρέστησαν μεγάλως, σὰς διαβιβάζω δὲ τὰς εἰλικρινεῖς μου εὐχαριστίας.

Ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν ὑπὸ μόνον τὴν ἔποψιν **τῶν πλεονεκτημάτων αὐτῆς ὑπὸ κοινωνικὴν ἔποψιν**, τὸ σχέδιον, βεβαίως, εἶνε ἄξιον εὐμενοῦς ἀποδοχῆς. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως πρέπει **ἐπίσης**, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, ὡς πρὸς τὸ ἀφορῶν τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, τὸν συνταυτισμὸν τῆς τελετῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τῶν μυστηρίων τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

Σὺν τούτοις ἡ Ἀγία Ἐδρα, ὀφείλει νὰ ἀποφύγῃ πάντα κίνδυνον τοῦ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Χριστιανωσύνην, διαιρέσεις μεγαλειτέρας ἔνεκα τῆς νέας ταύτης μεταλλαγῆς.

Μολοντοῦτο ἐὰν κατορθοῦτο ἵνα ἀποσοβηθῇ ὁ κίνδυνος οὗτος, καὶ νὰ ζητηθῇ παρὰ πάντων ἡ **σχετικὴ** σταθερότης τοῦ χρόνου τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, **χάρις εἰς τὴν ἐκφάνσιν τῆς κοινῆς γνώμης, κάλλιον διαφωτιζομένης ὑπὸ τοῦ κόσμου τῶν σοφῶν**, ἢ πρωτοβουλία τοιαύτης μεταρρυθμίσεως, θὰ ἠδύνατο τότε νὰ ληθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῆς Ἀγίας Ἐδρας, πρὸ πάντων ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ.

Συγχαίρων ὑμᾶς διότι χρησιμοποιεῖτε τὴν ὑμέτεραν ἰκανότητα πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ χριστιανικοῦ συνάμα καὶ ἐπιστημονικοῦ ζητήματος, τῆς ἀποδοχῆς τοῦ γρηγοριανοῦ ἡμερολογίου, διαδιδάσκω ὑμῖν, κύριε καθηγητά, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Μ. ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΣ ΡΑΜΠΟΛΛΑΣ

Πρὸς τὸν Καθηγητὴν

Κύριον FÖRSTER

Ὁ ἀναγνώστη θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν εὐρύτητα τῶν ἰδεῶν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν περίσκεψιν τῆς ἀπαντήσεως ταύτης. Ἐχεράζουσα τὸν φόβον μὴ ὁ νεωτερισμὸς οὗτος αὐξήσῃ τὰς διαιρέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἡ Ἀγία Ἐδρα ποιεῖται ἐκκλησίαν εἰς τὴν συμφωνίαν συμπάσης τῆς Χριστιανωσύνης πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος ἐν τῇ τελέσει τοῦ Πάσχα καὶ λοιπῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΤΟΥ ΘΕΣΠΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΝ ΝΙΚΑΙΑ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Συνεχῶς γίνεται λόγος παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις, περὶ τῶν πασχαλίων κανόνων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἡ Σύνοδος ὅμως αὕτη ἓνα μόνον ἐξέδωκε κανόνα, δηλαδή τὸ νὰ τελῇται πάντοτε τὸ Πάσχα ἡμέρα Κυριακῇ ἀντὶ νὰ τελῇται ὡς ἔπραττον οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὸ ἑαυτῶν Πεσάχ τῇ 14ῃ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ μηνὸς Νισάν, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ποία ἡ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος. Ὅσοι τῶν χριστιανῶν ἠκολούθουν τὴν τελευταίαν ταύτην συνήθειαν, ἐκλήθησαν τεσσαρεσκαίδεκατῖται. Ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ Πάσχα ἐτελεῖτο πάντοτε τῇ ἐπιούσῃ Κυριακῇ τῆς 14ης τῆς σελήνης, ἢ τῇ αὐτῇ 14ῃ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης, ὡσάκις συνέπιπτε αὕτη νὰ ᾔηε Κυριακῇ. Τὸ τοιοῦτον ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν Laterculi ἢτοι πινάκων τοῦ πασχαλίου οἵτινες ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν ἐν οἷς μετὰ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ Πάσχα, ἀναγράφεται ἡ 14ῃ τῆς σελήνης ἐν ἔτει 226, 229, 253, 256, 259, 263, 280, 286, 290, 310, 316, 320. (1) Διὸ καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἤρκεσθη ἵνα ἐπικυρώσῃ καὶ καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν συνήθειαν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀποφανθῇ ἐπὶ ἄλλων ζητημάτων, τοῦθ' ὅπερ δυστυχῶς ἔδωκε χώραν εἰς σοβαρὰς συζητήσεις. Δι' αὐτὸ τοῦτο τυγχάνει λίαν ἐνδιαφέρον τὸ νὰ γείνη γνωστὸν, ὑπὸ ποίους ὅρους ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐξέδωκε τὸ περὶ τοῦ Πάσχα θέσπισμα αὐτῆς.

Τὸ κείμενον τοῦ ἐν λόγῳ θεσπίσματος, περιεσώθη ἡμῖν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀποθανόντος τῷ 575· ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Assemani καὶ ἐλησμονήθη, κατόπιν ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου καρδινάλιου Πίτρα, ἐπιτίμου μέλους τοῦ ἐλληνικοῦ φιλολογικοῦ Συλλόγου, σοφοῦ φιλέλληνος Βενεδικτίνου, εἰς ἐλληνικό-χειρόγραφον τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, προερχόμενον ἀπὸ τοῦ ὅρους Ἀθῶ. Ἰδοὺ τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφον ὅπως εὐρίσκεται εἰς τὸ Specilegium solesmense τόμῳ 4ῳ σελίδ. 543, καὶ εἰς τὸ σύγγραμμα Juris ecclesiastici Græcorum historia et monumenta, τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τόμῳ 1ῳ σελίδ. 463.

(1) Ἰδε, Krusch, Der 84 jährige Ostercyclus und seine Quellen Leipzig 1800 p. p. 62—67.

Τῆς ἁγίας Συνόδου τῆς ἐν Νικαίᾳ περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα.

«Πέπρακται δὲ οὕτως τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ
»συνελθοῦσιν, ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Θεοσεβοῦς καὶ μεγάλου
»Κωνσταντίνου, ὅς οὐ μόνον συνήγαγε τοὺς προγεγραμμένους
»ἐπισκόπους εἰς ταῦτό, εἰρήνην ποιούμενος τῷ ἔθνει ἡμῶν,
»ἀλλὰ γὰρ καὶ συμπαρὼν τῇ τούτων ὁμηγύρει συνέταξε τὰ
»συμφέροντα τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπειδὴ τοίνυν, ἐξεταζο-
»μένου τοῦ πράγματος περὶ τοῦ δεῖν συμφώνως ἄγειν τὸ
»Πάσχα ἅπασαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, νῦν ἔσθαι τὰ τρία μέρη τῆς
»οἰκουμένης συμφώνως ποιοῦντα Ῥωμαίους καὶ Ἀλεξανδρεῦσιν,
»ἐν δὲ καὶ μόνον κλίμα τῆς Ἀνατολῆς ἀμφισβητοῦν· ἔδοξε, πᾶ-
»σος ζητήσεως περιαιρεθείσης καὶ ἀντιλογίας, οὕτως
»ἄγειν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἄγουσιν Ῥω-
»μαῖοι καὶ Ἀλεξανδρεῖς καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, πρὸς τὸ πάντα
»ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ὁμοφώνως ἀναπέμπειν τὰς εὐχὰς τῇ ἁγίᾳ
»ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα. — Καὶ ὑπέγραψαν οἱ τῆς Ἀνατολῆς ὡς
»διαφωνοῦντες πρὸς τοὺς ἄλλους».

Ἀρκούμεθα ἵνα παρατηρήσωμεν δύο τινά:

1ον) Ὅτι ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος ἐπεκύρωσε τὴν συνήθειαν τῆς
Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι ἦτο ἡ συνήθεια τῆς μεγάλ-
λης πλειονοψηφίας.

2ον) Ὅτι ἡ Σύνοδος ἀφοῦ παρετήρησε τὸ σχεδὸν παγκόσμιον
τῆς συνηθείας τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας, διατάσσει τῇ
μειονοψηφίᾳ ἵνα ἀκολουθήσῃ τὴν συνήθειαν τῆς πλειονοψηφίας
«πάσης ζητήσεως περιαιρεθείσης καὶ ἀντιλογίας, πρὸς τὸ πάντα ἐν
μιᾷ ἡμέρᾳ συμφώνως ἀναπέμπειν τὰς εὐχὰς τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ
Πάσχα». Ἴδου τί ἠθέλησεν ἡ ἐν Νικαίᾳ Σύνοδος, ἰδοὺ τὸ πνεῦμα
αὐτῆς.

Η'.

Η ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΙΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΩΝ ΚΑΘΟΡΙΖΟΜΕΝΗ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπτώσεως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο (1903) τῆς ἀστρο-
νομικῆς πανσελήνου μετὰ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα τῶν Δυτικῶν, ἐλέγχθη
ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησίᾳ ἐτέλεισε τὸ Πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐ-
ννεντίον τῶν διατάξεων τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου. Ἡ τοιαύτη σύμπτωσης
συνέβη πολλὰκις, χωρὶς τὸ τοιοῦτο νὰ θεωρηθῇ πρᾶξις τῶν διατάξεων
τούτων. Ἴδου ὁ λόγος.

Ὅμιλῶν τις περὶ τῶν πασχαλίων κανόνων εἶπε τῆς Ἐκκλησίας, εἶπε

τῆς Συναγωγῆς, ὁφείλει νὰ μεταχειρίζηται τὰς λέξεις ὡς ἦν ἔννοιαν ἡ Ἐκκλησίαι καὶ ἡ Συναγωγή μεταχειρίζονται αὐτὰς.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδέποτε οὔτε ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, οὔτε ὁ Ἀλεξανδρεὺς Θεόφιλος, οὔτε ὁ ἅγιος Κύριλλος, οὔτε Διονύσιος ὁ Μικρὸς, οὔτε ὁ Βέδας, οὔτε ἄλλος τις συγγραφεὺς, λόγον ποιούμενος περὶ τῶν πασχαλίων κανόνων, ἐννοεῖ, λόγων πανσέληνον τοῦ Πάσχα, ἀστρονομικὴν πανσέληνον, ἀλλὰ πανσέληνον καθοριζομένην δὲ τῶν ἐν χρήσει κύκλων. Εἶνε δὲ πασίγνωστον ὅτι ἡ τῶν κύκλων πανσέληνος δυνατὸν νὰ διαφέρῃ τῆς ἀστρονομικῆς πλεον τῶν δύο ἡμερῶν. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, ταυτίζεται ἡ 14 Νισσὴν μετὰ τῆς πανσελήνου, οὐχὶ τῆς ἀστρονομικῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν κύκλων, λίαν διαφορῶς ἐκείνης.

Ὡς πρὸς τὴν Συναγωγὴν, πάντες γινώσκουσιν ὅτι αὕτη πρὸ τῆς κατὰ τῆς τοῦ ἡδὴ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις ἡμερολογίου, γενομένης κατὰ τὸ 360ον μετὰ Χριστόν, καθώριζε τὴν πρώτην καὶ ἐπομένως τὴν 14ην Νισσὴν διὰ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως τῆς Σελήνης, ὡς εἴθισται ἔτι νῦν παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς διὰ τὸ Ραμζζάνιον, δι' ὃ καὶ ἡ 14η Νισσὴν συνέπιπτεν ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 360 ἡ Συναγωγή ἐπαύσατο καθορίζουσα τὴν 14ην Νισσὴν διὰ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως, καθορίζουσα δ' αὐτὴν δι' ὑπολογισμῶν στηριζομένων ἐπὶ ἰδιαιτέρου κύκλου δεκαεννέα ἑτῶν, ἐξ οὗ προκύπτει ὅτι ἡ 14 Νισσὴν δὲν συμπίπτει πάντοτε ἀκριβῶς μετὰ τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου.

Ἡ Συναγωγή, ἀδικροῦσα περὶ τῆς διαφοράς ταύτης, τελεῖ ἑκτοτε τὴν θυσίαν τοῦ πασχαλίου ἡμνοῦ τὴν ἐσπέραν τῆς 14 Νισσὴν καθορίζομένης οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς σελήνης, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου κύκλου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν Γραφὴν (Λευϊτικόν, 23, 4—5) νομικὸν Φάσχα (Passah) εἶναι ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν ἐσπέραν τῆς ὁποίας θύεται ὁ πασχαλίου ἡμνος, ἔπεται ὅτι 14 Νισσὴν ἔσται νομικὸν Φάσχα, δὲν εἶναι πλέον διὰ τὴν Συναγωγὴν ἡ ἀστρονομικὴ πανσέληνος, ἀλλ' ἡ ἐν τῷ ἰσραηλιτικῷ ἡμερολογίῳ σημειουμένη. Ἐφέτος (1903) ἡ θυσία τοῦ πασχαλίου ἡμνοῦ ἐτελέσθη τῇ ἐσπέρᾳ τοῦ Σαββάτου Ἀπριλίου 11, καὶ οὐχὶ τῇ τῆς Κυριακῆς Ἀπριλίου 12. (ν. ἡμ.)

Τὸ δικτείνεσθαι κατόπιν τούτου, ὅτι ἡ 14 Νισσὴν συνέπεσεν ἐφέτος, συνεπεῖχ τῆς ἀστρονομικῆς πανσελήνου, μετὰ τῆς Κυριακῆς, εἶναι τοσούτω παραδοξότερον, ὅσω κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ ἐν χρήσει ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου ἡ 14 Νισσὴν οὐδέποτε συμπίπτει Κυριακῇ.

Μετὰ τὰς ἀνωτέρω ἐξηγήσεις φρονῶ ὅτι πᾶσα συζήτησις ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποβίνει περιττὴ, δι' ὃ καὶ καταπαύω τὸν λόγον εὐχόμενος ὅπως πάντες οἱ δυνάμενοι συνενώσωσι, μετ' ἀγαθῆς προκρίσεως, τὰς ἑαυτῶν προσπάθειάς πρὸς τὴν κρείσσονα καὶ τελειωτέραν τοῦ ζητήματος λύσιν, καὶ πρὸς ἐπίτευξιν κοινῆς πάντων συμφωνίας ἐν τῇ τελείᾳ τῆς μεγίστης τῶν χριστιανικῶν ἐορτῶν, ἐπ' ἀγαθῷ σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ πρὸς δόξαν τοῦ θεοῦ τῆς θρησκείας ἡμῶν Ἰδρυτοῦ.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

**Ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ συγγράμματος «ΕΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ»
ὑπὸ Γαβριὴλ Φ. Προβιλεγγίου ἱερέως ἐν Σύρῳ
1903. Τύποις P. Πρίντζη. Constantinople,
Weiss, vis à vis du Consulat de Rus-
sie.**

Τὸ πόνημα τοῦτο, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς ἔγνω νὰ πορισθῇ ὡς
φελείας ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων τῆς ἱστορικῆς κριτικῆς, τῶν ἐπὶ
τοῦ θέματος τῶν περὶ τοῦ πασχαλίου συζητήσεων καὶ ὑπ' αὐτῶν
ἐστὶ τῶν Διαμαρτυρουμένων δημοσιευθέντων, οὐ μόνον «**ψυχωφε-
λές καὶ διδακτικόν**» εἶναι, ὡς ἀπεκάλεσεν αὐτὸ ὁ Σεβ. Ἐπί-
σκοπος Σύρου, ἀλλὰ καὶ ἐκπεπονημένον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, μετὰ
τοσαύτης δυνάμεως ἐπιχειρημάτων, ὥστε νὰ δύνηται νὰ κατα-
παύσῃ τὴν ὀλεθρίαν διαφωνίαν ἐπὶ τῆς ἐορταστικῆς τοῦ Πάσχα.
Περιοριζόμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δικαιοῦνται πλήρως,
καθ' ἡμετέραν κρίσιν, νὰ ὑπερηφανεύωνται ἐπὶ τῇ, διὰ τοῦ ἐν
λόγῳ συγγράμματος τοῦ ὁμοεθνοῦς αὐτῶν, περιποιημένη τιμῇ
εἰς τὴν Πατρίδα αὐτῶν. Ὁ ἀναγνώστης δύναται νὰ κρίνῃ περὶ
τούτου ἐκ τῶν ἀκολουθῶν περικοπῶν.

Α'.

**Τὸ ἀνεξάρτητον τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐκκλησίας
ἀπὸ τῶν τῆς Συναγωγῆς ἐν τῷ καθορισμῷ
τοῦ Πάσχα. (Σελ. 298—300)**

«Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας εἶναι ὅτι ἡ τε ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ
»Ἐκκλησία οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδον εἰς τὴν πράξιν τῶν Ἰσρα-
»ηλιτῶν ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ αὐτῶν ἡμερολόγιον, οὐ-
»τινος ἡ ἀρχὴ ἀνέρχεται εἰς τὸν τέταρτον αἰῶνα (345—360),
»ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ κύκλου ὑποδεικνυμέ-
»νην 14 σελήνην (14 Νισάν), ἣν ἐθεώρει ὡς τὴν νομικὴν κατὰ τὰς
»Γραφὰς ἡμέραν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ Πάσχα. Ἀπόδειξις τῶν λεγο-
»μένων ἔστω ἡ διαφορὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχαλίου κύκλου,
»ἔργου χριστιανῶν ἀστρονόμων, ἀπὸ τοῦ πασχαλίου Κύκλου τοῦ
»ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου.

»Ἴδου κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα τῶν συμπτώσεων τῆς
»14ης σελήνης κατὰ τε τὸν ἀλεξανδρινὸν καὶ ἰσραηλιτικὸν πασχά-
»λιον Κύκλον. Λαμβάνομεν δὲ τὸν 217ον ἰσραηλιτικὸν Κύκλον δη-
»λαδὴ ἀπὸ τοῦ 345ου μέχρι τοῦ 363ου ἔτους, τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν

»ἐδῆμιουργήθη τὸ μέχρι σήμερον ἐν χρήσει ἰσραηλιτικὸν ἡμερολό-
»γιον, περίπου δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ πασχα-
»λίου Κύκλου, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον.

»Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου σαφῶς ἐξάγεται τὸ ἀνεξάρτητον τῶν
»δύο πασχαλίων κύκλων ἰσραηλιτικοῦ καὶ ἀλεξανδρινοῦ, ὃν ἀκο-
»λουθεῖ μέχρι σήμερον ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῷ καθορισμῷ τοῦ
»Πάσχα. Παρατηροῦμεν ἐν αὐτῷ ὅτι ἡ 14ῃ Νισάν ἐξάκις μόνον
»καθ' ὅλην τὴν δεκαεννεατηρίδα εὔρηται συμπίπτουσα μετὰ τῆς
»αὐτῆς ἡμερομηνίας ἐν τε τῷ ἰσραηλιτικῷ καὶ ἀλεξανδρινῷ Κύ-
»κλῳ, ἥτοι κατὰ τὰ ἔτη 348, 352, 355, 356, 357, 359. Δις
»ἀπαντὰ μετὰ διαφορᾶς ὁλοκλήρου σεληνιακοῦ μηνός, ἥτοι κατὰ
»τὰ ἔτη 349, 360, καὶ ἅπαξ (350) ἡ χριστιανικὴ πανσέληνος (7
»Ἀπριλίου) προηγείται τῆς ἰσραηλιτικῆς (9 Ἀπριλίου). Φρονοῦμεν
»ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ φέρωμεν ὧδε τρανώτερον ἐπιχείρημα τῆς
»ἀνεξαρτησίας τῶν δύο κύκλων, κατὰ συνέπειαν καὶ τῆς τελέσεως
»τοῦ χριστιανικοῦ Πάσχα, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ νέον τότε ἰσραηλιτι-
»κὸν ἡμερολόγιον κανονιζομένου ἰουδαϊκοῦ Πεσάχ.

»Ἐν ἰδιαίτερα στήλῃ ἐθεωρήσαμεν ὠφέλιμον νὰ προσθέσωμεν
»τὸν νῦν ἀρχόμενον 299 ἰσραηλιτικὸν κύκλον (1903—1921) καὶ
»τὰς ἡμερομηνίας μεθ' ὧν καθ' ἕκαστον ἔτος τοῦ αὐτοῦ Κύκλου
»συμπίπτει ἡ 14ῃ Νισάν τοῦ ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου.

Δεκαεννεατηρίς	Χριστιανικά ἔτη	Ἰσραηλιτικά ἐν Κύκλῳ 217ος	14 Σελήνης ἐν τῷ Ἀλεξανδρινῷ Κύκλῳ		14 Σελήνης ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ Κύκλῳ 217ῳ	14 Σελήνης ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ Κύκλῳ τῷ νῦν ἀρχομ. 299ῳ (1903-1921).
			14 Σελήνης	Κυριακὴ τοῦ Πάσχα		παλ. ἡμερ. 29 Μαρ. 1903
1	345	4105	2 Ἀπριλίου	7 Ἀπριλίου	3 Ἀπριλίου	29 Μαρ. 1903
2	346	4106	22 Μαρτίου	30 Μαρτίου	24 Μαρτίου	17 Μαρτίου
3	347	4107	10 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	11 Ἀπριλίου	6 Ἀπριλίου
4	348	4108	30 Μαρτίου	3 Ἀπριλίου	31 Μαρτίου	27 Μαρτίου
5	349	4109	18 Ἀπριλίου	23 Ἀπριλίου	20 Μαρτίου	16 Μαρτίου
6	350	4110	7 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου	9 Ἀπριλίου	2 Ἀπριλίου
7	351	4111	27 Μαρτίου	31 Μαρτίου	29 Μαρτίου	23 Μαρτίου
8	352	4112	15 Ἀπριλίου	19 Ἀπριλίου	15 Ἀπριλίου	10 Ἀπριλίου
9	353	4113	4 Ἀπριλίου	11 Ἀπριλίου	5 Ἀπριλίου	30 Μαρτίου
10	354	4114	24 Μαρτίου	27 Μαρτίου	25 Μαρτίου	19 Μαρτίου
11	355	4115	12 Ἀπριλίου	16 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου
12	356	4116	1 Ἀπριλίου	7 Ἀπριλίου	1 Ἀπριλίου	28 Μαρτίου
13	357	4117	21 Μαρτίου	23 Μαρτίου	21 Μαρτίου	16 Μαρτίου
14	358	4118	9 Ἀπριλίου	12 Ἀπριλίου	10 Ἀπριλίου	4 Ἀπριλίου
15	359	4119	29 Μαρτίου	4 Ἀπριλίου	21 Μαρτίου	24 Μαρτίου
16	360	4120	17 Ἀπριλίου	23 Ἀπριλίου	17 Μαρτίου	14 Μαρτίου
17	361	4121	5 Ἀπριλίου	8 Ἀπριλίου	6 Ἀπριλίου	1 Ἀπριλίου
18	362	4122	25 Μαρτίου	31 Μαρτίου	27 Μαρτίου	20 Μαρτίου
19	363	4123	13 Ἀπριλίου	20 Ἀπριλίου	14 Ἀπριλίου	9 Ἀπριλίου

«Αν ἀληθεύῃ ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ἐορτάζεται ἐνίοτε αὐθιμερὸν μετὰ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ. (Σελ. 300—306)

»Καίτοι ὁ κανὼν «μετὰ τὸ Νομικὸν Φάσκα» ἐννοεῖ, ὡς εἶπομεν, «τὸ νόμιμον μωσαϊκὸν Πάσχα ἥτοι τὴν 14τὴν τῆς σελήνης ἀπὸ τῆς ἰσημερίας, (μεθ' οὗ οὐδέποτε ἐορτάζεται τὸ χριστιανικὸν Πάσχα ἀλλὰ ἀναβάλλεται, ἐὰν συμπέσῃ, εἰς τὴν μεθεπομένην Κυριακὴν), οὐχ ἥττον καὶ τὸ Πάσχα τοῦ τρέχοντος ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου ἂν ἐννόει ὁ ἐν λόγῳ κανὼν, πάλιν διαρρήδην ἀρνούμεθα ὅτι τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα συμπίπτει μετὰ τοῦ ἰσραηλιτικοῦ.

»Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ ἡμερολογίου (1582) ἤρξαντο ἐπεκτείνοντες οἱ ἀποχρυστῆς τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα τὴν ἐννοιαν τοῦ ὅρου ἐκείνου μετὰ τὸ ἰουδαϊκὸν καὶ ἐπὶ τῆς 15ης Νισάν, διατεινόμενοι ὅτι αὕτη εἶνε ἡ ἡμέρα τοῦ ἰουδαϊκοῦ Πάσχα.

»Πλὴν ὅτι ὀήποτε καὶ νὰ φρονῶσιν οἱ Ἰσραηλιταὶ περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα αὐτῶν, ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσῃ τις τὸ δωδέκατον κεφάλαιον τῆς Ἐξόδου καλῶς καὶ τὸ εἰκοστὸν τρίτον τοῦ Λευϊτικοῦ ἵνα μάθῃ ὅτι ἡ κυρίως ἡμέρα τοῦ Πάσχα ἦτο ἐκείνη ἐν ᾗ ἔσφατον καὶ ἔσθιον τὸν πασχάλιον ἄμνον. «Καὶ ἔσται ἡμῖν διατετημένον (πρόβατον) ἐπὶ τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου (πρώτου μηνὸς) καὶ σφάξουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς ἑσπέραν.» Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ «Ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκτῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς, ἀνάμεσον τῶν ἑσπερινῶν, Πάσχα τῷ Κυρίῳ. Καὶ ἐν τῇ πεντεκαίδεκτῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς τούτου ἐορτὴ τῶν Ἀζύμων τῷ Κυρίῳ ἐπτά ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε».

»Τόσον δὲ βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ δεκάτη τετάρτη ἡμέρα ἐθεωρεῖτο ἡ κυρίως ἡμέρα τοῦ Πάσχα ὥστε οἱ Ἀσιανοὶ ἐν αὐτῇ, καίτοι μὴ συμπίπτούτῃ μετὰ Κυριακῆς, ἐπέμενον νὰ ἐορτάζωσι τὸ χριστιανικὸν Πάσχα (ἐφ' ᾧ καὶ Τεσσαρεσκαίδεκατῆται ἐπωνομάσθησαν) πτελοῦντες εὐωχίαν περὶ ὥραν τρίτην μετὰ μεσημβρίας ἐν ᾗ ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ ἀληθὴς Ἀμνός, καὶ τὴν ὁποίαν πράξιν, ὡς ἐπιλύουσάν τὴν νηστείαν πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Αὐτρωτοῦ κατεδίδασκεν ὡς γνωστὴν ἡ ἐν Καισαρείᾳ καὶ Νικαίᾳ Σύνοδος. (1)

(1) »Ἐντυπωθῆτω ἅπαξ διὰ παντός ἐν τῷ νῷ πάντων ὅτι λόγῳ τῆς ἐπιλύσεως τῆς νηστείας καὶ ἐγκρατείας, καὶ οὐχὶ διὰ τὸ μὴ σ' νεορτάζειν τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς οἱ πλείστοι φαντάζονται, κατεδίδασκεν αἱ ἐν λόγῳ σύνοδοι τὴν πράξιν ταύτην τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατητῶν. Μάρτυς ὁ Εὐσέβιος: «Σύνοδοι δὲ καὶ συγχροτήταις Ἐπισκόπων ἐπὶ ταύτῃ ἐγένοντο, πάντες τε μιᾷ γνώμῃ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα τοῖς πανταγῶς διατυποῦντο, ὡς ἂν μὴ ἐν ἄλλῃ ποτε τῆς Κυριακῆς ἡμέρᾳ τὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐπιτελοῖτο τοῦ Κυρίου μυστήριον, καὶ ὅπως ἐν ταύτῃ μόνῃ τῶν κατὰ τὸ Πάσχα νηστειῶν φυλαττοίμεθα κατὰ ἐπιλύσεις τῶν νηστειῶν». Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον ἐτελέσθη τὸ

»Τῆς δεκάτης πέμπτης λοιπόν, πρώτης ἡμέρας τῶν Ἀζύμων, μὴ οὐσης τῆς κυρίως ἡμέρας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Πάσχα, ἔπεται »ὅτι τὸ γρηγοριανὸν συμπίπτει ἐνίοτε μετ' αὐτῆς οὐδόλως προσκρούει »τῇ κατ' αὐτοῦ προβαλλομένη ἐκκλησιαστικῇ διατάξει. Σημειωτέον »δ' ὅτι αἱ περιπτώσεις αἱ ὅποιαι προβάλλονται, ὡς συμπίπτειντος τοῦ »γρηγοριανοῦ μετὰ τοῦ τρέχοντος Ἰσραηλιτικοῦ Πασάχ, εἰσὶ περι- »πτώσεις καθ' ἃς τὸ γρηγοριανὸν συμπίπτει οὐχὶ μετὰ τῆς 14ης »ἀλλὰ μετὰ τῆς 15ης Νισάν. (1) Ἄλλ' ὅτι δύναται νὰ ἑορτασθῇ »Πάσχα τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ τῆς »πράξεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ »μεγάλου Διονυσιακοῦ Κύκλου ὑπὸ τοῦ ὁποίου μέχρι σήμερον »ρυθμίζεται τὸ ἀνατολικὸν Πάσχα.

»Ἐν πρώτοις ἡ Ἐκκλησία, μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ οἰκουμένην »Σύνοδον, πολλάκις ἑώρτασε Πάσχα ἐν τοιαύτῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἀριδή- »λων μαρτυροῦσι τοῦτο αἱ ἑορταστικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Ἀθα- »νασίου ἐν αἷς εὐρίσκονται ὠρισμένη ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα δι' ἕκαστον »ἔτος τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ (328—373). (2) Ἐὰν ἐν ταῖς ἐν »λόγῳ ἐπιστολαῖς παραβάλλωμεν τὴν χριστιανικὴν χρονολογίαν »τοῦ Πάσχα, μετ' ἐκείνης τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου ἐξάγω- »μεν ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 347, 367, 370, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα »συνέπιπτε ἀκριβῶς τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν. (3)

»χριστιανικὸν Πάσχα μετὰ τῶν Ἰουδαίων ὅταν δηλαδὴ ἡ πινσέληνος συνέπιπτε μετὰ Κυ- »ριακῆς. Ἡ μέχρι τοιοῦτου σημείου ἀποστροφή πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε ν' ἀναβάλληται »τὸ Πάσχα τῇ μεθεπομένη Κυριακῇ, ὁσάκις αὕτη συμπίπτει μετὰ τῆς πανσελήνου, ἀνε- »πύθθη παρὰ τῶν Ἀλεξανδρινῶν καὶ ἐπεκράτησε βαλμηδὸν καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὡς ἄλλοι »εἰπομεν.

(1) »Οὕτω λ. γ. κατὰ τὰ ἔτη 1602, 1609, 1825, 1903, 1923, 1927, ἐν οἷς τὸ γρη- »γοριανὸν Πάσχα, ὡς λέγει ὁ καθηγητὴς τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας κ. »Δημήτριος Golubinski, συμπίπτει μετὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πασάχ, εἰσὶ περιπτώσεις καθ' ἃς »τοῦτο συμπίπτει μετὰ τῆς 15ης Νισάν πρώτης τῶν Ἀζύμων. Ἄλλ' οὐδὲ δυνατόν εἶναι τὸ »γρηγοριανὸν Πάσχα νὰ συμπεσῇ ποτὲ μετὰ τῆς 14ης Νισάν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἡμερολογίου. »Διότι κατὰ τοῦτο οὐδέποτε ἡ 14 Νισάν δύναται νὰ συμπεσῇ μετὰ Κυριακῆς, ἐν ἡ ἑορτά- »ζεται πάντοτε τὸ χριστιανικὸν Πάσχα, καίτοι δύναται νὰ συμπεσῇ μετὰ Κυριακῆς κατὰ »τὸν ἀλεξανδρινὸν καὶ τὸν γρηγοριανὸν κύκλον, εἰς τὴν ὁποίαν περιπίπτουν, κατὰ τὸν »ἰσχύοντα σήμερον ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τὸ χριστιανικὸν Πάσχα, ἀναβάλλεται τῇ μεθε- »πομένη Κυριακῇ. Ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος ἐν ἔτει 1593 ἡ »ἀναθεματίσασα τὸ γρηγοριανὸν Πάσχα ὡς συμπίπτειν μετὰ τοῦ τρέχοντος Ἰουδαϊκοῦ, »ἀναθεματίσεν ἄδύνατον καὶ φαντασιώδη περίπτωσιν!

(2) »Αἱ ἑορταστικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀπεκαλύφθησαν πρὸ τινων ἐτῶν »εἰς συριακὸν χειρόγραφον καὶ ἐδημοσιεύθησαν Λατινιστὶ ἐν τῇ Νέα βιβλιοθήκῃ τῶν »Πατέρων Nova Bibliotheca Patrum tom. VI ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Καρδινάλιου Ἀγγέλου Μαί »βιβλιοθηκαρίου τῆς Βατικανῆς βιβλιοθήκης ἀποβύσαντος ἐν ἔτει 1854. Ἀκολούθως ἀνε- »δημοσιεύθησαν ἐν τῷ 26ῳ τόμῳ τῆς ἑλληνικῆς Πατρολογίας Migne τῶν δευτέρων τῶν »ἔργων τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἐνημοσιεύθησαν ὡσαύτως ὑπὸ W. Cureton ἐν Λονδίνῳ »1848, καὶ γερμανιστὶ ὑπὸ τοῦ Larsow ἐν Leipzig 1853. Αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ ἐ- »πέσυραν τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον σύμπαντος τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ ἀρχαιολογι- »κοῦ κόσμου, καὶ ἐπέγρυσαν ἄπλετον φῶς ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ τοῦτου ζητήματος περὶ τῆς ἐ- »ποχῆς τοῦ Πάσχα.

(3) »Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἀρχαῖον κειμήλιον τῶν ἑορταστ. ἐπιστολῶν ὑπερ μόνον ἐπαρ-

» Ἰδού.

Χριστιανικὸν ἡμερολόγιον.

» Ἔτος 347 (63ον χρονολ. Διοκλητ.)
» Πάσχα τῇ 17ῃ Φαρμού, ἥτοι 12 Ἀ-
» πριλίου.

» Ἔτος 367 (83 χρονολ. Διοκλητιανοῦ)
» Πάσχα 6ῃ Φαρμού, ἥτοι 1ῃ Ἀπριλίου.

» Ἔτος 370 (83η χρονολογία Διοκλητ.)
» Πάσχα 2 Φαρμού, ἥτοι 28 Μαρτίου.

Ἰουδαϊκὸν ἡμερολόγιον

» Ἔτος 4107 (3ον τοῦ 217ου κύκλου)
15ῃ Νισάν ἐπιούση τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πε-
» σάχ. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἔτος 4127 (4ον τοῦ 218ου κύκλου)
15ῃ Νισάν. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἔτος 4130 (7ον τοῦ 218ου κύκλου)
15 Νισάν. Ἑορτὴ τῶν Ἀζύμων.

» Ἀλλ' οὔτε δυνατόν ποτε ἦτο ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ
» νὰ μὴ ἐορτάζη Πάσχα τῇ 15ῃ Νισάν ἐνῷ ὁ μέγας-διονυσιακὸς
» Κύκλος, τὸ αἰώνιον Πασχάλιον συμφώνως τῷ ὁριζῷ κανονίζεται
» μέχρι σήμερον τὸ ἰουλιανὸν Πάσχα, δεικνύει ἐβδομηκονταεξάκις
» καθ' ἕκαστον Κύκλον (532 ἐτῶν) περίπτωσιν, καθ' ἣν ἡ Κυριακὴ
» τοῦ ἰουλιανοῦ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς αὐτῆς ἡμέρας. (1) Εἰς
» ἀπόδειξιν τῆς διαβεβαιώσεως ταύτης παραθέτομεν ἐνταῦθα ἀκριβῆ
» πίνακα τῶν ἐβδομήκοντα καὶ ἑξ ἐτῶν κατὰ τὰ ὅποια ἐν τῷ νῦν
» τρέχοντι μεγάλῳ διονυσιακῷ Κύκλῳ, ὅστις θεωρεῖται δέκατος τέ-
» τартος (2) (ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ 1408 μέχρι 1940) τὸ χριστιανι-
» κὸν Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς 15ῃς Νισάν.

» καὶ ὅπως κατέδειξε ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς κανὼν «μετὰ τὸ ἰουδαϊκὸν Πάσχα» δὲν
» ἀποκλείει τὴν 15ην Νισάν πείθει ἔτι ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀναγνώσεως ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κανὼν εἶνε
» μεταγενέστερος τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένης Συνόδου.

(1) Τὸ τοιοῦτο ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς καὶ αὐτὸς ὁ σέβος καθηγητῆς κ. Μάξιμος Τηρκο-
vitch ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ διατριβῇ αὐτοῦ, διαβεβαιῶν ὅτι μόνον μέχρι τοῦ 800
ἔτους, ἥτοι πρὸ τοῦ χωρισμοῦ, ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα συνέπεσε καὶ ἐορτάσθη μετὰ τῆς
15ῃς Νισάν πλέον ἢ εἰκοσάκις.

(2) » Ἡ τρέχουσα περίοδος τοῦ μεγάλου διονυσιακοῦ Κύκλου θεωρεῖται οὕτως ἡ δεκάτη
» τετάρτη διότι οὗτος ὑποτίθεται ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς δημιουργίας, ἣν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκ-
» κλησία ὑπολογίζει 5508 Π. Χ. ($13 \times 532 = 6916 - 5508 = 1408 + 532 = 1940$.) Ἄλλοι θε-
» ωροῦσιν αὐτὴν ὡς τετάρτην περίοδον, λογίζοντες τὸν πρῶτον κύκλον ἀπὸ τῆς χριστιανι-
» κῆς χρονολογίας. Καὶ ἐπομένως ἤρξατο αὕτη τὸ 1596 καὶ ὅλγει λήξει τὸ 2128 (3×532
» $= 1596, 1596 - 532 = 2128$).

Ἔτη κύκλου Σελήνης	Συμπτώσεις τῆς 14ης τῆς Σελήνης καθ' ἑκάστον ἔτος τοῦ Κύκλου	Κατὰ τὰ ἀκόλουθα 76 ἔτη τοῦ τρέχοντος Διονυσιακοῦ Κύκλου				Συμπτώσεις τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μετὰ τῆς 15 Νισάν.
						Παλ. ἡμερ.
1	2 Ἀπριλίου	1485	1580	1827	1922	3 Ἀπριλίου
2	22 Μαρτίου	1410	1505	1600	1847	23 Μαρτίου
3	10 Ἀπριλίου	1563	1658	1753	1848	11 Ἀπριλίου
4	30 Μαρτίου	1583	1678	1773	1868	31 Μαρτίου
5	18 Ἀπριλίου	1489	1584	1831	1926	19 Ἀπριλίου
6	7 Ἀπριλίου	1414	1509	1604	1851	8 Ἀπριλίου
7	27 Μαρτίου	1434	1529	1624	1871	28 Μαρτίου
8	15 Ἀπριλίου	1587	1682	1777	1872	16 Ἀπριλίου
9	4 Ἀπριλίου	1607	1702	1797	1892	5 Ἀπριλίου
10	24 Μαρτίου	1627	1722	1817	1912	25 Μαρτίου
11	12 Ἀπριλίου	1438	1533	1628	1875	13 Ἀπριλίου
12	1 Ἀπριλίου	1458	1553	1648	1895	2 Ἀπριλίου
13	21 Μαρτίου	1478	1573	1668	1915	22 Μαρτίου
14	9 Ἀπριλίου	1631	1726	1821	1916	10 Ἀπριλίου
15	29 Μαρτίου	1651	1746	1841	1936	30 Μαρτίου
16	17 Ἀπριλίου	1462	1557	1652	1899	18 Ἀπριλίου
17	5 Ἀπριλίου	1539	1634	1729	1824	6 Ἀπριλίου
18	25 Μαρτίου	1559	1554	1749	1844	26 Μαρτίου
19	13 Ἀπριλίου	1465	1560	1807	1902	14 Ἀπριλίου

» Ἐρμινεία. Αἱ ἐν τῷ πίνακι τοῦτῳ 76 περιπτώσεις τῆς μετὰ τῆς » 15ης Νισάν συμπτώσεως τοῦ Ιουλιανοῦ Πάσχα, εὐρηγνται διατεθειμέναι » χρονολογικῶς μὲν ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἑκάστον ἔτος συμπί- » πτει σχετικῶς πρὸς τὸν αὐξαντὰ ἀριθμὸν τοῦ ἐννεαδεκαετοῦς κύκλου » τῆς σελήνης (χρυσοῦν ἀριθμὸν καλούμενον) ὅστις εὐρηγται σημειωμένος » ἐν τῇ πρώτῃ στήλῃ. Ἐν τῇ δευτέρῃ στήλῃ εὐρηγται ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς » ἑκάστον χρυσοῦν ἀριθμὸν ἡμερομηνία, μεθ' ἣς κατὰ τοὺς ἀλεξάνδρι- » νουὺς ὑπολογισμοὺς (ἰσχυλμένους σήμερον) καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦτου » καλόντας τοῦ Διονυσίου, συμπίπτει ἡ δεκάτη τετάρτη τῆς Σελήνης. » Ἐν ταῖς τέσσαρσι μέσαις στήλαις σημειοῦνται τὰ ἔτη τῶν περιπτώσεων » κατ' ἃς τῷ Ιουλιανῷ Πάσχα συμπίπτει μετὰ τῆς δεκάτης πέμπτης » Νισάν, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ στήλῃ ἡ ἡμερομηνία μεθ' ἣς συμπίπτει, » κατὰ τὰς σημειωμένας περιπτώσεις, αὐτὴ ἡ δεκάτη πέμπτη Νισάν.

» Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω πίνακος ἐξάγεται, ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο » 1902 ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ βάσει καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτῆς » νέωρτασε Πάσχα τῇ δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν. Λέγομεν ἐν τῇ βάσει » καὶ τῇ ἀρχῇ αὐτῆς (in principio), διότι συμφώνως τῷ ὑπὸ τοῦ » διονυσιακοῦ Κύκλου δεικνυμένῳ σελήνης κύκλῳ καὶ τῇ πρὸς ἑ- » καστον τοιοῦτον κύκλον δεικνυμένῃ ἡμερομηνία μεθ' ἣς συμ- » πίπτει κατ' ἔτος ἡ δεκάτη τετάρτη Νισάν (1), εὐρίσκει ἡ Ἀνατο-

(1) Ἀδιάφορον, εἴαν ἡ ὑποδεικνυμένη ἡμερομηνία, μεθ' ἣς ὑπολογίζεται ὑπὸ τοῦ Διο-
νυσίου ὡς συμπίπτουσα ἡ 14η τῆς σελήνης, εὐρηγται σήμερον σύμφωνος ἢ οὐ πρὸς τοὺς νό-
μους τοῦ στερεώματος.

»λική Ἐκκλησία τὴν νόμιμον Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (ἤτοι τὴν 1ην
 »Κυριακὴν μετὰ τὴν 14ην τῆς σελήνης.) Ἐώρτασε λέγομεν, τῇ
 »δεκάτῃ πέμπτῃ Νισάν διότι πάντα τὰ ἀνατολικά Πασχάλια καὶ
 »ἡμερολόγια συμφώνως πρὸς τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἀναγράφουσι Σε-
 »λήνης Κύκλοι 10'. Νομικὸν Φάσκα Ἀπριλίου 19. Τὸ Ἅγιον Πάσχα
 »Ἀπριλίου 18'. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Διονυσιακὸν Κύκλον Νομικὸν Φά-
 »σκα δηλοῖ τὴν πανσέληνον. Διότι σκοπὸς τοῦ Διονυσίου ἐν τῇ κα-
 »ταρτίσει τοῦ ἐν λόγῳ Κύκλου, ὡς αὐτὸς οὗτος ὁμολογεῖ, ἦτο ὅπως
 »καθαρίσῃ κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς ὑπολογισμοὺς τὴν ἡμερομηνίαν
 »μεθ' ἧς ἔμελλε νὰ συμπίπτῃ κατ' ἔτος ἡ πανσέληνος. Αὕτη δὲ
 »παρὰ Ἰουδαίοις ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἡ δεκάτῃ τετάρτῃ ἡμέρᾳ αὐτῆς,
 »δι' οὗς λόγους ἐν τινι ἀνωτέρῳ σημειώσει ἀπεδείξαμεν. Ἐὰν λοι-
 »πὸν τὸ Νομικὸν Φάσκα 14ῃ Νισάν, συνέπεσεν ἐν 1902 κατὰ τοὺς
 »Ἀλεξανδρινοὺς ὑπολογισμοὺς μετὰ τῆς 13 Ἀπριλίου ἡμέρᾳ
 »Σαββάτῳ, ὡς ἀναγράφουσι αὐτὰ τὰ ἀνατολικά Πασχάλια καὶ ἡ-
 »μερολόγια, ἡ ἐπισύσα 14 Ἀπριλίου, ἐν ἣ ἑωρτάσθη τὸ Ἅγιον
 »Πάσχα, συνέπιπτε ὁμολογουμένως μετὰ τῆς δεκάτης πέμπτῃς
 »Νισάν, 1ῆς τῶν Ἀζύμων.

Ἐνδιαφέροντα σημειώσεις * (Σελ. 311—312).

»Ἐὰν αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς συνήθουν ὅπως ἐπὶ τῇ βῆσει νέων
 »θρησμῶν προσδιορισθῇ περιοριστικώτερον ἡ ἐπιχρᾶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα,
 »λόγου χάριν τῇ τρίτῃ Κυριακῇ μετὰ τὴν πραγματικὴν ἰσημερίαν
 »8/21 Μαρτίου ἀσχετῶς πρὸς τὴν σελήνην, θὰ ἠδύνατο καλλίστα νὰ ἐορ-
 »τασθῇ αὕτη αὐθημερὸν κατ' ἀμφοτέρω τὰ ἡμερολόγια, διότι ἕως τότε θὰ
 »εἴχεν ἤδη παρέλθῃ καὶ αὕτῃ ἡ 21η Μαρτίου Ἰουλιανοῦ ἀπὸ τῆς ὁποίας
 »κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀρχεῖται ὁ πασχάλιος
 »κύκλος. Οὕτω κατὰ τὴν μόνον τῆς περὶ σελήνης σχετικῆς δικτάξεως
 »διὰ γενικῆς τινος καὶ κοινῆς ἀποφάσεως, ἡ παραδοχὴ τοῦ γρηγοριανοῦ
 »ἡμερολογίου ἤθελε καταντήσῃ ἀπλοῦν κοινωνικὸν ζήτημα, οὐδὲν πλεον
 »θίγον τὴν φιλοτιμίαν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ὡς μὴ ὑφισταμένων
 »πλεον ἐν τῇ προτέρᾳ ἰσχύει τῶν δικτάξεων ἐκείνων χάριν τῶν ὁποίων εἰ-
 »ρχεν ἀποκηρύξει τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον.

»Ὅθεν εὐχῆς ἔργον ἤθελεν εἶσθαι ἐὰν ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἡ το-
 »σούτῳ βεβαίως φέρουσα τὴν παραδοχὴν τοῦ γρηγοριανοῦ Πάσχα, καὶ ἔ-
 »νεκα τοῦ ὁποίου ἀποκρούει καὶ αὐτὸ τὸ γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον παρὰ
 »πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ὁρθότητα, εὐχῆς ἔργον, λέγομεν, ἤθε-
 »λεν εἶσθαι, ἂν αὕτη διευκόλυνεν ἐκυτῇ τὴν πρὸς τὴν ἐνοποιήσιν τοῦ ἡ-
 »μερολογίου ἔχουσιν ἀποδεχομένη (ὡς αὕτῃ ἡ Ῥωμικὴ Ἐκκλησία χάριν
 »αὐτῆς) ποιάν τινα τροποποίησιν τῶν πασχάλιων δικτάξεων, αἵτινες ἐπὶ
 »τέλους οὔτε δογματικὰ θεσπίσμεντά εἰσιν οὔτε ψηφίσματα, ὡς ἀπεδείξα-
 »μεν, αὐτῆς τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Διὰ τοιαύτης συμμορ-

* Βλέπε ἐπιστολὴν Καρδ. Ραμπόλλα, σελ. 15.

ἡρώσεως πασῶν τῶν Ἑκκλησιῶν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως εἰς νέον
»καθρισμένον τοῦ Πάσχα θεωρουμένον μόνον ἐκ τῆς τῇ ἐνοποιήσιν τοῦ ἡ-
»μερολογίου.»

TEXTE FRANÇAIS

DE LA LETTRE DE S. E. LE CARDINAL RAMPOLLA

SECRETAIRE D'ÉTAT DE S. S. LÉON XIII

AU PROF. WILHELM FÖRSTER

DIRECTEUR DE L'OBSERVATOIRE DE BERLIN

ET PRÉSIDENT DU COMITÉ INTERNATIONAL DES POIDS ET MESURES (*)

(*) Ἰδε Σελ. 15.)

«Rome, 6 Mai 1897.

Monsieur le Directeur,

«J'ai reçu avec un vrai plaisir, et lu avec un vif intérêt, votre honorée lettre du 18 avril dernier, concernant la question de la fixation *moyenne* (**) de la fête de Pâques.

»Votre zèle pour l'adoption du calendrier grégorien, et la confiance avec laquelle vous vous adressez au St-Siège pour exposer vos vues à ce sujet, m'ont été très agréables et je vous offre tous mes remerciements.

»Si l'on devait considérer la réforme proposée sous le seul rapport des *Avantages d'ordre social* le projet mériterait, sans doute, un accueil favorable. Mais l'Eglise doit aussi avoir égard au point de vue *traditionnel*, à la connexion de la solennité de Pâques avec les mystères de la mort et de la résurrection du Seigneur.

»En outre, le Saint-Siège doit éviter tout danger d'introduire, dans la Chrétienté, des divisions plus grandes, par suite du nouveau changement.

»Toutefois, si on arrivait à écarter ce danger et à faire demander universellement la stabilité relative de la fête de Pâques, grâce à un mouvement de l'opinion publique mieux éclairée par le monde savant, l'initiative d'une pareille réforme pourrait, alors, être prise en considération par le Saint-Siège, surtout dans un Concile général.

»En vous félicitant de mettre vos talents au service de la cause chrétienne et scientifique de l'adoption du calendrier grégorien, je vous offre, Monsieur le professeur, les assurances de ma parfaite estime et de ma considération.

»M. CARD. RAMPOLLA».

M. LE PROF. W. FÖRSTER.

(*) Stambul, 6 Janv. 1902. Encore la question des deux Calendriers *Moniteur Oriental*, 6 Août 1903. Léon XIII et l'unification du Calendrier.

(**) Ἰδε σημείωσιν ἐν ταῖς σελ. 1—2.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000024011

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ—DU MÊME AUTEUR

The Pope of Rome and the Popes of the Oriental Orthodox Church. London, Longmans, 1871. *En français* (Paris, Plon 1875); *en allemand* (Mainz, Kirchheim, 1877); *en russe* (Freiburg in Brisgau, Herder, 1899).

Le Règlement ecclésiastique de Pierre leGrand, (redigé par Théophane Prokopovitch) traduit en français sur le russe avec Introduction et notes. Edition accompagnée de la traduction latine publiée à Saint-Petersbourg en 1795, par les soins du prince Potemkin, et de l'Instruction du Procureur Suprême du Synode). Paris, librairie de la Société bibliographique, 1874.

Anglicanism, Old catholicism and the Union of the Christian Episcopal Churches. London, Pickering, 1875.

En allemand (Mainz, Kirchheim, 1875).

A Russian social panslavist programm drawn up in London. *Contemporary Review*, August 1881.

Exposé des raisons appuyant la transaction proposée par l'Académie des sciences de Bologne au sujet du méridien initial et de l'heure universelle. Rome, 1890 (*Mémoire envoyé aux Puissances par l'Italie*).

Le *statu quo* dans la marine, l'astronomie et la topographie, et le méridien de Jérusalem-Nyanza pour fixer l'heure universelle. *Congrès géographique international de Berne*, 1891. Annexe XI.

Deux appareils indiquant automatiquement l'heure et la date de tous les points du globe. (*Journal télégraphique de Berne*, 25 mars, 1892).

Examen critique des deux principales objections alléguées contre le Calendrier occidental ou grégorien. *Analele Institutului Meteorologie al Romaniei*, Bucarest. T. XIII, 1897 (En français et en roumain).

La question du Calendrier à la fin du XIX siècle, Bucarest, Socecu, 1898.

La question du Calendrier au point de vue social. *Comptes rendus de l'Académie des sciences morales et politiques*. 30 mars 1901. Paris.

La Serbie et la fin d'une contestation pascale de trois siècles. *Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions et belles lettres*, 21 juin 1901. Paris.

La cristianizzazione del Calendario e la riforma pasquale in Russia. *Bessarione* 1900 N° 47—48.

Il gran ciclo pasquale di 532 anni detto ciclo dionisiano. *Bessarione* 1900 N° 49—50.